



اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ



# فریبگان

پایه هشتم

دوره اول متوسطه



## وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی



نام کتاب :	فرهنگ و هنر - پایه هشتم دوره اول متوسطه - ۸۰۸
پدیدآورنده :	سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی
مدیریت برنامه‌ریزی درسی و تألیف :	دفتر تألیف کتاب‌های درسی عمومی و متوسطه نظری
شناسه افزوده برنامه‌ریزی و تألیف :	مینو آیت‌اللهی، رحمت امینی، رمضان ترکمانی، محمد خدادادی مترجم زاده، منیره رضایی، سید عبدالمجید شریف‌زاده، رضا صفری، خدیجه صمدی، جمال عرب‌زاده، حسن مظاهری، سید علی موسوی و سید محمد حسین نواب (اعضای شورای برنامه‌ریزی)
مدیریت آماده‌سازی هنری :	اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی
شناسه افزوده آماده‌سازی :	احمدرضا امینی (مدیر امور فنی و چاپ) - جواد صفری (مدیر هنری) - مجتبی زند (طراح گرافیک) - سوره سعادتمندی (صفحه‌آرا) - مریم کیوان (طراح جلد) - رضا صفری (طراحی و اجرای عنوان کتاب (نستعلیق گلزار)) - فاطمه باقری مهر، الهام جعفرآبادی، نوشین معصوم دوست، فاطمه پزشکی، مریم دهقان‌زاده و فاطمه رئیس‌سیان فیروزآباد (امور آماده‌سازی)
نشانی سازمان :	تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی) تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کد پستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹
	وبگاه : <a href="http://www.irtextbook.ir">www.irtextbook.ir</a> و <a href="http://www.chap.sch.ir">www.chap.sch.ir</a>
ناشر :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (داروپخش) تلفن : ۴۴۹۸۵۱۶۱-۵، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۳۷۵۱۵-۱۳۹
چاپخانه :	شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»
سال انتشار و نوبت چاپ :	چاپ هشتم ۱۴۰۰

کلیه حقوق مادی و معنوی این کتاب متعلق به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی وزارت آموزش و پرورش است و هرگونه استفاده از کتاب و اجزای آن به صورت جایی و الکترونیکی و ارائه در پایگاه‌های مجازی، نمایش، اقتباس، تلخیص، تبدیل، ترجمه، عکس برداری، نقاشی، تهیه فیلم و تکتیر به هر شکل و نوع بدون کسب مجوز از این سازمان ممنوع است و متخلفان تحت پیگرد قانونی قرار می‌گیرند.

شابک ۸-۳۴۷۴-۵-۹۶۴-۹۷۸-۸-3474-05-978-964



نقاشی رنگ و روغن - اثر استاد کیخسرو خروش - موزه شهدا



# فهرست

## بخش اول: هنرهای تجسمی

۸۴	درس دوم: طبل در طبل	۲	فصل اول: طراحی
۸۶	درس سوم: نقش موج	۳	درس اول: تناسبات
۸۹	فصل دوم: بافت سنتی پارچه	۸	درس دوم: ساده‌سازی
۹۰	درس اول: آشنایی با پارچه و انواع روش‌های بافت؛ بافت ساده یا تافته	۱۲	درس سوم: طراحی حالت
۹۳	درس دوم: طراحی و بافت پارچه‌های تار-پودی	۱۶	درس چهارم: ترکیب بندی
۹۷	درس سوم: بافت مرکب	۲۰	فصل دوم: تصویرسازی
۱۰۱	فصل سوم: چاپ دستی	۲۱	درس اول: انواع خط
۱۰۲	درس اول: چاپ با مواد طبیعی و در دسترس	۲۴	درس دوم: کیفیت سطوح در تصویرسازی
۱۰۶	درس دوم: پیچمان (گره و رنگ)	۲۸	درس سوم: ویژگی‌های تصویرسازی
۱۰۹	درس سوم: چاپ استنسیل	۳۲	درس چهارم: روند تصویرسازی

## بخش چهارم: هنرهای آوایی

۱۱۲	درس اول: وزن (ریتم)
۱۱۶	درس دوم: ملودی یا لحن
۱۱۹	درس سوم: رنگ
۱۲۱	درس چهارم: بافت
۱۲۴	درس پنجم: فرم

## بخش پنجم: هنرهای نمایشی

۱۲۸	درس اول: بازی و بازیگری
۱۳۱	درس دوم: عناصر بازیگری
۱۳۳	درس سوم: بدن و حرکت
۱۳۵	درس چهارم: احساس و تخیل

## بخش دوم: خوشنویسی

۵۳	درس اول: آشنایی با ابزار خوشنویسی
۵۵	درس دوم: معرفی خط ریحان و مشق سطر نویسی (۱)
۶۱	درس سوم: معرفی خط توقیع و مشق سطر نویسی (۲)
۶۷	درس چهارم: معرفی خط رفاع و مشق سطر نویسی (۳)
۷۳	درس پنجم: معرفی خط تعلیق و مشق دو سطر نویسی

## بخش سوم: هنرهای سنتی

۸۰	فصل اول: طراحی سنتی نقوش
۸۱	درس اول: رسم نقوش هندسی در شبکه‌ها



### دانش آموز گرامی

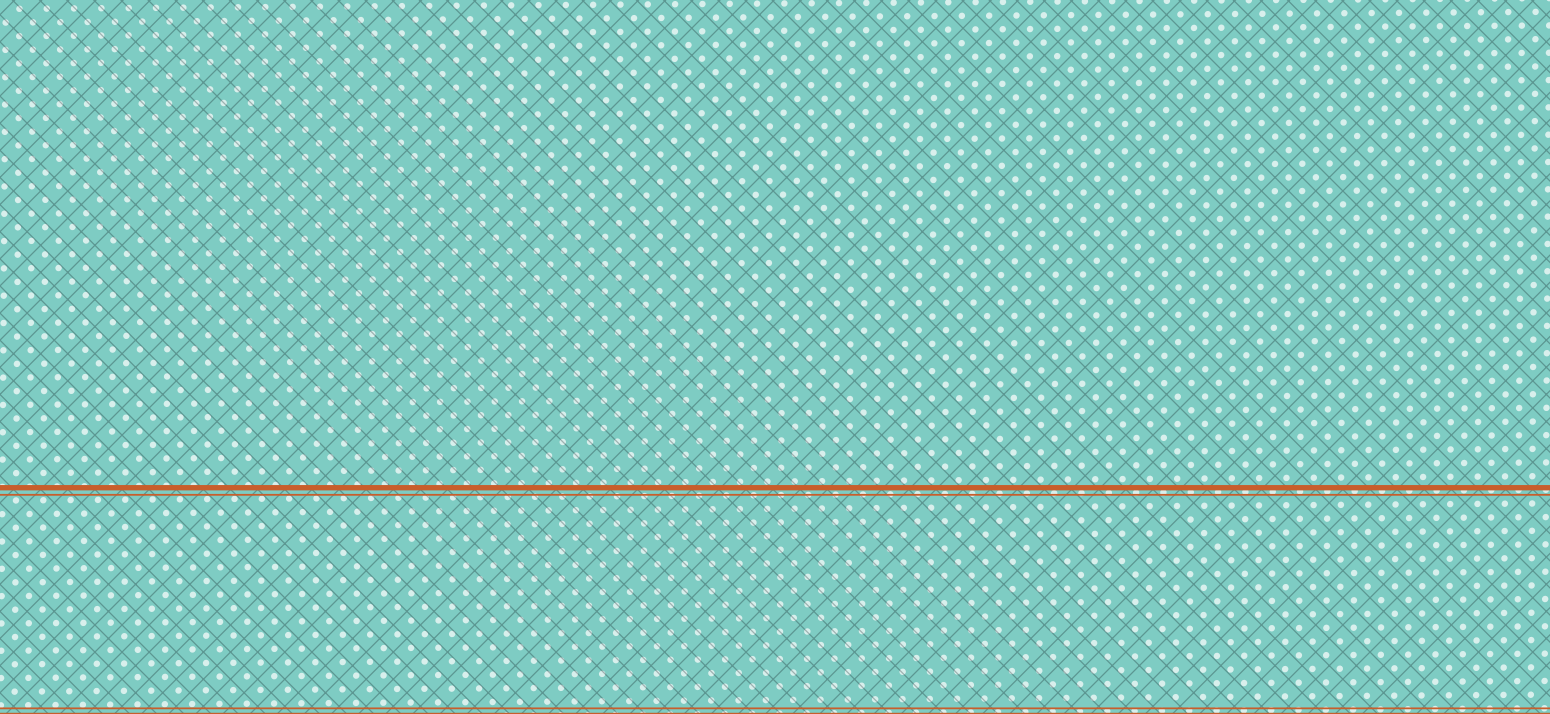
شما در سال گذشته با مجموعه متنوعی از رشته‌ها و فعالیت‌های هنری و همچنین بعضی از آثار فرهنگی و هنری کشور عزیزمان ایران آشنا شدید. در پایه هفتم با توجه به نیازها و استعدادهای خود فعالیت‌های هنری مورد علاقه‌تان را انتخاب کردید و نه تنها خلاقیت هنری خود را در رشته‌های هنری مختلف نشان دادید، بلکه زیبایی‌های پیرامون‌تان را نیز بهتر درک کردید. علاوه بر این با گوشه‌ای از تاریخ و میراث فرهنگی و هنری کهن و غنی خود آشنا شدید و از آن لذت بردید. امسال نیز مجموعه‌ای دیگر از فعالیت‌های فرهنگی و هنری را در قالب هنرهای تجسمی، خوشنویسی، سنتی، آوایی و نمایشی برای شما آماده کرده‌ایم.

بخش هنرهای تجسمی شامل طراحی، تصویرسازی و عکاسی است و اگرچه یادگیری طراحی همچون سال گذشته لازم و ضروری است اما شما می‌توانید از میان دو رشته عکاسی و تصویرسازی با توجه به علائق و استعدادهای خود یکی را انتخاب کنید.

در بخش هنرهای سنتی با طراحی سنتی، چاپ دستی و بافت دستی آشنا خواهید شد. در این بخش نیز لازم است با طراحی نقوش هندسی که در بیشتر هنرهای سنتی ما کاربرد دارد آشنا شوید، اما می‌توانید از میان دو هنر بافت و چاپ دستی یکی را انتخاب کنید.

هنرهای خوشنویسی، آوایی و نمایشی نیز از دیگر فعالیت‌های فرهنگی و هنری در این کتاب است که به شما کمک می‌کند حواس پنجگانه، حس زیبایی‌شناسی، قوه تخیل و خلاقیت خود را پرورش داده و آثار هنری متنوعی خلق کنید. علاوه بر این یادگیری مجموعه این فعالیت‌ها و مهارت‌های فرهنگی و هنری به آموختن مهارت‌های زندگی (همچون توانایی کارگروهی، برقراری ارتباط مؤثر با دیگران و احترام گذاشتن به افکار و عقاید آنها) و فراگیری هرچه بهتر درس‌های دیگر نیز کمک خواهد کرد.

امیدواریم این کتاب به شما آینده‌سازان این کشور در درک بیشتر و بهتر زیبایی و خلق آنها کمک کند، چرا که او زیباست و زیبایی را دوست دارد.



## بخش اوّل

# هنرمانی تجسمی

طراحی

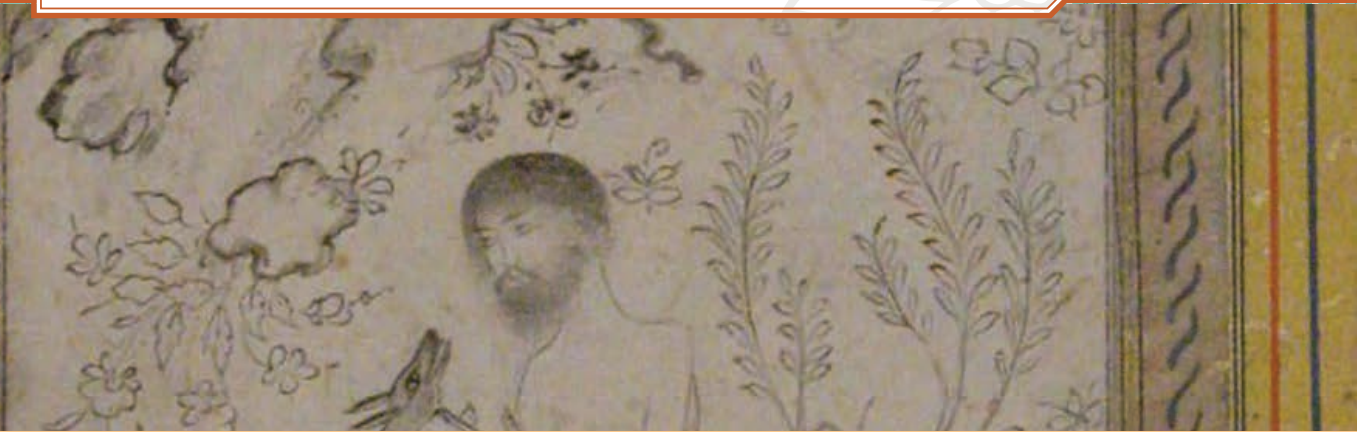
فصل اوّل

تصویرسازی

فصل دوم

عکاسی

فصل سوم









## تناسبات

## درس اوّل

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ شکل اشیاء را تجسم کنید و محورهای اصلی آن را تشخیص دهید؛
- ◆ شکل‌های بیچیده را به شکل‌های ساده‌تر تحلیل و در طراحی از ترکیب این شکل‌ها استفاده کنید؛
- ◆ تناسبات مدل طراحی را درک و بخش‌های مختلف آن را با هم مقایسه کنید.

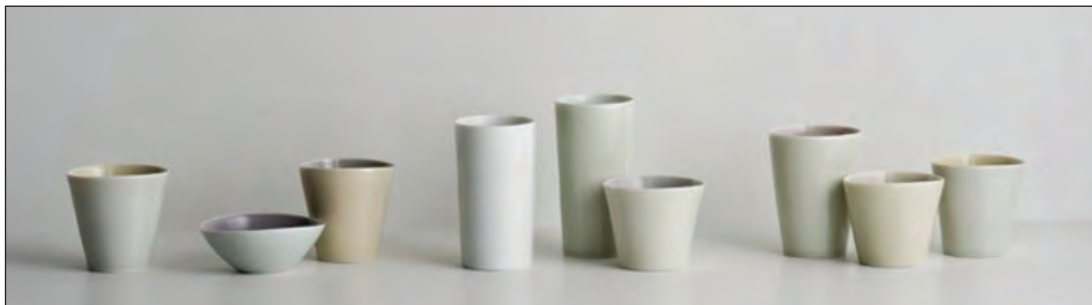
### فکر کنید:

به درختان زیر توجه کنید. ظاهر این درختان چه تفاوتی با هم دارد؟ آیا می‌توانید بگویید کدام نوع درخت بلند و باریک است؟ یا کدام یک عرض بیشتری دارد؟ به دلیل همین تفاوت‌های کلی می‌توانیم نوع این درختان را حدس بزنیم. ظاهر هر یک از درختان تناسب خاصی دارد.





در تصویر زیر هم، اندازه و نسبت ظروف با هم تفاوت دارد. به دلیل همین تناسبات می توانیم چیزها را بلند، باریک و یا عریض بدانیم. تشخیص تناسبات اصلی در طراحی اهمیت زیادی دارد.

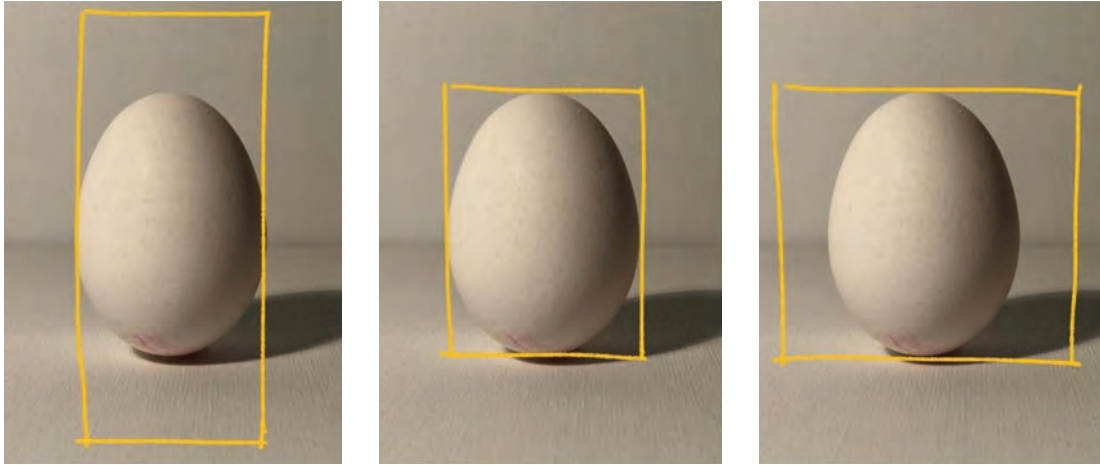


به طراحی های زیر نگاه کنید. به غیر از خطوط مربوط به اشیا چه خطوط دیگری مشاهده می کنید؟ به نظر می آید طراحان برای ترسیم اشیا از اشکال و خطوطی کم رنگ تر برای نشانه گذاری بهتر استفاده کرده اند. این اشکال یا خطوط چه ویژگی هایی دارند؟ می توانیم ببینیم که این خطوط اشکال هندسی ساده ای مانند دایره، مثلث، چهارضلعی و بیضی هستند. این اشکال در واقعیت دیده نمی شوند و برای طراحی باید آنها را تصور کرد و بر شیء منطبق نمود. ساده کردن شکل اشیا به وسیله فرم های هندسی به طراح کمک می کند اندازه شکل ها را بهتر ببیند.

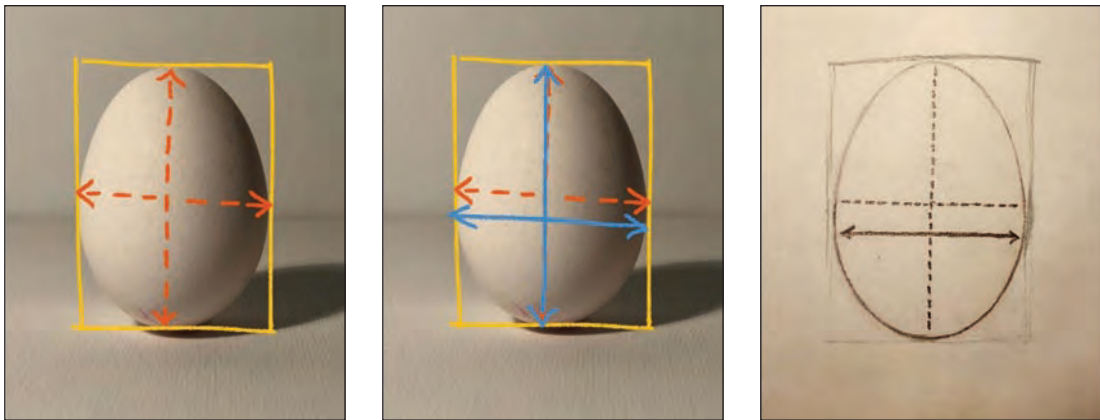


برای راحت تر شدن طراحی از یک شیء می توانیم از اشکال هندسی نزدیک به آن کمک بگیریم؛ برای مثال می توانیم در ابتدا شیء را در یک چهارضلعی ساده قرار دهیم. به تصاویر صفحه بعد نگاه کنید و فرض کنید که می خواهید یک تخم مرغ را طراحی کنید. برای شروع آن را درون یک چهارضلعی قرار می دهیم. حال فکر کنید کدام چند ضلعی های نمایش داده شده در تصاویر متناسب تر با شکل تخم مرغ است؟ چهارضلعی سمت راست بیش از حد به مربع نزدیک است و سمت چپ کشیده تر از شکل تخم مرغ است. چهارضلعی وسط بیشترین تناسب را با شکل تخم مرغ دارد چون از هر طرف آن را محاط کرده است.

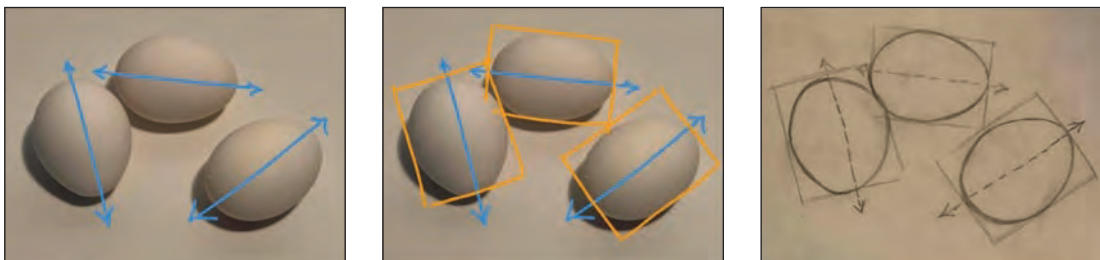




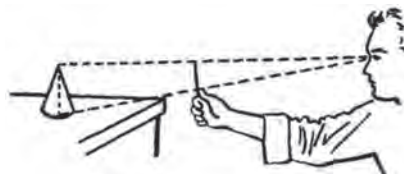
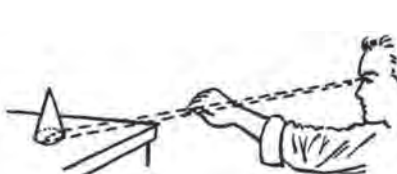
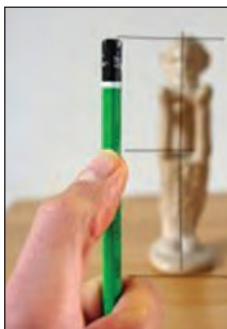
به تصاویر پایین نگاه کنید. کشیدگی شکل تخم مرغ در کدام جهت است؟ کدام جهات را می توان طول و عرض آن در نظر گرفت؟ خطوط نارنجی در تصاویر پایین محورهای اصلی تخم مرغ را نشان می دهند. ترسیم محورهای اصلی به طراح کمک می کند تا تناسبات شیء را بهتر مطالعه کند. در تصاویر پایین می توانیم ببینیم که شکل تخم مرغ شبیه به یک بیضی است اما عریض ترین بخش آن نه در وسط بلکه پایین تر از آن قرار دارد.



حال به تصاویر زیر نگاه کنید. آیا می توانید محورهای اصلی را در تخم مرغها تشخیص دهید؟ این محورها نشان می دهد جهت اصلی هر شکل کجاست و به لحاظ موقعیت و اندازه چه نسبتی با بقیه شکلها دارد. یافتن محور اشکال در طراحی یکی از مهارت های مهم می باشد.

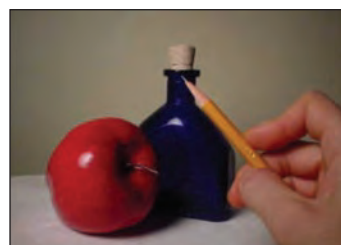
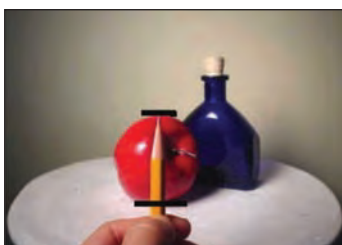


در طراحی راه‌های مختلفی برای ترسیم تناسب میان اجزای اشیا وجود دارد. یکی از این راه‌ها اندازه‌گیری مستقیم است. به تصاویر پایین نگاه کنید. مطابق با شکل، بازوی خود را به صورت کاملاً کشیده در مقابل خود بگیرید و روی مداد خود قسمت‌های مختلف مدل را اندازه بگیرید و این اندازه‌ها را در طراحی خود استفاده کنید. فراموش نکنید که فاصله مداد با چشم شما همواره ثابت باشد.

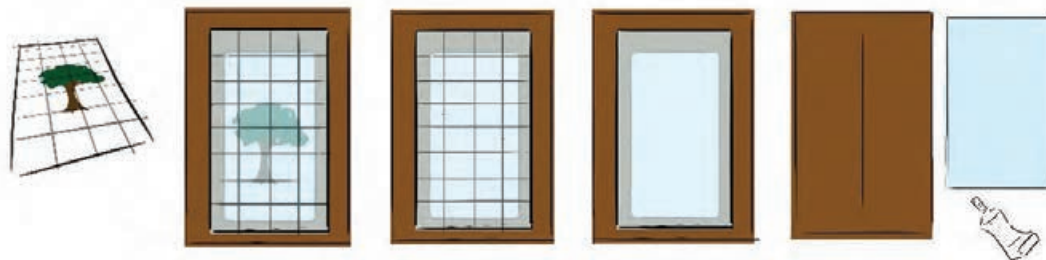


### طراحی کنید:

مطابق با تصاویر زیر اشیایی ساده را انتخاب کرده و یک مدل طبیعت بی‌جان بچینید. محورهای اصلی مدل خود را به وسیله خطوط کم‌رنگ ترسیم کنید و سپس به وسیله ابزار طراحی خود قسمت‌های مختلف مدل را اندازه‌گیری کنید. این اندازه‌ها را با علامت‌های کوچکی روی محورها مشخص کنید. حال مدل را در قالب شکل‌های هندسی ساده‌ای تصور کنید. این اشکال چون ساده و متقارن هستند برای طراحی آسان‌تر می‌باشند. می‌توانید این شکل‌ها را با خطوط کم‌رنگی ترسیم کنید. در آخر با خطوطی پررنگ تر طراحی خود را کامل کنید. تلاش کنید در طول مدت طراحی دائماً به مدل نگاه کنید و آن را با طراحی خود مقایسه کنید.



به وسیله چسب یک طلق شفاف را روی یک کادر مستطیل که از یک مقوا بریده‌اید، بچسبانید. به کمک یک ماژیک و خط‌کش روی طلق، خطوط عمودی و افقی منظم ترسیم کنید تا به صورت سطحی چهارخانه دربیاید. کاغذ طراحی خود را هم به وسیله خطوط به صورت چهارخانه دریاورید. حال یک مدل انتخاب کنید، برای مثال یک درخت و مانند تصاویر زیر کادر را مانند پنجره در مقابل آن قرار دهید. از یک نقطه ثابت به مدل نگاه کنید و با گرفتن اندازه‌های آن روی چهارخانه‌های طلق، به صورت مشابهی اشکال را روی کاغذ شطرنجی ترسیم کنید. **توجه کنید که هنگام نگاه کردن به مدل، همواره سر شما در یک نقطه ثابت باشد.**



ظروف زیر آثار فرهنگی و متعلق به دوره‌های تاریخی گذشته هستند. هر کدام از این اشیا تناسبات و اندازه‌های ویژه خود را دارند. برخی استوانه مانند، برخی کره‌ای شکل و برخی عریض می‌باشند. به مانند تصاویر زیر، عکس‌هایی از ظروف قدیمی پیدا کنید و آنها را برحسب شباهت تناسباتشان دسته‌بندی کنید.



▲ از راست به چپ: پارچ سفالی منسوب به هنر ری، قرن ششم هجری قمری - ظرف درب دار سفالی، هنر ایلخانی، قرن هفتم هجری قمری - جام سفالی، هنر کانتان، قرن هفتم هجری قمری.

## خودارزیابی:

♦ طراحی‌های هنرمندان دیگر را ببینید و دقت کنید که آنها از چه روش‌هایی برای ساده کردن مدل خود استفاده کرده‌اند.

♦ فکر کنید چگونه مشاهده و قیاس اجزا می‌تواند به بهتر شدن تناسبات در طراحی کمک کند؟







## ساده‌سازی

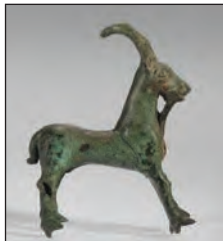
## درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ در طراحی‌های مختلف روش ساده‌سازی فرم‌ها را تشخیص دهید؛
- ◆ آثار میراث فرهنگی ایران و جهان از کدام اشکال طبیعی الهام گرفته‌اند؛
- ◆ تأثیر ساده‌سازی و اغراق را در طراحی‌های کاریکاتوری درک کنید؛
- ◆ برای بهتر نشان دادن حالت بدن، در طراحی روابط اجزای بدن اغراق کنید.

### فکر کنید:

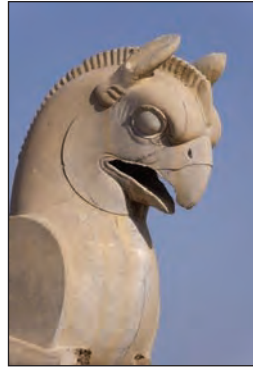
اشیای زیر متعلق به دوره‌های تاریخی مختلفی هستند. تشخیص هر کدام از حیوانات ترسیم شده به نظر آسان است. آیا این حیوانات به صورت واقعی خود ترسیم شده‌اند؟ چه تفاوتی با تصویر واقعی دارند؟ می‌بینیم که شکل این حیوانات ساده شده است.



از راست به چپ: بشقاب سفالی، هنر صفوی، قرن یازدهم هجری قمری - بیکره سفالی گره‌نشسته، هنر سلجوقی، قرن ششم هجری قمری - بز وحشی برنزی، هنر هخامنشی، حدود ۲۵۰۰ سال پیش.

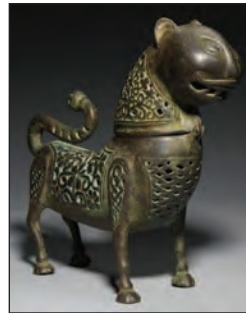
ساده‌سازی یکی از راه‌هایی است که هنرمندان برای بیان بهتر خود از آن استفاده می‌کنند. هنرمندان در بیشتر شاخه‌های هنری از این روش برای نمایش شکل‌های تأثیرگذارتر استفاده می‌کنند. یک طراح خوب اغلب این توانایی را دارد که با ساده‌سازی یک شکل، شخصیت یا کاراکتر اصلی شیء را نمایش دهد. برای مثال به نشان تجاری (لوگو) صفحه بعد توجه کنید. می‌توانید ببینید هنرمند چگونه مدل اولیه را ساده‌سازی کرده و به شکل نهایی رسیده است. حال می‌توانید بگویید نشان نهایی حاوی چه ویژگی‌هایی از مدل اولیه است؟ این ویژگی‌ها خصوصیات اصلی مدل مانند سرعت، قدرت و چالاکی مدل را نشان می‌دهند. به این خصوصیات ویژگی‌های بیانی طراحی می‌گویند.





▲ از راست به چپ: نشانه هواپیمایی هما، طراحی ادوارد زهرابیان- تندیس برنده اسطوره‌ای هما در تخت جمشید، حدود ۲۵۰۰ سال پیش، هنر هخامنشی- قوش ایرانی.

تصاویر زیر اشکال ساده شده‌ای از حیوانات را در هنرهای باستانی ایران نشان می‌دهد. آیا این حیوانات را تشخیص می‌دهید؟ می‌دانید چه ویژگی‌های اصلی از حیوانات مورد نظر در این تصاویر مورد توجه هنرمند قرار گرفته است؟ همان‌طور که می‌بینید برخی از ویژگی‌های خاص حیوانات توسط هنرمندان تشدید شده است؛ برای مثال سر یا دندان‌ها یا شاخ‌ها بزرگ‌تر شده‌اند و کاملاً مانند شکل طبیعی نمایش داده نشده‌اند. پس ساده‌سازی در طراحی می‌تواند اغلب با اغراق در برخی ویژگی‌های ظاهری همراه باشد. چنین امری باعث تشخیص ساده‌تر موضوع می‌شود.

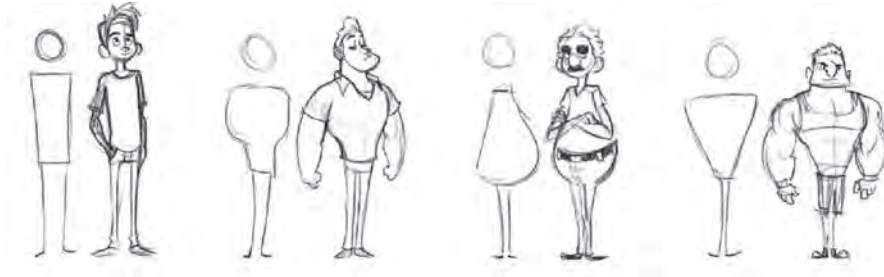


▲ از راست به چپ: بشقاب نقره با طرح شیردال، سغد، قرن اول هجری قمری - عودسوز سلجوقی، دوره اسلامی- گوزن سفالی، تپه مارلیک، گیلان، حدود ۳۰۰۰ سال پیش- نقش بز کوهی روی سفال، حدود ۳۰۰۰ سال پیش، شوش، خوزستان

طراحان کاریکاتور از همین روش برای متفاوت نشان دادن موضوعات خود استفاده می‌کنند. به چهره‌های کارتونی پایین نگاه کنید. حالت هر کدام از این چهره‌ها متفاوت است. این تفاوت به علت تشدید ویژگی‌های چهره‌ها می‌باشد. چانه برخی از چهره‌ها بزرگ‌تر و برخی تیزتر است. فرم سر برخی از این چهره‌ها گردتر و برخی بیضی است.



حال به شخصیت‌های تصویر زیر نگاه کنید. چه تفاوتی دارند؟ چگونه این تفاوت‌ها در طراحی اولیه (سمت چپ) این شخصیت‌ها نشان داده شده‌اند؟ برخی از این شخصیت‌ها کشیده و برخی عریض هستند. همین‌طور بالاتنه و پایین‌تنه برخی تفاوت دارد. طراحی‌های اولیه با اشکال ساده هندسی این تفاوت‌ها را نمایش داده‌اند.



در تصویر پایین مراحل مختلف کامل شدن شخصیت‌های کارتونی با شکل‌های ساده هندسی را مشاهده می‌کنیم. طراحی با شکل‌های ساده هندسی شروع شده و در مراحل بعدی جزئیات بیشتری به تصویر اضافه می‌شود. در نهایت تصویر رنگ‌آمیزی می‌شود.



مراحل طراحی اولیه تا اجرای نهایی دو شخصیت از مجموعه پویانمایی طوطی نامه، تهیه‌کننده: محمد شعشی ▲

اغراق در طراحی فقط محدود به شکل‌ها و چهره‌ها نیست. طراحان اغلب برای نمایش بهتر چیزها، حالات را در طراحی تشدید می‌کنند؛ برای مثال به حرکات بدن در طراحی‌های زیر نگاه کنید. آیا اغراق در این حالات نمایش این حرکات را بهتر نشان داده است؟ به خطوط قرمز و محورهایی که قسمت‌های اصلی بدن را نشان می‌دهند توجه کنید. این خطوط اغراق در حالات بدن را نشان می‌دهند.



## طراحی کنید:

مجسمه‌های صفحه بعد را مشاهده کنید. سعی کنید با خطوط و شکل‌های هندسی ساده طراحی از این مجسمه‌ها ترسیم کنید. در حین طراحی به اغراق‌هایی که هنرمندان در فرم‌ها به کار برده‌اند، توجه کنید.

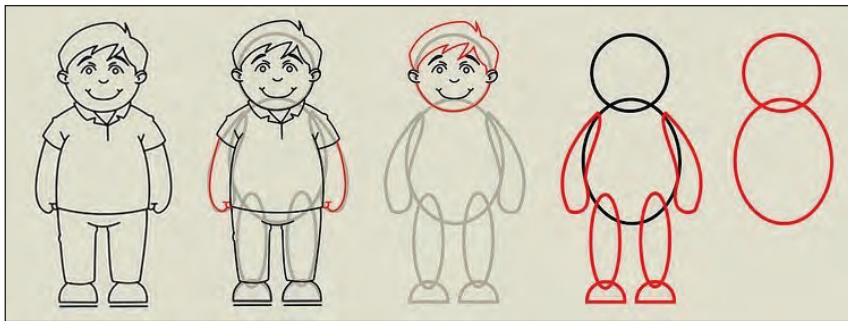






▲ از راست به چپ: پلاک مفرغی با نقش حیوان افسانه‌ای، هنر لرستان، حدود ۳۰۰۰ سال پیش - پرنده مفرغی، هنر خراسان، قرن پنجم و ششم هجری قمری - دسته ظرف به شکل بز بال دار، دوره هخامنشی - عودسوز برنزی، هنر خراسان، قرن یازدهم هجری قمری.

به طراحی‌های زیر نگاه کنید. با الهام از این طراحی یک شخصیت کارتونی طراحی کنید. مانند این تصاویر طراحی خود را از چند دایره و بیضی برای نشان دادن بدن شروع کنید. در مراحل بعدی طراحی خود را با اضافه کردن جزئیات کامل کنید. با تغییر اندازه و جابه‌جا کردن شکل‌های اولیه می‌توانید شخصیت‌های مختلفی خلق کنید. در پایان می‌توانید طراحی خود را به دلخواه رنگ کنید.



عکس‌هایی از بدن انسان در حالات مختلف پیدا کنید. مانند تصاویر زیر، فیگورهای خطی ساده‌ای ترسیم کنید. می‌توانید جای مفصل‌های دست و پا دایره‌های کوچکی بگذارید. سعی کنید با اغراق در خطوط و کشش‌ها در طراحی خود، حالات بدن را تشدید کنید.



### خودارزیابی:

- ◆ اشیای میراث فرهنگی و طراحی‌های مختلف را مشاهده کنید، شکل اولیه چگونه و با چه هدفی تغییر کرده است؟
- ◆ فکر کنید چگونه ساده‌سازی و اغراق می‌تواند به بیان بهتر در طراحی کمک کند؟





## طراحی حالت

## درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ قادر باشید طراحی خود را با آزمون و خطا کامل‌تر کنید؛
- ◆ تشخیص دهید که در آثار تصویری ایران و جهان از کدام نوع طراحی استفاده شده است؛
- ◆ پیش‌طرح و استفاده از آن را بشناسید.

### فکر کنید:

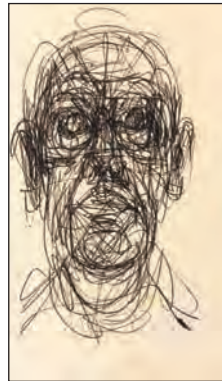
دو تصویر زیر یک منظره از طبیعت و یک طراحی از آن را نشان می‌دهند. آیا طراحی درخت به اندازه تصویر واقعی آن دقیق و با جزئیات است؟ مشاهده می‌کنیم که طراحی بسیار ساده‌تر از تصویر واقعی است و به همان اندازه دقیق نمی‌باشد. اما با این حال به آن شبیه است.



دو ردیف طراحی‌های صفحه بعد را مشاهده کنید. تفاوت این طراحی‌ها در چیست؟ آیا شکل‌های این طراحی‌ها با یک نوع خط ترسیم شده‌اند؟ در کدام طراحی‌ها خطوط تکرار شده‌اند؟ نگاره‌های ردیف بالا، با خطوط منحنی و دقیق طراحی شده‌اند. اما در ردیف پایین، خطوط شکسته و پرتعداد هستند. حال فکر کنید دلیل تکرار خطوط توسط طراح چیست؟ به نظر می‌آید که طراحان برای تصحیح طراحی و دقیق‌تر شدن شکل‌ها خطوط خود را تکرار کرده‌اند. هر خط جدیدی که ترسیم می‌شود با مدل مقایسه شده و تلاش می‌شود خطوط بعدی بهتر و دقیق‌تر از خط قبلی ترسیم شود. پس یکی از راه‌های رسیدن به تناسبات دقیق‌تر در طراحی انجام آزمون و خطا با تکرار خطوط است. می‌بینیم که تکرار خطوط حس و حال متفاوتی به طراحی می‌دهد.



▲ از راست به چپ: گل ختمی اثر شفیع عباسی، قرن یازدهم هجری، مکتب اصفهان – مرد جوان اثر معین مصور، قرن یازدهم هجری، مکتب اصفهان – مرد و گربه اثر رضا عباسی، قرن یازدهم هجری، مکتب اصفهان



▲ از راست به چپ: گلدان، پرتره و نمایی از میز و اشیاء اثر آلبرتو جیاکومتی طراح ایتالیایی

تصاویر زیر نمونه‌ای از طراحی با خطوط آزاد را نشان می‌دهد. آیا در این طراحی جزئیات مدل دیده می‌شود؟ آیا با وجود نداشتن جزئیات باز هم می‌توان مدل طراحی را تشخیص داد؟ می‌بینیم که بدون دیدن جزئیات هم می‌توان از روی شکل کلی مدل را تشخیص داد.



بسیاری از طراحان کار خود را با یک پیش‌طرح کلی شروع می‌کنند. این طراحی اولیه معمولاً برای انجام یک اثر دیگر مانند نقاشی به کار می‌رود و طراحان به تدریج با اضافه کردن خطوط دقیق‌تر جزئیات بیشتری به طراحی خود اضافه می‌کنند. این پیش‌طرح‌ها تنها حالت مدل را نشان می‌دهند و ناتمام به نظر می‌آیند. اشیاء معمولاً از دور به همین شکل و بدون جزئیات دیده می‌شوند.





▲ از راست به چپ: دو پیش‌طرح از شتر سوار، نگارگری ایرانی - دون کیشوت اثر هونوره دومیه، طراح فرانسوی

طراحی‌های زیر اثر ادگار دگا طراح فرانسوی است. می‌توانید در این تصاویر مراحل مختلف کامل شدن پیش‌طرح کم‌رنگ تا طراحی کامل را مشاهده کنید. تکرار خطوط به طراح امکان می‌دهد خطاهای خود را تصحیح و یا جزئیات بیشتری به طراحی خود اضافه کند.



▲ از راست به چپ: طراحی از سوارکاران و طراحی از ویولن‌نواز اثر ادگار دگا، هنرمند فرانسوی، قرن نوزدهم میلادی

## طراحی کنید:

مانند طراحی‌های پایین، به وسیله ابزار طراحی خود توده‌ای ابرمانند از خطوط ترسیم کنید. کم‌کم شکل توده را به یک پرتو نزدیک کنید و بخش‌هایی کلی از آن را با تکرار خطوط متراکم تیره کنید تا به تدریج شبیحی از اجزای صورت دیده شود. این کار را تا زمانی که به جزئیات مورد نظر خود برسید، انجام دهید.

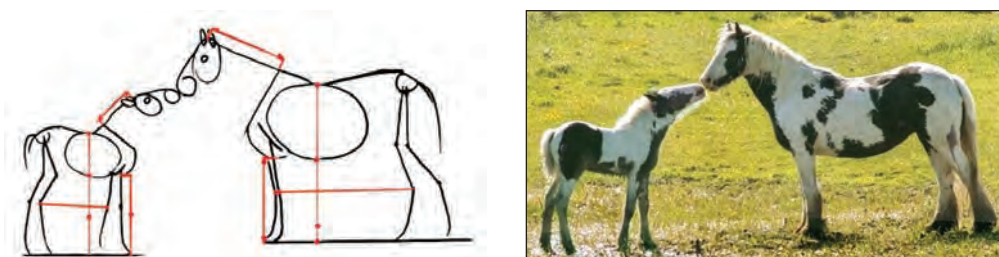




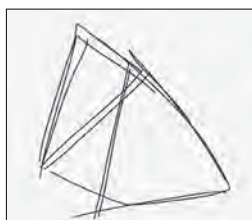
تصویری از یک حیوان پیدا کنید. مانند طراحی های زیر سعی کنید با خطوطی روان طراحی آزاد از آنها ترسیم کنید. نگران انجام خطا در طراحی خود نباشید. در هر مرحله می توانید با اضافه کردن خطوطی صحیح تر طراحی خود را تصحیح کنید. برای این کار به صورت مکرر طراحی خود را با مدل مقایسه کنید. تلاش کنید جزئیات طراحی مانند چشم ها را در مرحله آخر اضافه کنید. طراحی شما می تواند حالتی ناتمام داشته باشد.



تصاویری از حیوانات مختلف پیدا کنید. مطابق تصاویر پایین، با ترسیم محورهای با خطوط رنگی تناسبات اصلی طراحی را ترسیم کنید. در مرحله بعدی با ترسیم خطوطی ساده، حالت کلی حیوانات را طراحی کنید. ضرورتی ندارد نتیجه نهایی در جزئیات شبیه به مدل اولیه باشد.



تصویر یک شیء تاریخی مانند مجسمه زیر را انتخاب کنید. مانند طراحی های پایین، با اشکال هندسی ساده طراحی خود را شروع کنید. در ادامه با تکرار آزادانه خطوط یک حالت کلی از شیء را ترسیم نمایید. توجه داشته باشید ضرورتی ندارد جزئیات شیء را طراحی کنید.



مجسمه برزی آسب، هنر خراسان، قرن هفتم هجری قمری.

### خودارزیابی:

- ♦ طراحی از حالت چه ویژگی هایی دارد و تفاوت شکل های کلی و جزئی در طراحی چیست؟
- ♦ چگونه آزادانه و با تکرار خطوط، طراحی کنیم؟



## ترکیب بندی

## درس چهارم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

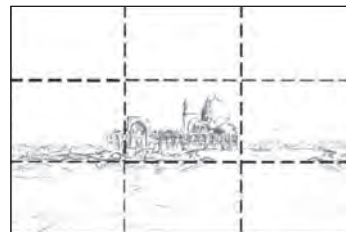
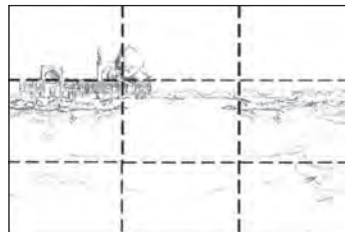
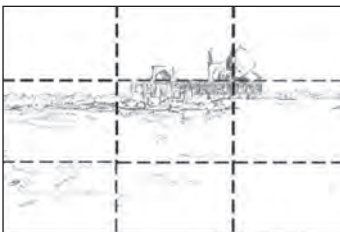
- ♦ با مفهوم ترکیب بندی آشنا و در تصاویر مختلف آن را تشخیص دهید؛
- ♦ انواع ترکیب بندی و کاربردهای آنها را تشخیص دهید؛
- ♦ برای موضوع خود یک ترکیب بندی مناسب انتخاب و آن را اجرا کنید.

### فکر کنید:

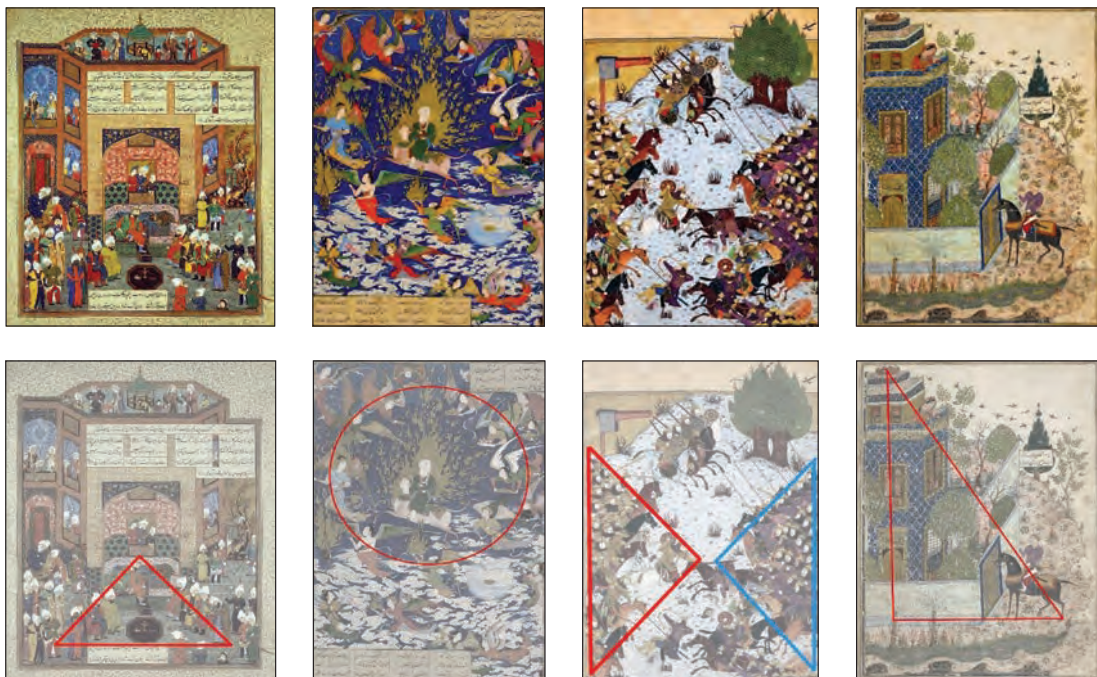


در این تصویر، اندازه تابلوها چه تفاوتی با هم دارد؟ می‌بینیم که برخی از تابلوها افقی و برخی عمودی هستند. همین‌طور برخی کشیده‌تر و برخی مربع هستند. حال فکر کنید که آیا موضوع هر تابلو به اندازه آن مربوط است؟ به نظر می‌آید که ترکیب هر تابلو با موضوع آن تناسب دارد؛ برای مثال تصویر درخت به دلیل کشیدگی آن برای یک کادر مربع مناسب نیست یا برای منظره یک کادر افقی مناسب‌تر است.

تصاویر زیر را با دقت مشاهده کنید. موضوع این تصاویر یکسان است اما چه چیزی در این تصاویر تغییر کرده است؟ می‌بینیم که محل قرارگیری ساختمان در هر کدام از این تصاویر متفاوت است. گویا هنرمند تلاش دارد بهترین ترکیب را برای طراحی خود انتخاب کند. قرارگیری عناصر تصویر در کادر را ترکیب بندی می‌نامند. برخی از فواصل در تصویر مکان‌های مناسب‌تری برای نمایش عناصر تصویر هستند؛ برای مثال فواصل یک سوم که در تصاویر زیر به صورت خط چین مشاهده می‌کنید. به این گونه فواصل تقسیمات طلایی می‌گویند.

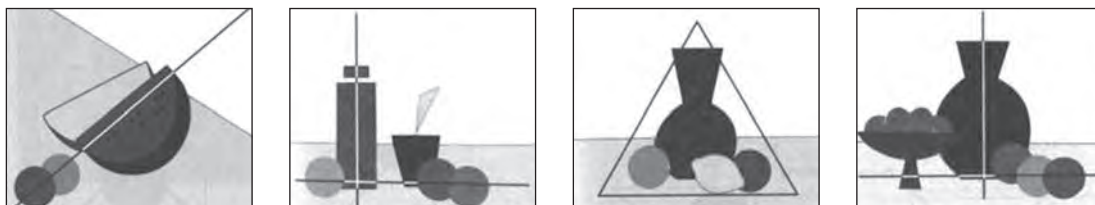


انتخاب ترکیب بندی یکی از مهم ترین ابزارهای هنرمندان است که به بیان موضوع آنها در تصویر کمک می کند. به نگاره های پایین دقت کنید. آیا می توانید ترکیب بندی کلی عناصر این نگاره ها را تشخیص دهید. در ردیف پایین تر می توانید ترکیب بندی کلی نگاره ها را که با خطوط رنگی نمایش داده شده مشاهده کنید. می توانید ببینید که با وجود تعدد عناصر تصویر، ترکیب بندی کلی نگاره ها به صورت اشکال هندسی ساده است. معمولاً اولین ایده هنرمندان برای خلق تصویر با چنین اشکال ساده ای آغاز می شود.



▲ از راست به چپ: نگاره «رسیدن همای به در کاخ همایون» از دیوان خواجوی کرمانی، مکتب بغداد قرن هفتم هجری قمری - نگاره «نبرد بزرگ کیخسرو» از شاهنامه بایسنقری، قرن نهم هجری قمری، مکتب هرات - نگاره «معراج پیامبر» از خمسه تهماسبی قرن دهم هجری قمری، اثر سلطان محمد نگارگر، مکتب دوم تبریز - نگاره «طبع آزمایی فردوسی در برابر سلطان محمود» از شاهنامه تهماسبی، قرن دهم هجری قمری، مکتب دوم تبریز.

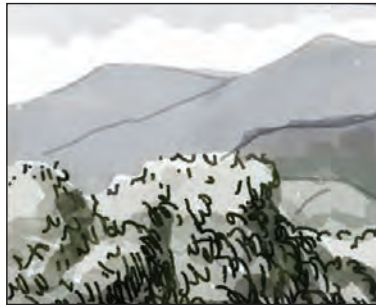
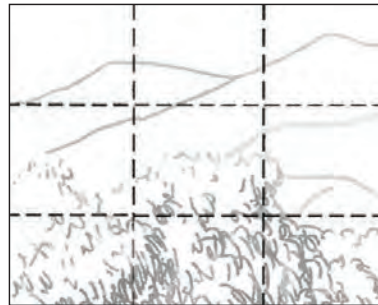
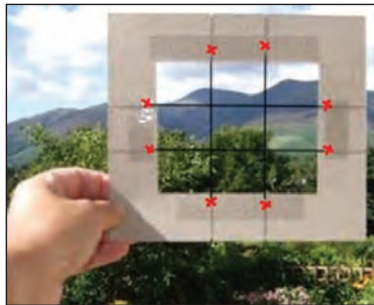
تصاویر پایین طرح هایی ساده با ترکیب بندی های متفاوت را نشان می دهند. هر کدام از این ترکیب بندی ها چه احساسی را منتقل می کند؟ برخی از این ترکیب بندی ها متقارن هستند. این نوع ترکیب بندی ها حس تعادل و ایستایی را در تصویر بیشتر می کنند. بعضی از ترکیب بندی ها نامتقارن و یا مایل هستند. این ترکیب بندی ها احساس عدم تعادل یا حرکت را به بیننده القا می کنند.





## طراحی کنید:

از داخل یک مقوا به کمک قیچی یک مستطیل را ببرید. هر یک از اضلاع داخلی مستطیل را به سه قسمت تقسیم کنید و با یک مداد روی آن علامت بزنید. مانند تصویر سمت چپ، با مقداری نخ این نقاط را به هم وصل کنید و با چسب نواری روی مقوا بچسبانید. این وسیله منظره یاب نام دارد. از درون این کادر محیط اطراف خود را نگاه کنید و یک منظره با ترکیب بندی مناسب برای طراحی انتخاب نمایید. این ترکیب را طراحی کنید و در پایان به دلخواه رنگ آمیزی نمایید.

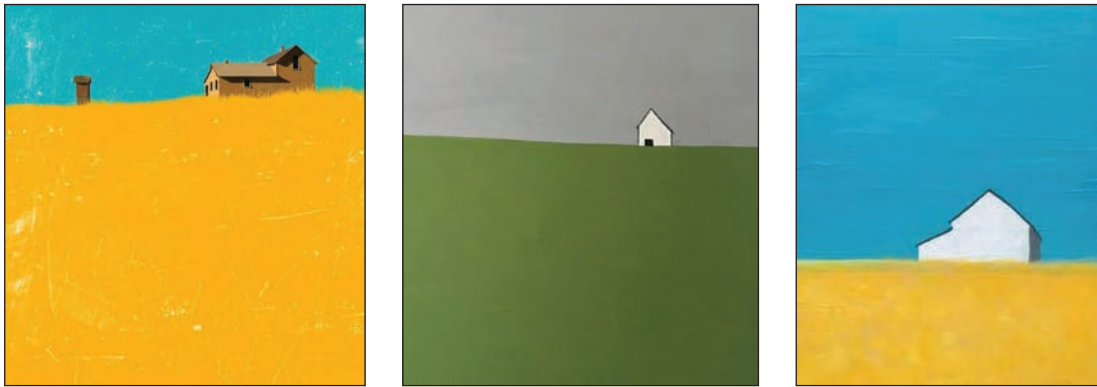


در محیط اطراف خود یک صندلی یا مبل را انتخاب کنید. روی کاغذ یک طراحی محیطی ساده از مدل ترسیم کنید به صورتی که درون آن سفید باشد. به تناسب با مدل یک کادر مربع یا مستطیل دور آن ترسیم کنید. در مرحله بعد با ابزار طراحی خود محیط اطراف مدل را به رنگ تیره یکدست دریاورید. در طراحی، این محیط تیره را فضای منفی شیء می نامند و فضای سفید رنگ که مدل را نشان می دهد فضای مثبت می نامند.





چند ترکیب بندی ساده از یک خانه روستایی در یک مزرعه طراحی کنید. می توانید با بالا یا پایین بردن خط افق و یا بزرگ و کوچک کردن خانه به این ترکیب بندی ها تنوع بدهید. می توانید نتیجه نهایی را به دلخواه رنگ آمیزی کنید.



به معماری ساختمان در نگاره زیر توجه کنید. در نگارگری ایرانی ترسیم معماری اهمیت زیادی در ترکیب بندی تصویر دارد. مانند تصویر زیر، یک نگاره ایرانی که در آن ساختمان ترسیم شده است را انتخاب نمایید. با خطوط رنگی خط های هندسی مربوط به ساختمان را مشخص کنید. با رنگ دیگری خطوط مربوط به حاشیه تصویر و کتیبه ها را ترسیم کنید. در مورد ترکیب بندی کلی نگاره فکر کنید. می توانید در یک طراحی دیگر همین کار را با پیکره ها و درختان انجام دهید.



نگاره ای از خمسه نظامی اثر کمال الدین بهزاد، مکتب هرات، قرن نهم هجری قمری ▲

## خودارزیابی:

- ♦ ترکیب بندی چیست و هنرمندان چگونه آن را به کار می گیرند؟
- ♦ ترکیب بندی های مختلف چه احساسی را به بیننده منتقل می کنند؟



# تصویر سازی

## فصل دوم







## انواع خط

## درس اول

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ انواع خطوط را بشناسید و نمونه‌های مختلف خط را در آثار مختلف تصویرسازی تشخیص دهید؛
- ◆ توانایی ایجاد انواع خطوط را با ابزار و وسایل و مواد مختلف داشته باشید؛
- ◆ مفهوم تصویرسازی را بیان کنید؛
- ◆ تصاویر ذهنی خود را با استفاده از خطوط مختلف بکشید.

### فکر کنید:

آیا تا به حال به تنوع خطوط در پدیده‌های مختلف دقت کرده‌اید؟ آیا توجه کرده‌اید که در هر یک از آثار، تصویری که می‌بینید از چه نوع خطی (نازک، ضخیم، بلند، کوتاه و...) استفاده شده است؟



خط یکی از مهم‌ترین عناصر (القبای) تصویر است که با آن سطوح و حجم‌های مختلف به سادگی تصویر می‌شود. خطوط از نظر نوع (خط مستقیم، منحنی و شکسته)، حالت (خط عمودی، افقی و مورب)، اندازه (خط کوتاه و بلند)، ضخامت (خط نازک، ضخیم و خطی که ضخامت آن از ابتدا تا انتها متفاوت است)، رنگ (خط سیاه، سفید، رنگی یا خطی که از ابتدا تا انتها به رنگ‌های مختلف دیده می‌شود) و بافت (خط ساده و ممتد، نقطه‌چین یا بریده‌بریده و بافت دار) با هم تفاوت دارند. در آثار زیر، نمونه‌های متنوع خطوط را به دقت ببینید و با هم مقایسه کنید.



▲ نمونه خطوط منحنی، تصویرگر: کیانوش غریب پور، روان‌نویس

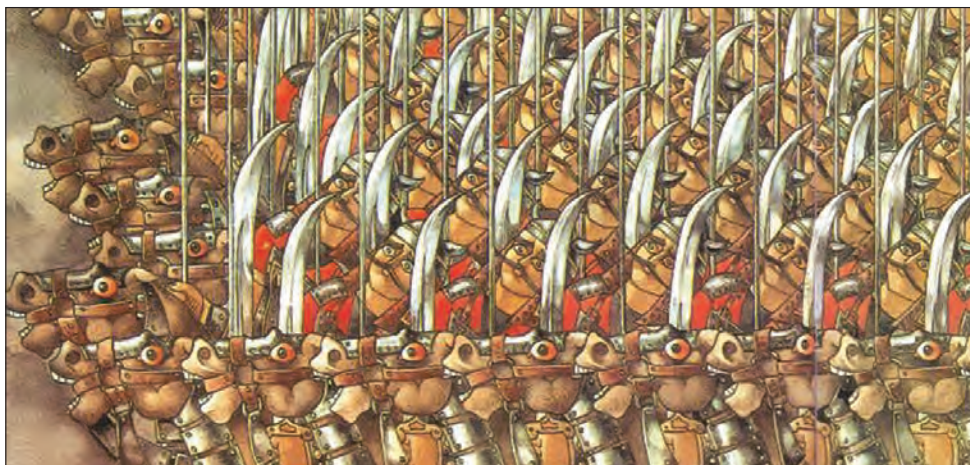


▲ از دو لقمه چرب و نرم، تصویرگر: شهرزاد شوشتریان، مداد رنگی



▲ نمونه خط بافت‌دار در پرنده، تصویرگر: محسن حسن‌پور، مرکب روی کاغذ خیس، با الهام از نقش تزئینی دوره هخامنشی





▲ خط عمودی از کتاب  
«بیروزی»، ۱۳۶۴، لشکر  
یزید، تصویرگر: علی اکبر  
صادقی



▲ نمونه خطوط ضخیم از کتاب «قصه‌های خوب برای  
بچه‌های خوب» (جلد ۵)، تصویرگر: مرتضی ممیز



▲ نمونه خطوط مورب و شکسته از کتاب «افسانه‌ها»،  
تصویرگر: محمد پولادی

## تصویرسازی کنید:

موضوعات مختلف را فقط با خط و به روش‌های متنوع بکشید.



▲ خطوط کوتاه و بلند در چهره نیما یوشیج از مجله  
«آرش»، تصویرگر: مرتضی ممیز





▲ خط نقطه‌چین در آدی و بودی،  
تصویرگر: هدیه شاهرودی، آکرلیک

هنرمندان تصویرگر، مفهوم یا پیام متن (شعر، داستان، متن علمی و...) را از طریق تصاویری که به درک مطلب و حال و هوای آن کمک می‌کند انتقال می‌دهند؛ آنها برای این کار از قدرت تخیل و خلاقیت خود استفاده می‌کنند. چنان‌که در این تصاویر مشاهده کردید در بعضی از آثار، خط مهم‌ترین عنصری است که هنرمندان برای بیان مفاهیم مورد نظر خود به کار گرفته‌اند. در مورد تنوع خطوط در آثار تصویرگری با هم کلاسی‌هایتان گفت‌وگو کنید.

## خودارزیابی:

◆ در هر یک از این تصاویر چه نوع خطوطی می‌بینید؟



▲ از کتاب کلاغ‌ها، تصویرگر: نورالدین زرین کلک، بافت اثر انگشت



▲ بازی با اعداد، تصویرگر: شیرین شبخی



▲ زندگی حضرت نوح (ع)، تصویرگر: ندا رازی



▲ روش ترکیبی، تصویرگر: شیرین فرساد



## کیفیت سطوح در تصویرسازی

## درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ رنگ‌های سرد و گرم را از یکدیگر تشخیص دهید؛
- ◆ چگونگی تأثیرگذاری رنگ‌های سرد و گرم را بیان کنید؛
- ◆ با استفاده از انواع رنگ‌های گرم و سرد در آثار تصویرسازی، احساسات خود را بیان کنید؛
- ◆ انواع بافت‌ها را در آثار تصویرسازی تشخیص دهید؛
- ◆ توانایی ایجاد انواع بافت را در آثار تصویرسازی خود داشته باشید.

### فکر کنید:

نمونه‌های تصاویر سیاه و سفیدی را که تاکنون دیده‌اید به‌خاطر بیاورید. تصاویر سیاه و سفید چه تأثیری بر شما می‌گذارند؟ زیباترین تصویر رنگی که تا به حال دیده‌اید را به‌خاطر بیاورید. به‌نظر شما رنگ‌ها در تصاویر مختلف چه تأثیری ایجاد می‌کنند؟ تصاویر زیر را با هم مقایسه کنید.



از همچو پرستوها (درباره زندگی عشایر)، تصویرگر: فاطمه رادپور، آکرلیک



فوتبالیست‌ها، تصویرگر: کیوان عسگری، روش رقصی



سیاه و سفید از نظر تیرگی و روشنی فاصله زیادی دارند و متفاوت به نظر می‌رسند. به همین دلیل وقتی کنار هم قرار می‌گیرند توجه بیننده را به خود جلب می‌کنند. در اغلب موارد حذف رنگ‌ها جذابیت تصاویر را از بین می‌برد؛ اما چنان‌که در نمونه‌ها می‌بینید، هنرمندان می‌توانند موضوعات مختلف را بدون رنگ چنان تصویر کنند که جذابیت بصری زیادی داشته باشند. به تصاویر زیر دقت کنید.



▲ از پول و اقتصاد، تصویرگر: نفیسه ریاحی



▲ از قصه‌های خوب برای بچه‌های خوب (جلد ۶)، تصویرگر: فرشید منقالی



▲ از گل و چای و خواستگاری، شاعر: مصطفی رحماندوست، تصویرگر: سیمین شهروان، روش تکه چسبانی

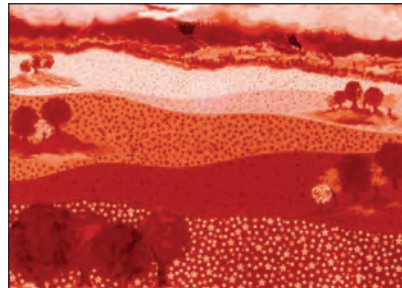
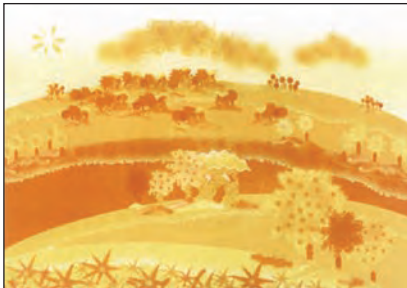
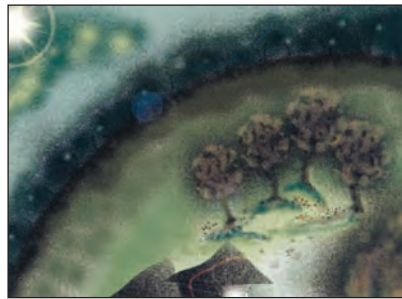
رنگ‌های زرد، قرمز و نارنجی را رنگ‌های گرم می‌نامند. آیا می‌دانید چرا؟ این رنگ‌ها احساس گرما و شادی را انتقال می‌دهند، درخشش زیادی دارند و توجه بیننده را به سرعت به خود جلب می‌کنند. رنگ‌های گرم را در تصویر روبه‌رو ببینید.



رنگ‌های سبز، آبی و بنفش را رنگ‌های سرد می‌نامند، زیرا کمتر جلب توجه می‌کنند و اغلب احساس سرما، آرامش و سکون و گاه غم را به بیننده منتقل می‌کنند. در تصویر روبه‌رو رنگ‌های سرد را ببینید.

تصویرگر: نورالدین زرین کلک، روش ترکیبی

چهار فصل را در آثار زیر ببینید. این تصاویر چه ویژگی خاصی دارند؟



چهار فصل، تصویرگر: آزینا آرن، روش رقمی



وقتی که هنرمندان از رنگ‌های سرد و گرم در کنار هم استفاده می‌کنند، جذابیت تصویر و درخشش رنگ‌ها بیشتر می‌شود. در این تصویر به نحوه کنارهم قرار گرفتن رنگ‌ها دقت کنید.

از کتاب فندقی، تصویرگر: هاله پارسا زادگان، آکرلیک



## تصویرسازی کنید:

طرح خطی موضوع دلخواه خود را بکشید و چهار نمونه از آن اجرا کنید. یک طرح را به صورت سیاه و سفید، دیگری را با رنگ‌های گرم، یک نمونه را با رنگ‌های سرد و آخرین طرح را با ترکیبی از رنگ‌های سرد و گرم رنگ‌آمیزی کنید. در مورد ویژگی رنگ‌ها و تفاوت آنها با سطوح سیاه و سفید گفت‌وگو کنید. در کدام یک از نمونه‌های تصویرسازی که تاکنون دیده‌اید، سطوح دارای بافت هستند؟ ویژگی سطوح ساده و بافت‌دار را در تصاویر مقایسه کنید. با چه روش‌هایی می‌توانید روی سطوح رنگی بافت ایجاد کنید؟ به این تصاویر توجه کنید.



از کتاب توکالی در قفس، نوشته نیما یوشیج، تصویرگر: بهمن دادخواه



از قهر و آشتی، تصویرگر: علیرضا گلدوزیان، روش ترکیبی



## خودارزیابی:

♦ ویژگی‌های این تصاویر را بررسی کنید.

از کتاب «اگر جانوران صورت‌های رنگی داشتند»، تصویرگر: نیکزاد نجومی، مدادشمعی



تصویرگر: محمدعلی بنی‌اسدی، روش ترکیبی



از قوقولی، تصویرگر: فریبا بندی، اکولین



شعبان کر و سلمان کور، تصویرگر: علی بوذری





## ویژگی‌های تصویرسازی

## درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ تفاوت انواع روش‌های موجود در تصویرسازی را تشخیص دهید؛
- ◆ تصاویر مختلف را براساس روش اجرا و استفاده از ابزار، مواد و وسایل مختلف طبقه‌بندی کنید؛
- ◆ با استفاده از ابزار، مواد و وسایل مختلف، آثار تصویرسازی متنوع خلق کنید؛
- ◆ توانایی ایجاد تصاویر تخیلی و خلاق را داشته باشید.

### فکر کنید:

آیا تا به حال به تصاویر کتاب‌های درسی، کتاب‌های داستان، مجلات کودک و نوجوان و... دقت کرده‌اید؟ آیا آن تصاویر در درک مطالب به شما کمک می‌کنند؟ کدام یک از آنها را به یاد می‌آورید؟ در آثار مختلف از چه روش‌هایی برای تصویرسازی استفاده می‌شود؟ به این نمونه‌ها توجه کنید. ویژگی‌های این نمونه‌ها را با هم مقایسه کنید. توانایی ایجاد تصاویر تخیلی و خلاق را داشته باشید.



از کتاب علوم تجربی دوم، تصویرگر: الهام محبوب



از کتاب فارسی پنجم، تصویرگر: مجید کاظمی



از کتاب علوم تجربی سوم، تصویرگر: سیدمیشم موسوی

خواندن ساعت از کتاب ریاضی سوم، تصویرگر: فتنه دهقان

برخی از نمونه‌ها برای آموزش مفهوم خاصی تصویرسازی شده‌اند و تصویر دقیقی از موضوع و جزئیات آنها را نشان می‌دهند. بعضی از نمونه‌ها هم خلاقیت هنرمند را در بیان تصویری موضوع نشان می‌دهند.



جلد کتاب ریاضی اول دبستان، تصویرگر: علی موسوی خلخالی

برش سرخرگ، تصویرگر: مجید ذاکری یونسی

## تصویرسازی کنید:

یکی از اشیای پیرامون خود را به صورت جاندار تصور کنید و تصویر تخیلی آن را بکشید و به دلخواه رنگ آمیزی کنید.

نمونه‌هایی از آثار تصویرگران که موجودات مختلف را به صورت جاندار نشان داده‌اند، ببینید.







▲ طرح و اجرا : علی خدایی



▲ از کتاب صورتی سرگردان، تصویرگر : شبلا خزانه داری، گواش



▲ از کتاب «آقای هندوانه»، تصویرگر : مجید ذاکری یونسی، روش ترکیبی

تصویرگران در آثار خود برای بیان موضوعات مختلف، تصاویر تخیلی، زوایای دید غیرمعمول، نمایش حالت‌های غیرعادی، تلفیق پدیده‌های گوناگون و... را به کار می‌گیرند. به این نمونه‌ها دقت کنید.



▲ از بهداشت، تصویرگر : فریده شهبازی، روش رقمی



▲ تصویرگر : عاطفه شفیعی راد، آکرلیک



▲ تصویرگر : نازنین آیگانی، آکرلیک



▲ از یک آسمان گنجشک، تصویرگر : سید محمد مهدی طباطبایی، روش ترکیبی





تصویرگران برای اجرای آثار خود از ابزارهای مختلف و مواد گوناگون استفاده می‌کنند. آنها اغلب مداد، مدادرنگی، مداد شمعی، مرکب و قلم یا قلم‌مو، آبرنگ، گواش، اکولین یا جوهر رنگی، آکرلیک، رنگ روغن و... و گاه ترکیبی از مواد را برای کشیدن تصویر به کار می‌گیرند. برخی از تصویرگران برای اجرا از روش چاپ دستی استفاده می‌کنند. گاه شکل خاصی را در یک پدیده مشاهده می‌کنند و با مواد و وسایل مناسب، شکل را کامل می‌کنند و در تصویرسازی به کار می‌گیرند. گاه از کنار هم قرار دادن مواد طبیعی تصاویر زیبایی ایجاد می‌کنند و گاهی متناسب با موضوع، تصویر را به روش تکه چسبانی با مواد مختلف کامل می‌کنند. امروزه تصویرگران جوان برای طراحی و رنگ‌آمیزی تصاویر از رایانه و روش رقمی استفاده می‌کنند.



▲ استفاده از سیب‌زمینی برای چهره، تصویرگر: نینا وحیدی، روش ترکیبی



▲ تصویرگر: حمیدرضا بیدقی، روش رقمی



▲ تکه چسبانی برگ، تصویرگر: مرتضی اسماعیل سهری



▲ امید، تکه چسبانی، تصویرگر: مهرنوش معصومیان

## خودارزیابی:

◆ به این نمونه‌ها دقت کنید. هریک از آنها به چه روشی اجرا شده‌اند؟



▲ نویسنده رؤیا، تصویرگر: بهمن دادخواه



▲ ملخ، تصویرگر: حمیدرضا بیدقی



▲ میوه‌ها، تصویرگر: حمید ترابلی



## روند تصویرسازی

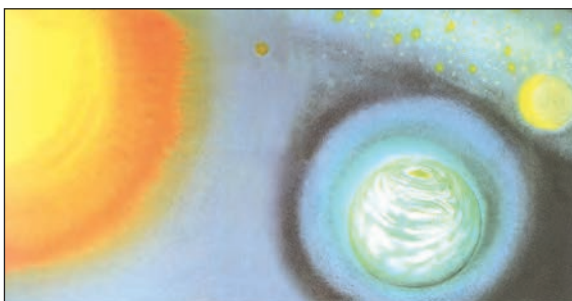
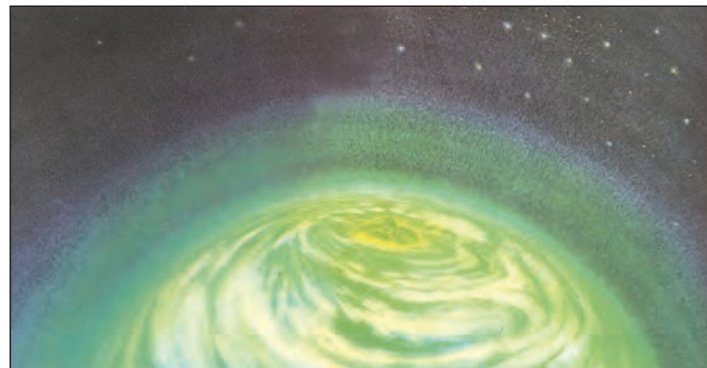
## درس چهارم

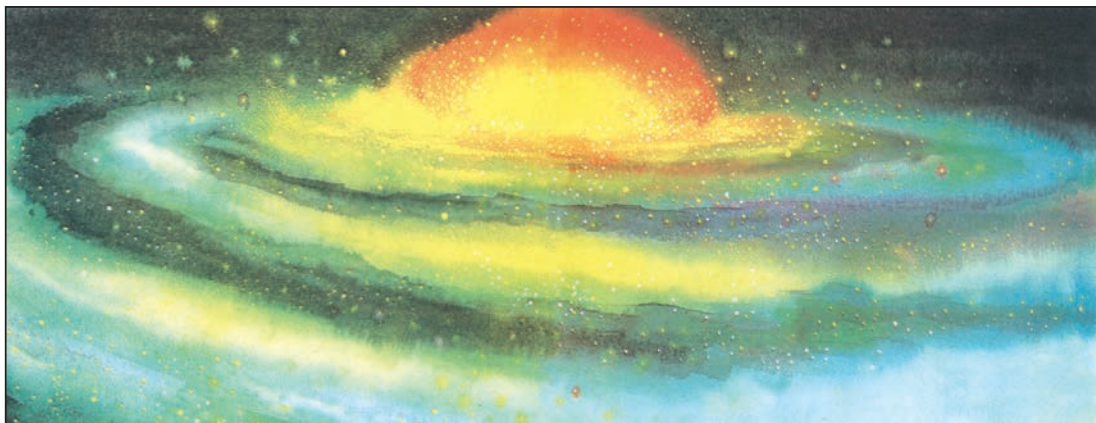
در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ ارتباط بین متن ادبی و تصاویر موجود در یک اثر تصویرسازی را درک کنید؛
- ♦ نقطهٔ اوج یک متن ادبی را با توجه به تصاویر موجود در آن تشخیص دهید؛
- ♦ یک متن ادبی را براساس سیر منطقی (ترتیب موضوعات) آن تصویرسازی کنید؛
- ♦ با استفاده از ابزار و مواد و وسایل مختلف، تصاویر تخیلی و آثار تصویرسازی متنوع خلق کنید.

### فکر کنید:

آیا می‌دانید هنرمندان چگونه سیر داستان را در تصاویر خود به نمایش می‌گذارند؟ مهم‌ترین صحنه‌های یک داستان کدام‌اند؟ برای تصویرسازی یک متن، کدام صحنه‌ها را باید انتخاب و اجرا کرد؟ به تصاویر زیر دقت کنید.





▲ از کتاب «ماکجا هستیم؟» نوشته مهدی معینی، تصویرگر: ماساهیرو کاسویا

هنرمندان تصویرساز بیننده را به دیدن تصویر بعدی ترغیب می‌کنند. آنها فقط بخشی از متن را در یک تصویر ارائه می‌کنند تا بیننده ادامه مفهوم را در تصاویر بعدی دنبال کند. اغلب صحنه‌های ابتدا، انتها و اوج داستان، مهم‌ترین قسمت‌هایی هستند که یک تصویرگر به آن می‌پردازد.



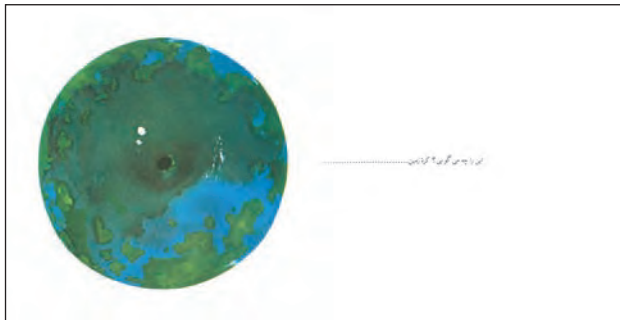
شکوفه از جا پرید. پشمش‌اش عروق کرده بود. قلش تند و تند می‌زد. نگاهی به تنگ راهی کرد. ماهی بوی تنگ بود و آرام آرام شنا می‌کرد. آفتاب خوش‌رنگی به اتاق تابیده بود. شکوفه همه چیز را به یاد آورد. از دستشویی پرده‌ها پرید. نیشهای عهدش را پوشیده و به طرف مغازه ماهی‌فروشی دوید.

▲ از کتاب «این هم پول ماهی»، نوشته ابراهیم زاهدی مطلق، تصویرگر: بهرام خائف



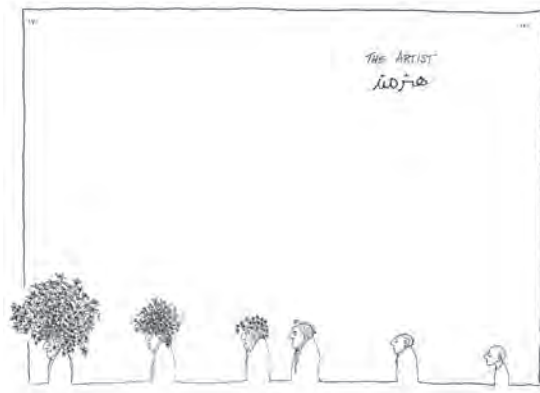
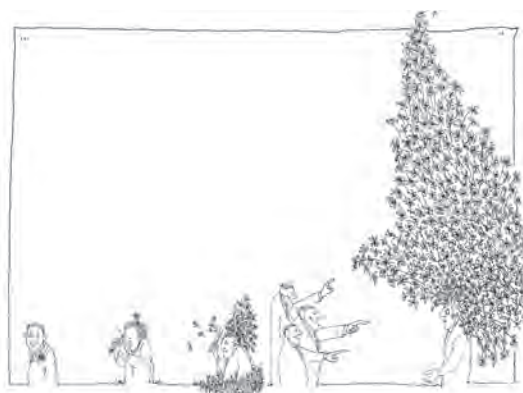


در آثاری که نوشته و تصویر در کنار هم قرار دارند، هنرمندان علاوه بر طراحی و اجرای تصاویر باید میان تصاویر و نوشته‌ها هماهنگی ایجاد کنند. گاه بیان مفهوم مورد نظر به تصاویر کمتری نیاز دارد؛ مانند ارتباط میان تصاویر این کتاب.



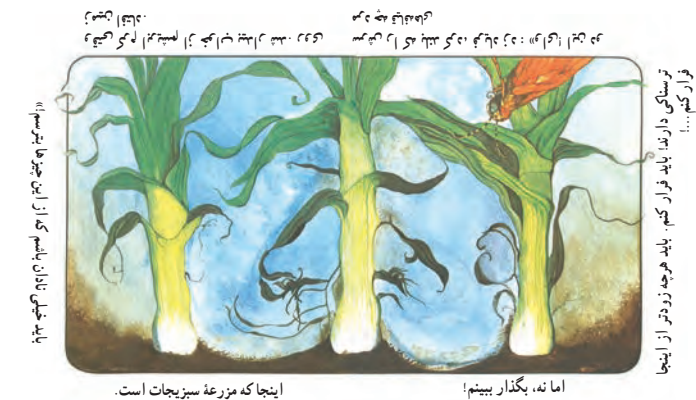
از کتاب «چه می بینیم، چه هست؟»، طرح و اجرا ماریا انریکا آگوستینی

در بعضی از آثار تصویرگری، متن دیده نمی شود و بیننده با دنبال کردن تصاویر، مفهوم را درک می کند.



از کتاب «دنیای دیوانه دیوانه»، نویسنده و تصویرگر: شل سیلور استاین





کتاب «بخوان، بچرخان، ببین»، نویسنده و تصویرگر: راث براون

نمونه های مختلف آثار تصویرسازی که روند یک داستان را نشان می دهند را با هم مقایسه کنید. نقطه اوج داستان های مختلف و مهم ترین تصاویر هر داستان را پیدا کنید. نویسندگان و تصویرگران در این آثار از چه ویژگی هایی برای جذب مخاطبان خود استفاده کرده اند؟

### خودارزیابی:

♦ به صورت گروهی، یک داستان ایرانی را انتخاب کنید. مهم ترین تصاویر آن را بیابید و برای نوشتن متن یا شعر و روش تصویرسازی آن همفکری و طراحی کنید. کارها را تقسیم کنید و برای اجرا از امکانات در دسترس استفاده کنید. نمونه ها را در کلاس به نمایش بگذارید و در مورد ویژگی های آن با هم گفت و گو کنید.



عکاسی

فصل سوم



عکاس : آفرید یعقوب زاده



## بافت

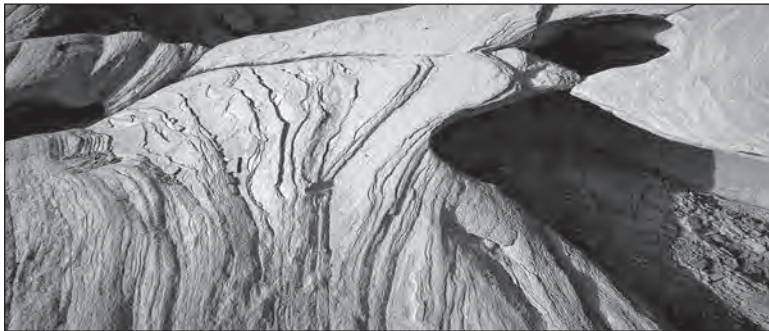
## درس اوّل

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ به تنوع بافت‌های مختلف در محیط پیرامون خود توجه کنید و تفاوت بافت‌های بصری و لامسه‌ای را تشخیص دهید؛
- ◆ ویژگی بافت‌های مختلف را در عکس‌های خود نشان دهید؛
- ◆ با تأثیر زاویه تابش نور بر موضوع، در نمایش بافت آشنا شوید و تأثیر آن بر نمایش بافت اجسام مختلف را تشخیص دهید؛
- ◆ با توجه به زمان و زاویه تابش خورشید بر موضوع، عکاسی کنید.

### فکر کنید:

آیا به جدابیت بافت‌های متنوع در پیرامون خود توجه دارید؟ آیا تا به حال از بافت خاصی عکاسی کرده‌اید؟ به نظر شما چه عاملی در نمایش بافت‌های مختلف در یک عکس بیشترین تأثیر را دارد؟ آیا دقت کرده‌اید که تغییر زاویه تابش نور در نمایش کیفیت بافت موضوع انتخابی چه تأثیری دارد؟



نمایش بافت، عکاس: سروش کیایی



عکاسی از بافت سخت، عکاس: محمدخدادادی مترجم‌زاده



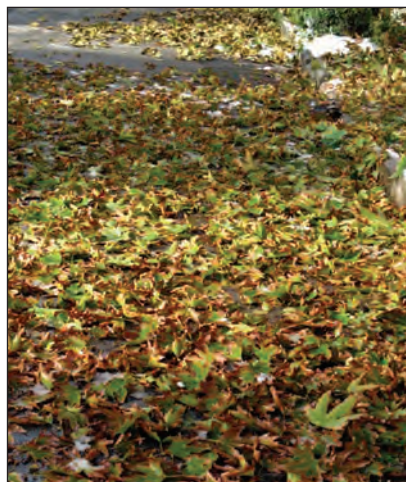
عکاسی از بافت نرم، عکاس: سروش کیایی



به تصاویر زیر دقت کنید. تأثیر نور بر بافت‌های متنوع را بررسی و مقایسه کنید.



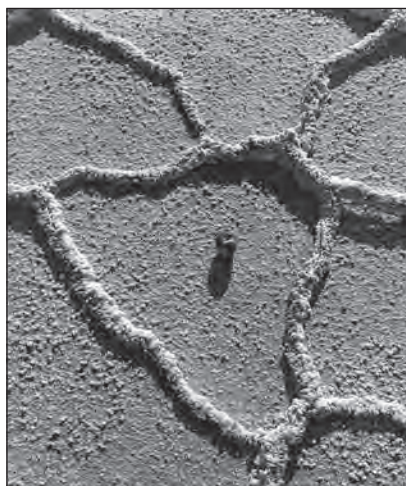
عکس از کتابون قدس‌راد



عکس از محمد خدادادی مترجم‌زاده



عکس از میترا زارع



عکس از محمد خدادادی مترجم‌زاده

همان‌گونه که می‌دانید بافت، یکی از عناصر بصری است که از کنار هم قرار گرفتن نقاط، خطوط، سطوح، حجم‌ها و رنگ‌ها به وجود می‌آید و گاه به صورت تخت (صاف) و گاه به صورت برجسته و فرورفته است. تجربه بافت تخت از طریق دیدن صورت می‌گیرد ولی بافت‌های برجسته و فرورفته را علاوه بر دیدن، از طریق لمس کردن هم می‌توان درک کرد. میزان و زاویه تابش نور بر نمایش بافت‌های مختلف تأثیر زیادی دارد. آیا می‌دانید بهترین زاویه تابش نور برای نمایش هر بافت، کدام است؟ به تصاویر صفحه بعد توجه کنید و تأثیر نور را بر آن بررسی کنید.





عکاس : ادوارد وستون

## عکاسی کنید:

ابتدا چند نمونه از یک پدیده طبیعی (تنه درخت، صدف، سنگ، پرندگان، پوست میوه‌های مختلف و...) را لمس کرده و سعی کنید تنوع بافت‌های موجود را درک کنید. سپس یک نمونه را موضوع عکاسی خود قرار دهید و در ساعات مختلف روز از آن عکاسی کنید. برای درک بهتر شرایط نوری و مقایسه نهایی می‌توانید در هر ساعت دو عکس بگیرید (عکس اول فقط موضوع را نشان دهد و عکس دیگر، موضوع و فضای اطراف آن و شرایط نوری محیط را نشان دهد). یک بار حدود ساعت نه صبح عکس بگیرید. بار دوم حدود ساعت دوازده ظهر عکس بگیرید. عکس‌های دیگر را ساعت چهار بعد از ظهر و هفت شب بگیرید و اگر چنانچه در فصل بهار و تابستان عکاسی می‌کنید تا حدود ساعت ۷ بعد از ظهر نیز می‌توانید به عکاسی ادامه دهید. هشت عکس گرفته شده را با یکدیگر مقایسه کنید و درباره این موضوعات باهم صحبت کنید:

- ◆ در کدام عکس بافت موضوع بهتر نشان داده شده است؟
- ◆ به نظر شما چه عاملی باعث شده بافت موضوع برجسته‌تر نشان داده شود؟
- ◆ پس از این تجربه، به نظر شما بهترین موقع عکاسی از بافت‌های مختلف در نور روز چیست؟

میزان و زاویه تابش نور بر پدیده‌های مختلف در تشخیص بافت آنها تأثیر به‌سزایی دارد. نور شدید و مستقیم، وضوح و کیفیت بافت را از بین می‌برد. نور کم و مایل، باعث ایجاد تیرگی‌های شدید روی موضوع می‌شود. لازم است عکاس برای نمایش بهترین حالت بافت موضوع، علاوه بر تنظیم نور مناسب، به زاویه تابش نور نیز دقت کند تا نور و سایه روی موضوع، کیفیت بافت را به بهترین نحو نمایش دهد. توجه داشته باشید که در هوای ابری، به دلیل یکدست بودن نور موجود در محیط پیرامون شما و عدم وجود تیرگی و روشنایی‌هایی که به واسطه نور آفتاب ایجاد می‌شود، بافت‌های موجود به بهترین شکل در عکس به ثبت نخواهید رسید.

آیا می‌دانید پس از چندبار عکاسی می‌توانید کیفیت بافت موضوع را به بهترین نحو نشان دهید؟ اطمینان داشته باشید هرچه بیشتر تمرین کنید و تجربیات بیشتری در زمینه عکاسی از موضوع‌های مختلف داشته باشید نتیجه بهتری می‌گیرید.

## خود ارزیابی:

- ◆ از میان موضوع‌های دلخواه خود نمونه‌ای را انتخاب کنید که بافت لامسه‌ای (فرورفته و برجسته) داشته باشد. از آن به گونه‌ای عکاسی کنید که بافت موضوع به بهترین شکل نمایش داده شود.





## قالبندی

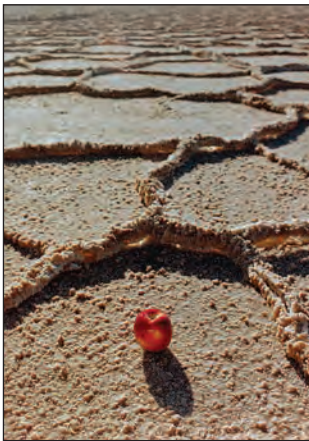
## درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ مفهوم قالب عمودی و افقی را در عکاسی درک کنید؛
- ◆ تفاوت این دو نوع قالب را در عکاسی بیان کنید؛
- ◆ با توجه به موضوعی که برای عکاسی خود انتخاب کرده‌اید از قالب افقی یا عمودی استفاده کنید.

### فکر کنید:

آیا برای عکاسی از موضوع دلخواه خود از قالب افقی استفاده می‌کنید یا قالب عمودی؟ به نظر شما چه تفاوت‌هایی بین نمایش موضوع در قالب افقی و عمودی وجود دارد؟ هنگام عکاسی قالب خود را چگونه انتخاب می‌کنید؟



عکس با قالب افقی و عمودی،  
کویر مرند،  
عکاس: محمد خدادادی  
مترجم‌زاده

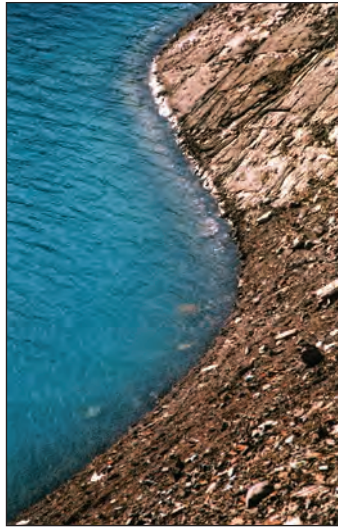


عکس با قالب افقی و عمودی،  
عکاس: کنایون قدس راد

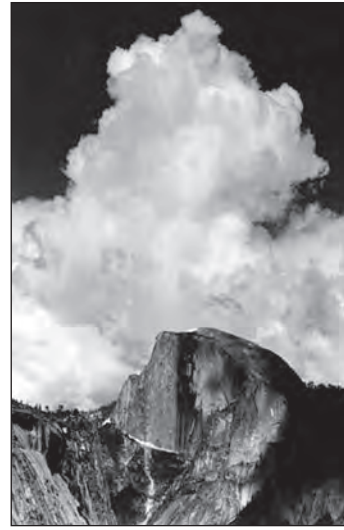
قاب، موضوع عکاسی و فضای اطراف آن را در یک محدوده مشخص قرار می‌دهد. برای درک ویژگی‌های قاب‌های افقی و عمودی، می‌توانید از موضوع دلخواه در هر دو قاب عکاسی کنید. به نمونه‌های عکاسی با قاب عمودی توجه کنید.



عکس از محمد خدادادی مترجم‌زاده ▲



عکس از میترا زارع ▲

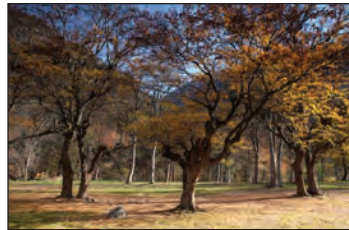


عکس از انسل آدامز ▲

به نمونه‌های عکاسی با قاب افقی توجه کنید.



عکس از محمد خادمیان ▲



عکس از کنایون قدس‌راد ▲



عکس از محمد خدادادی مترجم‌زاده ▲

## عکاسی کنید:

برای عکاسی، موضوع‌های دلخواه خود را انتخاب کنید. از هر موضوع با قاب افقی و عمودی عکاسی کنید. عکس‌های خود را به دوستانتان نشان دهید و درباره موضوعات زیر با یکدیگر گفت‌وگو کنید.

- ◆ کدام یک از عکس‌ها ویژگی‌های موضوع انتخابی را بهتر نشان می‌دهد؟
- ◆ به نظر شما هر یک از قاب‌های افقی و عمودی برای عکاسی از چه موضوعاتی، مناسب‌ترند؟
- انتخاب نوع قاب، بستگی به نظر شما دارد و اینکه می‌خواهید روی کدام یک از ویژگی‌های موضوع تأکید کنید.

## خودارزیابی:

- ◆ دو موضوع مختلف را به دلخواه خود برای عکاسی انتخاب کنید؛ یک موضوع مناسب برای عکاسی با قاب افقی و یک موضوع مناسب برای عکاسی با قاب عمودی. چگونه قاب را انتخاب می‌کنید؟



## بیشتر بدانید:

شاید برای شما دانش آموزان عزیز، آشنایی با عکاسی دفاع مقدس و عکاسان جبهه و جنگ، خالی از لطف نباشد. عکاسانی که در روزهای پرتلاطم جنگ با دوربین‌های خود آثار ارزشمندی را آفریدند. جاویدالانتر کاظم اخوان یکی از این عزیزان است. کاظم اخوان در سال ۱۳۳۸ در شهر مشهد متولد شد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را با اخذ دو دیپلم طبیعی و ریاضی در زادگاه خود به پایان رساند. او در دوران تحصیل، به ورزش علاقه‌مند بوده و در مسابقات کشتی آموزشگاه‌های استان صاحب مقام بود.

با آغاز جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، خود را به اهواز رساند و به ستاد جنگ‌های نامنظم پیوست. او یک رزمنده بود که با تشویق شهید چمران تبدیل به یک عکاس جنگ شد که دیگر در عملیات‌های چریکی با دوربین عکاسی و فیلمبرداری حضور می‌یافت. آثار کاظم اخوان، در نمایشگاه بزرگ عکسی که به مناسبت سومین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی، با حضور ۷۵ عکاس حرفه‌ای و آماتور در موزه هنرهای معاصر برگزار گردید، خوش درخشید. همچنین تعدادی از آثارش در ویژه‌نامه منتشر شده توسط ستاد تبلیغات جنگ در ۲۲ بهمن ۱۳۶۱ که حاصل کار عکاسان حرفه‌ای جنگ بود به چاپ رسید. تعدادی از آثار اخوان در جلد اول و دوم مجموعه کتاب‌های «جنگ تحمیلی (Imposed War)» به چاپ رسیده است.

اخوان پس از ثبت لحظات تاریخی فتح خرمشهر در عملیات بیت‌المقدس در تیرماه ۱۳۶۱، بعد از حمله گسترده

رژیم صهیونیستی به همراه رزمندگان تیپ ۲۷ محمد رسول‌الله (ص) راهی سوریه شد و در ۱۴ تیرماه ۱۳۶۱ ربه شده شد. از آن تاریخ تاکنون اخبار ضد و نقیضی در ارتباط با سرنوشت او و همراهانش مبنی بر شهادت و یا اسارت او منتشر شده است. آثار او هم‌اکنون در گنجینه انجمن عکاسان انقلاب و دفاع مقدس و آرشیو خبرگزاری ایرنا نگهداری می‌شود. در ادامه شاهد نمونه‌هایی از آثار ایشان خواهید بود.



عکاس:  
جاویدالانتر،  
کاظم اخوان



عکاس:  
جاویدالانتر،  
کاظم اخوان



## درس سوم

## زاویه دید

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ با زاویه دیدهای مختلف از یک پدیده یا شیء در عکاسی آشنا شوید؛
- ♦ با زاویه دیدهای نامتعارف در عکاسی آشنا شوید؛
- ♦ بتوانید از زاویه دیدهای مختلف از یک پدیده یا شیء عکاسی کنید.

### فکر کنید:

به نظر شما از چند زاویه می‌توان از یک موضوع عکاسی کرد؟  
آیا عکاس می‌تواند با تغییر «زاویه دید» خود نسبت به موضوع، میزان جذابیت عکس را افزایش دهد؟



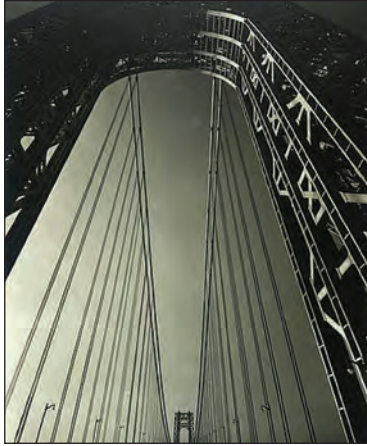
اشیا و پدیده‌های گوناگون از زوایای مختلف به شکل‌های متنوعی دیده می‌شوند. اغلب ما از پدیده‌های مختلف، یک تصویر ثابت در ذهن داریم. هنگام عکاسی، تصاویر زیباتر و تازه‌تر را از زاویه‌های دید غیر معمول تجربه می‌کنیم تا جنبه‌هایی از پدیده را درک کنیم که تا به حال به آنها توجه نداشته‌ایم. این ویژگی، بسته به نوع پدیده یا شیء مورد نظر، متفاوت است. برای مثال وقتی برای اولین بار یک درخت را از «زاویه دید» بالا (طبقه ششم یک ساختمان) می‌بینیم، تفاوت آن را با دید معمولی که همیشه از پایین به آن نگاه کرده‌ایم، درمی‌یابیم. متناسب با موضوع انتخابی و هدفی که از

عکاسی دارید می‌توانید زاویه‌های دید مختلف را تجربه کنید.

به عکس‌ها دقت کنید. زاویه دیدهای مختلف را در این عکس‌ها مقایسه کنید. کدام یک از این زاویه دیدها برای شما جذاب‌تر و جدیدتر است؟



عکس از هانری کارتیه برسون ▲



عکس از ادوارد استایکن ▲



عکس از محمد خادمیان ▲



عکس از محمد خدادادی مترجم زاده ▲

## عکاسی کنید:

از موضوع دلخواه خود از زاویه‌های مختلف (زاویه روبه‌رو، نیم‌رخ، پشت، بالا، پایین و...) عکاسی کنید. عکس‌های گرفته شده را در کلاس به نمایش گذاشته و درباره ویژگی‌های هر یک از زاویه دیدهای انتخاب شده با یکدیگر گفت‌وگو کنید. در پایان با مشورت یکدیگر عکسی را که زاویه دید جدیدتر و جذاب‌تر دارد انتخاب کنید.

به زاویه دید عکاس در تصاویر صفحه بعد دقت کنید.







▲ عکاس: سروش کبابی، زاینده رود



▲ عکاس: سروش کبابی، ارگ بم



▲ عکاس: سروش کبابی، باغ شاهزاده



▲ عکاس: سروش کبابی، مسجد شیخ لطف الله

## خودارزیابی:

◆ موضوعی را به دلخواه برای عکاسی انتخاب کرده و از سه «زاویه دید» متفاوت از آن عکاسی کنید. سعی کنید زوایای دید خود را طوری انتخاب کنید که موضوع مورد نظرتان در هر عکس، کاملاً متفاوت دیده شود.





## رنگ

## درس چهارم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ ویژگی‌های رنگ‌ها را در عکاسی درک کنید؛
- ◆ تفاوت عکس‌های سیاه و سفید و رنگی را بیان کنید؛
- ◆ با استفاده از یک موضوع رنگی، نقطه تأکید در عکس ایجاد کنید؛
- ◆ هماهنگی رنگ‌ها را در عکاسی تشخیص دهید.

### فکر کنید:

آیا تا به حال عکس سیاه و سفید دیده‌اید؟ به نظر شما چه تفاوت‌هایی بین عکس سیاه و سفید و عکس رنگی وجود دارد؟ به نظر شما رنگ چه ویژگی‌ای در عکس ایجاد می‌کند؟



عکس سیاه و سفید از برج آزادی تهران، عکاس: کتایون قدس راد ▲



نورپردازی در شب، برج آزادی تهران، عکاس: کتایون قدس راد ▲



عکس سیاه و سفید از محمد خدادادی مترجم‌زاده ▲



عکس رنگی از محمد خدادادی مترجم‌زاده ▲

طبیعت و پدیده‌های پیرامون ما اغلب رنگی هستند. عکس‌های رنگی، زیبایی‌های پدیده‌های مختلف را به صورت طبیعی به نمایش می‌گذارند. در عکس‌های رنگی، ایجاد هماهنگی میان رنگ‌های مختلف اهمیت زیادی دارد. گاه عکاسان با استفاده از ویژگی رنگ‌ها نقطه تأکیدی در عکس ایجاد می‌کنند. به چند نمونه عکس رنگی توجه کنید.



▲  
عکس از محمد خادمیان



▲  
عکس از محمد خدادادی مترجم‌زاده



▲  
عکس از محمد خادمیان







عکس از کنایون قدس راد



عکس از نظری

بسیاری از عکاسان حرفه‌ای از موضوعات مختلف، عکس سیاه و سفید می‌گیرند. به این ترتیب عکاسان با حذف رنگ‌ها و ایجاد هماهنگی میان درجات مختلف سطوح سفید و سیاه و خاکستری، عکس‌های جالب توجهی می‌گیرند.

### عکاسی کنید:

موضوعی را با رنگ دلخواه خود برای عکاسی انتخاب کنید. موضوع مورد نظر را در فضاهای رنگی متفاوتی قرار داده و عکاسی کنید. عکس‌ها را به دوستان خود نشان دهید و درباره‌ی این موضوعات با یکدیگر گفت‌وگو کنید:

- ◆ موضوع مورد نظر شما در کدام یک از فضاهای رنگی جذابیت بصری بیشتری پیدا می‌کند؟
- ◆ کدام یک از فضاهای رنگی انتخاب شده، موضوع انتخابی شما را مورد تأکید قرار می‌دهد؟
- ◆ در کدام یک از تصاویر، موضوع اصلی توجه بیننده را به خود جلب نمی‌کند؟

### خود ارزیابی:

- ◆ عکسی بگیرید که نقطه‌ی تأکید آن رنگ مورد علاقه شما باشد.

بخش دوم

# نوشتنویسی



## به نام خالق زیبایی‌ها

### مقدمه

در کتاب سال پیش با برخی اصطلاحات و ابزار اولیه خوشنویسی آشنا شدید. همچنین چهارگونه از گونه‌های مختلف هنر خوشنویسی در ابتدای درس‌ها معرفی گردید و به اختصار سیر پیدایش و کاربردهای هر یک را آموختید. اکنون در این کتاب بر آنیم تا شما را با چند ابزار دیگر هنر خوشنویسی آشنا کنیم.

آموزش هم‌زمان خوشنویسی (خط درشت) و تحریری و نستعلیق (خط ریز) همراه با یک نوع خط در هر درس تجربه موفق است که در کتاب امسال نیز دنبال خواهیم کرد و از درس دوم مشق عملی سطر نویسی پیگیری خواهد شد.

پیوستگی در تمرین و تمرکز پیرامون مطالب نظری کتاب به شما کمک خواهد کرد تا خوشنویسی را بهتر فرا گیرید و در آینده‌ای نزدیک ضمن بهره‌مندی از خطی خوش شناخت قابل قبولی از این هنر اصیل داشته باشید.







سیاه مشق نستعلیق / اثر میرزا کاظم (درگذشت ۱۳۲۵ ق)





## آشنایی با ابزار خوشنویسی

## دساول

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ♦ برخی ابزار خوشنویسی را بشناسید و در انتخاب و استفاده از ابزارهای مختلف خوشنویسی مهارت نسبی داشته باشید؛
- ♦ میراث فرهنگی – هنری خود را بشناسید و به آنها احترام بگذارید.

### فکر کنید:

آیا تا به حال هنگام خوشنویسی به شیوهٔ نشستن خود و چگونگی به دست گرفتن قلم و حالت قرار گرفتن کاغذ در مقابل خود دقت کرده‌اید؟ آیا می‌دانید این موارد چه تأثیری در خوشنویسی شما دارد؟

### ابزار خوشنویسی:

کاغذ: کاغذ ورقهٔ نازکی است که از خمیر مواد مختلف نباتی و به رنگ‌های گوناگون تهیه می‌شود و غالباً بر آن چیزی می‌نویسند یا چاپ می‌کنند. کاغذ خوشنویسی بهتر است نه خیلی لیز و لغزنده و نه خیلی خشک و خشن باشد تا قلم به راحتی روی آن حرکت کند و تنظیم شود. بیشتر کاغذهای موجود در بازار به شکل صنعتی درست می‌شوند و سه گونه هستند: گلاسه، نیم‌گلاسه، تحریری. اما گونه‌های دیگری هم وجود دارند که بیشتر دست‌سازند.



زیرمشقی: زیرمشقی (زیردستی) صفحه‌ای است نسبتاً ضخیم و کمی بزرگ‌تر از صفحهٔ مشق که از جنس چرم طبیعی، چرم مصنوعی و یا مقوا تهیه می‌گردد و کاغذ برای نگارش روی آن قرار داده می‌شود.



قلم تراش: چاقوی مخصوص تراش قلم خوشنویسی است که با چاقوهای معمولی از لحاظ طرح و جنس تیغه فرق دارد. قلم تراش‌ها غالباً دست‌ساز بوده در انواع یک تیغه، دو تیغه و یا چند تیغه ساخته می‌شوند.



قطزن: وسیله‌ای است تسمه‌ای شکل که قلم را در آخرین مرحله تراش روی آن قرار می‌دهند و قط می‌زنند. قطزن را بیشتر از چوب‌های نه خیلی سخت که رنگ روشن دارند، می‌سازند و سطح رویی آن را با قوسی ملایم تراش می‌دهند.

### خودارزیاب:

- ♦ کاغذ خوشنویسی باید چه خصوصیتی داشته باشد؟
- ♦ آیا قلم تراش مانند چاقوهای معمولی است؟ چند نوع قلم تراش نام ببرید.



مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ

يُرْقَىٰ يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي

أَفْوَاهِهِمْ مِنَ الضَّرْوِ عِوَاءٌ حَذِرَ الْمَوْتِ

وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ كَادُوا

الْبُرُوقَ يَخْفَتُونَ أَصَابِعُهُمْ كَمَلَأَ





## معرفی خط ریحان و مشق سطر نویسی (۱)

# درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ خط ریحان را بشناسید؛
- ◆ در سطر نویسی مهارت بیشتری کسب نموده باشید.

### فکر کنید:

به نمونه خط زیر توجه کنید. آیا نام آن را می‌دانید؟



نام این خط، خط ریحان است. خط ریحان نیز از خطوط شش‌گانه‌ای است که ابن مقبله (۳۲۸-۲۷۲ هجری قمری) ارائه کرد و ابن بواب (وفات ۴۱۳ هجری قمری) و بعدها یاقوت مستعصمی (۶۹۸-۶۱۰ هجری قمری) آن را کامل‌تر کردند. مشخصات خط ریحان شبیه خط محقق است؛ یعنی یک دانگ و نیم دور و چهار دانگ و نیم سطح دارد. کاربرد این خط بیشتر برای نوشتن قرآن و کتاب‌های دعا بوده و گاه برای نوشتن دیوان اشعار نیز به کار می‌رفته است. امروزه قطعات زیبایی با استفاده از خط ریحان نوشته می‌شود.

### خوشنویسی کنید:

با دقت در سطرهای صفحه بعد آنها را مشق کنید.

اول دستر بہ نام ایزدانا

اول دستر بہ نام ایزدانا

اول دستر بہ نام ایزدانا

اول دستر بہ نام ایزدانا

۱ حرکت اول مانند الف  
و بہ ارتفاع پنج نقطہ

۲ کمی بہ سمت راست مایل است  
انتہای دایرہ

بہار توبہ ایام جو اپنے است

بہار توبہ ایام جو اپنے است

بہار توبہ ایام جو اپنے است

بہار توبہ ایام جو اپنے است

۱ مانند الف یا یک نقطہ ارتفاع  
و کمی مایل

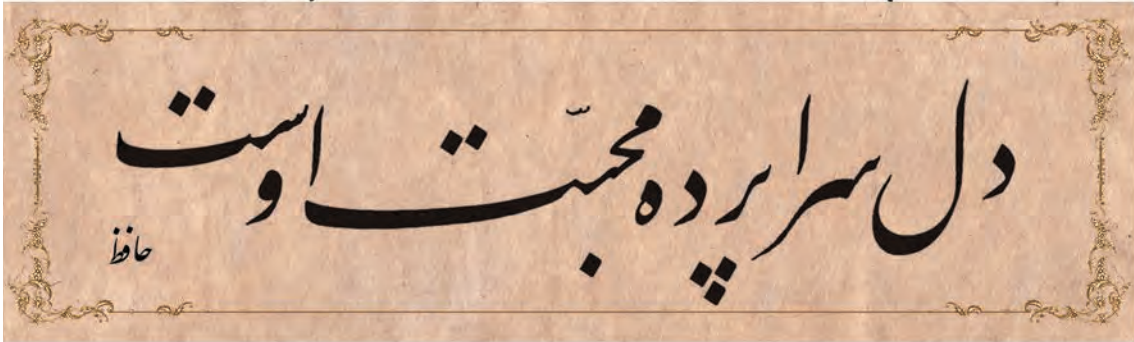
۲ قوس مانند گردہ ماہی

۳





دل سر پرده محبت است      سر پرده محبت است



خودارزیا:

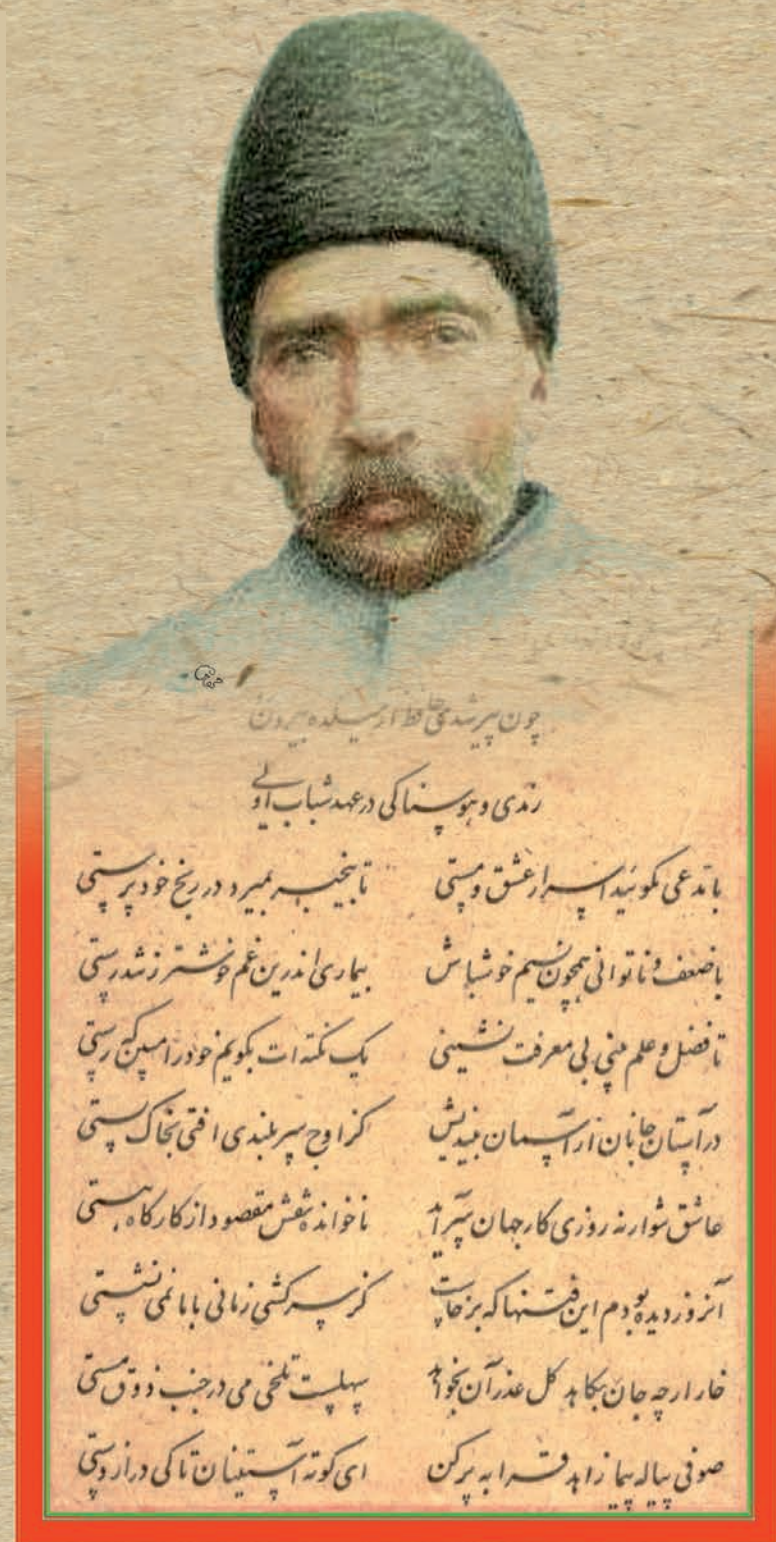
- ♦ خط ریحان به کدام خط شبیه است؟
- ♦ در خط ریحان دور بیشتر است یا سطح؟
- ♦ دهانه حرف «ل» چند نقطه است؟





## مشاهیر هنر خوشنویسی:

میرزا محمد رضا کلهر (۱۳۱۰-۱۲۴۵ق)  
 میرزای کلهر از خوشنویسان بنام تاریخ  
 است که با بهره‌گیری از نبوغ خود  
 نوآوری‌هایی در خط نستعلیق پدید آورد  
 و توانست از این خط در چاپ سنگی  
 استفاده نماید. از این هنرمند فرهیخته آثار  
 بسیاری به یادگار مانده است از آن جمله  
 کتابت روزنامه وقایع اتفاقیه، چند شماره  
 روزنامه شرف و شرافت، سفرنامه دوم  
 ناصرالدین شاه به خراسان، فیض الدموع  
 و....





سَيِّدَةُ النِّسَاءِ فَاطِمَةُ الزَّهْرَاءُ صِبَاؤُنَا لِيَدِّهِ وَسَلَامُهُ  
عَلَيْهَا وَعَلَى آلِهَا وَوَلَدِهَا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

ابد که در این کتاب منقوض شوند شک

عشر بقیه را فیما بین مستحقین ساکنان عظام

گرام منتسبین بسید معصومین کبیر صدیقین

که سید مظلومین حیب دایم بخونق کیم نمایند

که هر ساله روز نهمی را از پنجمی مانع از باطن و از

سد نو مانع کنند مکنند و تعیین مقدار برین مبلغین

مربک منوط برای روز توبی شرعی است که علی

فدای شیخ فاطمه بر چنان و اگر قلبی با فی مانند





## درس سوم

### معرفی خط توقیع و مشق سطر نویسی (۲)

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ خط توقیع را بشناسید؛
- ♦ با کلمات و ترکیب‌های بیشتری در سطر نویسی آشنا شده باشید.

### فکر کنید:

به نمونه خط زیر دقت کنید. آیا این خط نیز از خطوط شش‌گانه است؟



نام این خط، خط توقیع است. سه‌دانگ این خط، دور و سه‌دانگ آن سطح است. این خط نیز یکی دیگر از خطوط شش‌گانه است و برای نگارش احکام قضات و توقیعات (به نامه‌ها، فرمان‌ها یا دستخط‌هایی گفته می‌شود که شاه امضا یا مهر می‌کرده) به کار می‌رفته است. همچنین از زمان یاقوت مستعصمی به بعد، نام سفارش‌دهنده، زمان نوشتن، نام خوشنویس و... را که در پایان کتاب‌ها و قرآن‌ها می‌آمده با این خط می‌نوشته‌اند.

### خوشنویسی کنید:

به نمونه خط صفحه بعد دقت و از روی آن مشق کنید.

خوش بجا همیشه ما و دشت ما

خوش بجا همیشه ما و دشت ما

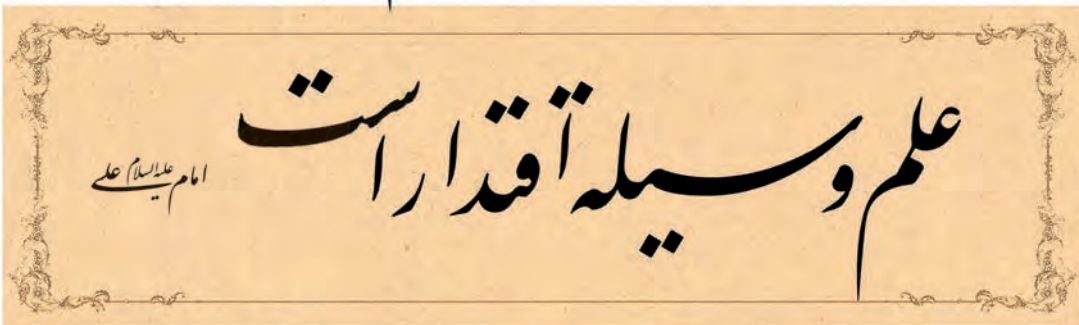


خوش بجا همیشه ما و دشت ما

ا ه ا ه ا ه

علم وسیله اقتدار است

علم وسیله اقتدار است



علم وسیله اقتدار است

امام علی علیه السلام

۱ حرکت از پایین شروع می شود

۲ هلالی شکل

۳ فاصله بین لام و میم

۴

۵

۶

۷ علم



شهادت عزت لبر است

شهادت عزت ابدی است

شهادت عزت ابدی است  
امام خمینی

شهادت عزت ابدی است

ع ۲ ۲ ۱

دل سرگشته غمخیز تراذاکر نیست

دل سرگشته ماغیر تراذاکر نیست

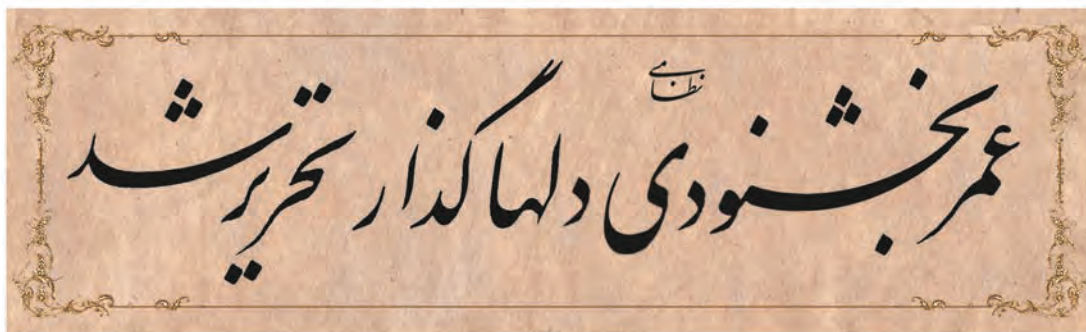
دل سرگشته ماغیر تراذاکر نیست  
حافظ

دل سرگشته ماغیر تراذاکر نیست  
حافظ

ع ۲ ۲ ۱

عمر بخشودی دلهما گذار

عمر بخشودی دلهما گذار



عمر بخشودی دلهما گذار تخریر شد

ا ا ا ا ا

خودارزیا:

- ♦ کاربرد خط توفیق را بیان کنید.
- ♦ یکی از سرمشق‌های این درس را با ترکیب دیگری بنویسید.





## مشاهیر هنر خوشنویسی:

میرزا غلامرضا اصفهانی (۱۳۱۰-۱۲۴۶ ق)



محمد غلامرضا در فرخ خط اربابیه حاضر و در طریقت ذریعین کائنات  
بر پیش سیدفان در اصفهان طهران آذر و گلستان و بکب فاکر شهل است عیال گرفت  
محدث لعل ریافت قدس کرامت و در لیل لعل و کور کرامت سال به برایت نشسته  
مهرت رضا سمع عمیه سرف در کت بده سار که همه بر سیری اسکند و عیار کرامت  
قدس ارباب لعل بر سار در کت سرفیه همین منابت هم در اصفهان کت کت  
محمد غلامرضا سندن بالغ شده بود که کس خط ممتاز در ارباب فضلند در همه کت کت  
از در لعلی از خط لعل انظر کرامت و قار کت نیه منقش را اصفهان در اصفهان کت کت  
لمها العات و بنال افام کورا سبتم شی خط کت نزل کت انام و کت کت کت کت کت  
کوت کت کت در فانه خود بختیر و ستم کت کت در لعل کت کت کت کت کت کت کت  
دورا سار کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت کت  
کت  
در کت

محمد غلامرضا

شرح حال میرزا غلامرضا به خط شکسته تحریری



وتمت كلمته ربك صدقا وعدلا لا مبد لك

لكلماته وهو السميع العليم الحمد لله الذي

وقبنا نمام كتابنا هذا المصحف المحمدي

لا يائس الباطل من يديك ولا من خلفتنا <sup>تنزل</sup>

حكيم حميد العبد الفقير علا الدين شمس الدين محمد

القاهر والنزي في سنة تسع وثمانين





## دسهارم

### معرفی خط رقاع و مشق سطر نویسی (۳)

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ خط رقاع را بشناسید؛
- ◆ در انتخاب ترکیب سطر مهارت داشته باشید.

### فکر کنید:

به نمونه خط رُباعِ روبه‌رو توجه کنید. آیا این خط ثلث است یا خط دیگری است؟ آخرین نمونه از خطوط شش‌گانه خط رقاع است. این خط برای نوشتن رُقع‌ها (ورق‌های تک کوچک)، برای نگارش داستان‌ها و حکایت‌ها و نامه‌نگاری استفاده می‌شده است. رقاع، شباهت زیادی به خط توقیع دارد و همانند توقیع، سه‌دانگ سطح و سه‌دانگ دور دارد اما حروف آن پهن‌تر، ریزتر و کوتاه‌تر است.



### خوشنویسی کنید:

با دقت در نمونه خط صفحه بعد، آن را مشق کنید.

همه از بهر تو سرگشته و فرمان بردار  
همه از بهر تو سرگشته و فرمان بردار

همه از بهر تو سرگشته و فرمان بردار

همه از بهر تو سرگشته و فرمان بردار

ا ب ن ن ن

نابودند کسی که ارزشش خود را ندانست  
نابودند کسی که ارزشش خود را ندانست

نابودند کسی که ارزشش خود را ندانست

نابودند کسی که ارزشش خود را ندانست

ا ب ن ن ن



کمز از ذره نی پست شو مهر بورز

کمز از ذره نی پست شو مهر بورز

د کمز از ذره نی پست <sup>حافظ</sup> مشو مهر بورز

کمز از ذره نی پست مشو مهر بورز

د م م م م م

پوی عمر بسته بویت هوش دار

پوی عمر بسته بویت هوش دار

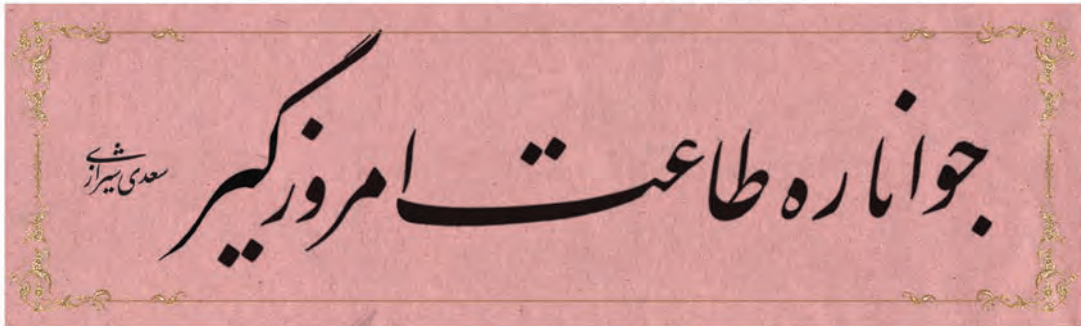
پوی عمر بسته بویت <sup>حافظ</sup> هوش دار

پوی عمر بسته بویت هوش دار

پ ه ه ه ه ه

جوانه طاعت امروزگیر

جوانه طاعت امروزگیر



جوانه طاعت امروزگیر

ط ا ع م ت

خودارزیا:

- ♦ کاربردهای خط رِقاَع چیست؟
- ♦ اولویت کشیده‌ها در سطر نویسی چیست؟











قطعه خط تعلیق / اثر خواجه اختیارالدین منشی گنابادی (۹۷۹-۹۴۹ق) / کتابخانه کاخ گلستان





## معرفی خطّ تعلیق و مشق دو سطری نویسی

## دس‌نهم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ خطّ تعلیق را بشناسید؛
- ♦ در انتخاب کشیده و ترکیب دو سطری مهارت نسبی به دست آورید.

### فکر کنید:

آیا نمونه خطّ روبه‌رو تفاوت خاصی با خط‌هایی که تا به حال شناخته‌اید دارد؟



این نمونه خطّ تعلیق است. خطّ تعلیق خطّی است با پیوستگی و اتصالات حروف و کلمات که یک دانگ آن سطح و پنج دانگ آن دور است.

نمونه‌هایی از خطّ تعلیق که نخستین خطّ تماماً ایرانی است در سندهای سده‌ی ششم و هفتم هجری و کاشی‌های تخت سلیمان (۶۷۴-۶۷۰ هجری قمری) دیده شده است. اما خواجه تاج سلمانی (قرن هشتم هجری قمری) اولین بار در اواخر قرن هشتم آن را قانونمند کرد. این خطّ بیشتر در نگارش اسناد، احکام و انشاهای کاربرد داشته است.

### خوشنویسی کنید:

از روی سرمشق‌های صفحه بعد تمرین کنید.

زندگی در دنیا امروز  
زندگی در مدرسه اراده است



زندگی در دنیای امروز  
زندگی در مدرسه اراده است

امام خمینی (ره)

زندگی در دنیای امروز  
زندگی در مدرسه اراده است

زندگی در دنیای امروز  
زندگی در مدرسه اراده است

زندگی در دنیای امروز  
زندگی در مدرسه اراده است



جوانا سرمتاب از پندیران

که پندیر از بخت جوان به



جوانا سرمتاب از پندیران

که پندیر از بخت جوان به

حافظ شیرازی

جوانا سرمتاب از پندیران

که پندیر از بخت جوان به

جوانا سرمتاب از پندیران

که پندیر از بخت جوان به



باید توجه داشت ابتدای حرف «ت» دقیقاً در امتداد شروع حرف «خ» باشد.

نام نیکو در باند زکھر

به کز او ماند سپری رنگار



نام نیکو کرمباند ز آدمی

به کز او ماند سپری رنگار

سعدی شیرازی

نام نیکو کرمباند ز آدمی  
به کز او ماند سپری رنگار

نام نیکو کرمباند ز آدمی  
به کز او ماند سپری رنگار

می می می می می

انتهای حرف «ی» از سمت دیگر کوتاه تر



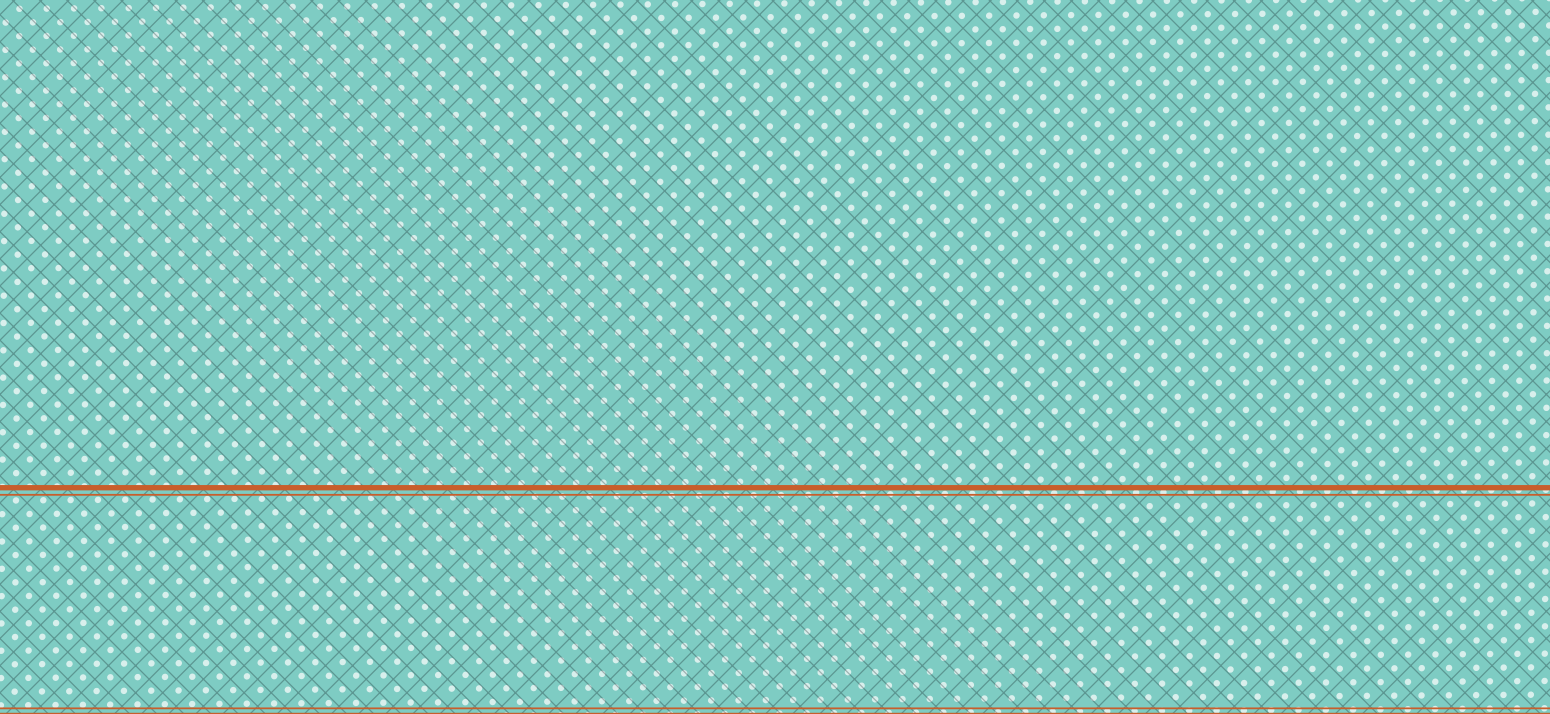
## خودارزیا:



- ♦ خط‌هایی را که می‌شناسید و نخستین خط تماماً ایرانی را نام ببرید.
- ♦ بهترین شکل انتخاب کشیده‌ها در دوسطر نویسی چیست؟

### نگارهای خوش‌خط در (دوسطر خلیفه) (مشق‌نویسی)

- ۱- برای تمرین خط از مدامحولی استفاده نایسید و از به کار بردن انواع خودکار، روان‌نویس، مداد، خودداری کنید.
- ۲- روزانه حداقل یک یا دو ساعت را به تمرین خط اختصاص داده و این کار را با دقت و به دور از عجله و تندنویسی انجام دهید.
- ۳- در هنگام نوشتن، صفحه را مقابل صورت خود قرار دهید.
- ۴- مداد یا خودنویس را به هر شکل که راحت هستید و عادت دارید در دست بگیرید و فقط توصیه می‌شود این کار به شکلی باشد که نوک مداد یا خودنویس به راحتی در معرض دید شما باشد.
- ۵- صحیح‌نویسی از جمله مواردی است که تاثیر بسزایی در سرفته شدن دارد. سعی کنید، شکل کلمات و حروف را تا سرحد امکان به سرش و بدون دخل و تصرف بنویسید.
- ۶- اشکالی را که در تمرین هر درس فراموش می‌گیرید به مرور و در فعالیت‌های نوشتاری خود استفاده کنید.
- ۷- تیز و پاکیزه‌نویسی را همواره مد نظر داشته باشید و به تنظیم وضعیت حروف، کلمات و سطرها نسبت به یکدیگر و تنظیم جای مطلبی که می‌خواهید بنویسید به فضایی که در اختیار دارید فوق‌العاده دقت کنید.
- ۸- از درشت‌نوشتن کلمات پرهیز کنید و دست خود را به ریزنویسی که قالب زیباتری است عادت دهید.
- ۹- پیوسته‌نویسی ارتباط مستقیمی با خوش‌خطی دارد. لذا با بنویسید در نوشتن، ابتدا اکل کلمه یا بخش‌های متصل آنرا نوشت و بعد سایر بخش‌ها مانند کسرش و نقطه را اضافه کرد.
- ۱۰- برای خوش‌خطی، علاوه بر شش عمودی که همان نوشتن است، می‌بایستی به شش نظری نیز که دیدن خطوط زیسای باشد توجه کرد. پس از شش نظری نیز فاصله نشوید.





## بخش سوم

طراحی سنتی نقوش

فصل اول

بافت سنتی پارچه

فصل دوم

چاپ دستی

فصل سوم

# هنرهای سنتی



# طراحی سنتی نقوش

## فصل اول







## رسم نقوش هندسی در شبکه‌ها

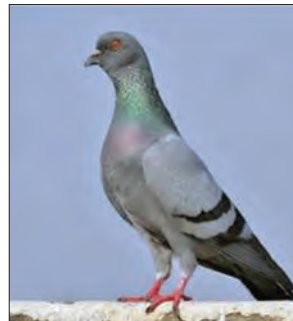
## درس اول

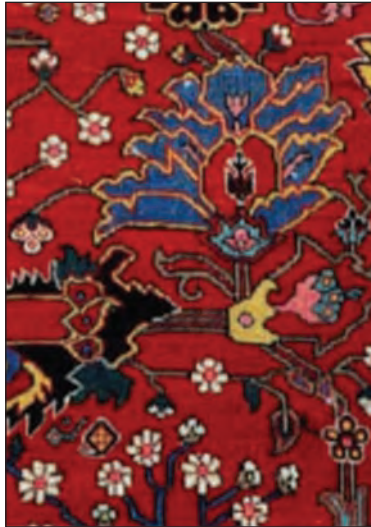
در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ با استفاده مناسب از حواس مختلف، قدرت مشاهده خود را تقویت کنید؛
- ♦ مفهوم نقوش هندسی را درک و آن را رسم کنید؛
- ♦ آفرینش‌های هنری خود را بررسی و با دوستانتان درباره آن صحبت کنید؛
- ♦ به میراث فرهنگی - هنری خود احترام بگذارید و از آنها نگهداری کنید.

### فکر کنید:

به تصاویر زیر دقت کنید: نمونه‌های طبیعی را با آثار فرهنگی - هنری که با الهام از آنها خلق شده مقایسه کنید. تا چه اندازه نمونه‌های خلق شده با تصاویر طبیعی شباهت دارد؟





با مشاهده محیط پیرامون خود و دقت در میراث فرهنگی و هنری نقش‌های بیشتری پیدا کنید.



▲ سر مه دان برنجی



▲ کاشی کاری دیوار امامزاده محروق نیشابور

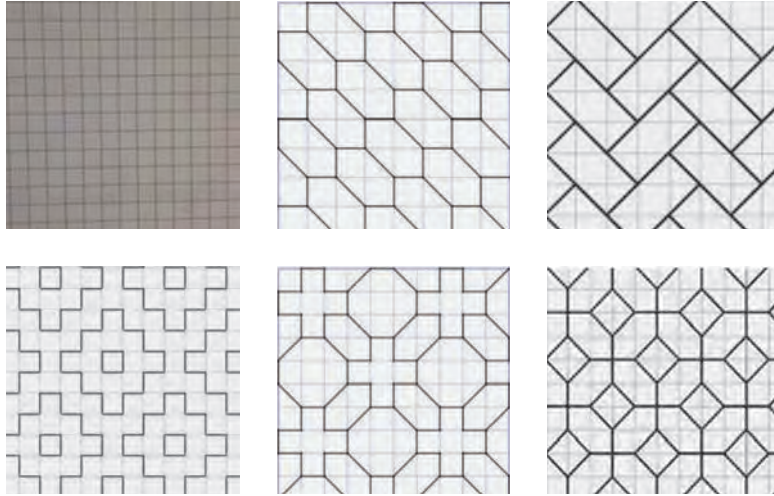
بسیاری از نقش‌های به کار رفته در صنایع دستی و هنر ایران برگرفته از طبیعت و اشیای محیط پیرامون ما هستند؛ نقوشی که علاوه بر نگاه هنرمند متأثر از فرهنگ، آداب و رسوم و طبیعت است. برای ترسیم این نقش‌ها، اصول و قواعدی وجود دارد که برخی از آنها بسیار هندسی و دقیق (مثل شمسه) و برخی دیگر ذوقی (مثل نقش ماهی) هستند. در هنرهای سنتی ایرانی بسیاری از نقش‌های هندسی بر اساس شبکه‌ها شکل گرفته‌اند که در سال گذشته با بعضی از آنها آشنا شدید.

امسال نیز با روش رسم نقوش هندسی دیگری آشنا خواهید شد که بر اساس شبکه‌ها شکل می‌گیرند و بیشتر جنبه ابداعی دارد. شما نیز می‌توانید با رسم شبکه‌های منظم مربع و ایجاد طرح‌های ابداعی متنوع نقش‌های هندسی جدید پدید آورید و با تکرار منظم آنها زمینه‌ای از نقوش هندسی به وجود آورید.



## طراحی کنید:

ابتدا شبکه مربع را رسم کنید و سپس در یک چهارچوب مشخص نقش ابداعی خود را کشیده و آن را در سراسر زمینه گسترش دهید. در زیر به نمونه‌های ابداعی دانش‌آموزان دیگر توجه کنید، تا چه اندازه نقش‌های ابداعی شما شبیه این نقش‌هاست؟



ارگ کریم‌خان - شیراز -  
دوره زندیه



مناره علی - اصفهان



مسجد جامع یزد  
کاربرد نقوش ساده با زیر نقش  
شبکه‌ای در معماری ایران

## خود ارزیابی:

◆ نقش‌های ابداعی خود را بعد از بسط و گسترش رنگ‌آمیزی کنید.





## طبل در طبل

## درس دوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ♦ با نقش هندسی طبل در طبل آشنا شوید و توانایی رسم طبل در طبل را در شبکه مربع پیدا کنید؛
- ♦ نقش طبل در طبل را در آثار فرهنگی - هنری ایران تشخیص دهید.

### فکر کنید:

به تصاویر زیر دقت کنید: نقوش به کار رفته در این آثار چه وجه اشتراکی با هم دارند؟ چه نقشی در این تصاویر دیده می‌شود؟ آیا نام آن را می‌دانید؟ آیا می‌دانید چگونه رسم شده است؟



جعبه خاتم کاری



مسجد جامع اصفهان، صُفّه درویش



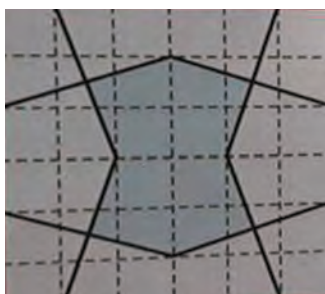
تالار جهلستون



مسجد جامع اصفهان، صُفّه شاگرد

همان‌طور که در درس پیش گفتیم، بسیاری از نقوش هندسی ساده بر اساس شبکه‌ها شکل می‌گیرند. هنرمندان طراح با تأمل و تفکر در طبیعت و محیط پیرامون خود، این نقوش را طراحی کرده و سپس بر اساس شبکه‌ها چگونگی رسم آن را ثبت و قانونمند می‌کنند. نام‌گذاری این نقوش نیز معمولاً بر اساس شکل ظاهری آن و شباهتش به آثار طبیعی و اشیاء انجام می‌گیرد.

نقش طبل را رسم کنید.

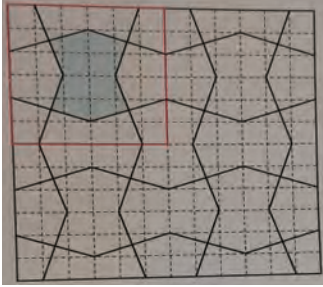


نقش طبل در طبل بر اساس شبکه مربع

ابتدا یک مربع رسم کنید و آن را طبق شکل به قسمت‌های مساوی تقسیم کنید (می‌توانید این کار را روی کاغذ شطرنجی انجام دهید). خطوط بین شبکه‌ها را کم‌رنگ بکشید. بعد از آن طبق تصویر بخشی از خطوط را پررنگ کنید تا نقش طبل حاصل شود.



این واگیره را بر روی کاغذ شطرنجی گسترش دهید تا از تکرار واگیره زمینه زیبایی از نقش طبل در طبل در شبکه مربع حاصل شود.



یکی از بهترین نمونه‌های کاربرد نقش طبل در طبل، بارگاه مطهر امام رضا (ع) در مشهد می‌باشد.



### خود ارزیابی:

- ♦ به نقش طبل در شبکه مربع دقت کنید. آیا می‌توانید با تغییر بعضی از نقاط رسم آن نقشی جدید ایجاد کنید؟
- ♦ درباره نقش‌های ابداعی خود با دوستانتان گفت‌وگو کنید.
- ♦ نقش‌های جدید خود را گسترش دهید و با نقش طبل در طبل مقایسه کنید.



▲ نقش طبل در طبل  
بارگاه مطهر امام رضا (ع) - مشهد

### بیشتر بدانید:

محمود ماهرالنقش

محمود ماهرالنقش در سال ۱۳۰۱ در یک خانواده معمار سنتی به دنیا آمد، تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در اصفهان و تهران گذراند و سپس به یادگیری و انجام کارهای ساختمانی پرداخت. در سال ۱۳۳۹ همکاری خود را با دانشگاه علم و صنعت آغاز کرد. وی در دهه چهارم زندگی به فکر نوشتن کتاب‌های کاشی‌کاری ایران افتاد که حدود ۸ سال طول کشید.

تألیفات دیگر او عبارت‌اند از: خط بنایی، معماری مسجد حکیم، آجر و نقش، میراث آجرکاری ایران - نقش در نقش



▲ گره کندشمل در دایره، اثر استاد ماهرالنقش





## نقش موج

## درس سوم

در پایان این درس انتظار می‌رود:

- ◆ نقش موج را بشناسید و در رسم نقش موج مهارت پیدا کنید؛
- ◆ کاربردهای نقش موج را در میراث فرهنگی – هنری ایران بشناسید.

### فکر کنید:

به این تصاویر دقت کنید.

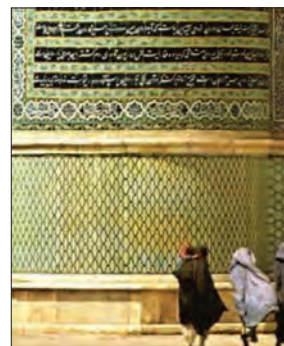
آیا می‌توانید نقش اصلی را که در همه این تصاویر تکرار شده است، شناسایی کنید؟



ایوان مسجد جامع اصفهان



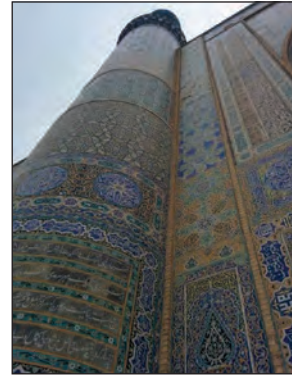
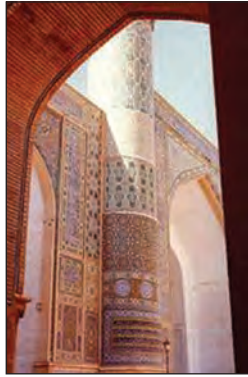
مسجد شاه یا مسجد هفتاد و دو تن، مشهد



مسجد جامع هرات، دوره تیموری

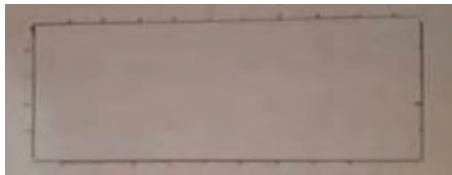


مسجد جامع هرات،  
دوره تیموری



نقشی که در تصاویر بالا تکرار شده موج نام دارد. این نقش نیز بر اساس شبکه‌های هندسی شکل گرفته که به آن شبکه مربع مورب می‌گویند.

نقش موج رسم کنید.



ابتدا یک مستطیل رسم کنید و روی خطوط طول و عرض آن به فاصله‌های مساوی علامت‌گذاری کنید.



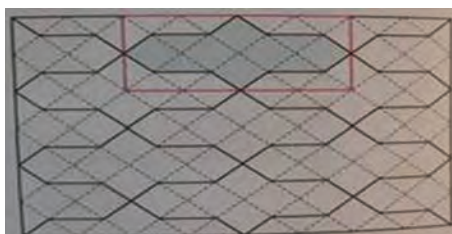
سپس نقاط مشخص شده روی طول و عرض را به صورت مورب به هم وصل کنید.



بعد از این کار از قسمت پایین نیز نقاط را به هم وصل کنید. اکنون شبکه مربع مورب شما آماده است.



حالا نقش موج را طبق تصویر روبه‌رو رسم کنید.



نقش را در سراسر شبکه خود رسم کنید تا زمینه کاملی از نقش موج حاصل شود. اکنون می‌توانید با انتقال این زمینه روی یک کاغذ یا مقوای تمیز آن را رنگ‌آمیزی کنید.



▲ کاربرد نقش طبل و پیلی (شبکه مورب)، مسجد جامع یزد



▲ کاربرد نقش پیلی و مربع (شبکه مربع مورب) در کاشی کاری چهارباغ اصفهان

## خود ارزیابی:

- ◆ در شبکه مربع مورب نقش‌های ابداعی رسم کنید و نقش‌های خود را با نقش موج مقایسه کنید.
- ◆ به نقش موج در شبکه مربع مورب دقت کنید. آیا می‌توانید با تغییر بعضی از نقاط رسم آن نقشی جدید ایجاد کنید؟
- ◆ نقش‌های جدید خود را گسترش دهید و آنها را به شیوه کاشی‌های ایرانی رنگ‌آمیزی کنید.



## بیشتر بدانید:

حسین زمرشیدی

استاد حسین زمرشیدی در سال ۱۳۱۸ در مشهد متولد شد. وی در نوجوانی نزد پدرش حاج محمد معمار و سایر استادان به فراگیری رموز معماری پرداخت. سپس به کار کاشی‌کاری در بناهای مذهبی و تاریخی در خراسان مشغول شد. او در رشته ساختمان تحصیل کرد و برای تکمیل تحصیلات خود به آلمان رفت. پس از بازگشت به ایران کتاب‌های زیادی تألیف کرد از جمله: کتاب گره چینی در معماری اسلامی و هنرهای دستی، کتاب کاشی‌کاری ایران در سه جلد، کتاب طاق و قوس در معماری ایران، کتاب مسجد در معماری ایران و چندین کتاب دیگر در زمینه معماری و ساختمان.

زمرشیدی همچنین در معماری و کاشی‌کاری آرامگاه خواجه ربیع، گنبد سبز مشهد، امامزاده محروق در نیشابور و آرامگاه شیخ‌احمد جامی در تربت جام نقش داشت. حسین زمرشیدی در سال ۱۳۸۱ به‌عنوان چهره ماندگار در عرصه معماری سنتی کشور برگزیده شد. این هنرمند بزرگ در ۱۵ بهمن ۱۳۹۷ در سن ۷۹ سالگی در تهران درگذشت و در قطعه هنرمندان (چهره‌های ماندگار) به خاک سپرده شد.



▲ کاشی‌کاری دیوار امامزاده محروق، اثر استاد زمرشیدی





# بافت سنتی پارچه

فصل دوم





## آشنایی با پارچه و انواع روش های بافت؛ بافت ساده یا تافته

### درس اول

در پایان این درس از شما انتظار می رود :

- ♦ با تاریخچه بافت آشنا شده و بافت های سنتی محل زندگی خود را بشناسید؛
- ♦ با مفهوم پارچه آشنا شده و ساده ترین نوع بافت سنتی پارچه را بشناسید؛
- ♦ در بافت ساده پارچه یا تافته مهارت لازم را کسب کنید.

### فکر کنید:

آیا تا به حال فکر کرده اید که نیاکان ما از چه پوششی برای حفاظت از بدن خود استفاده می کردند؟ به نظر شما چه شباهت ها و تفاوت هایی بین پوشش آنها با لباس های ما وجود دارد؟



جام نقره، نقش دو ایزدبانو با لباس فلسی، مروتشت حدود ۵۰۰۰ سال پیش

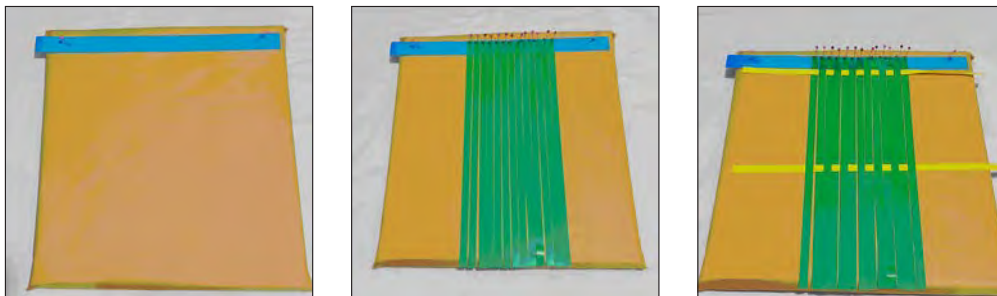
نخستین نشانه های پارچه بافی در ایران به حدود ده هزار سال قبل برمی گردد که متعلق به ایلامی ها بوده و در ارجان بهبهان یافت شده است و هم اکنون در موزه ملی ایران باستان نگهداری می شود. علاوه بر این در شوش، پارچه ای متعلق به ۶۵۰۰ سال پیش که بر روی یک تیغه مسی پیچیده شده بود، دیده شده است.



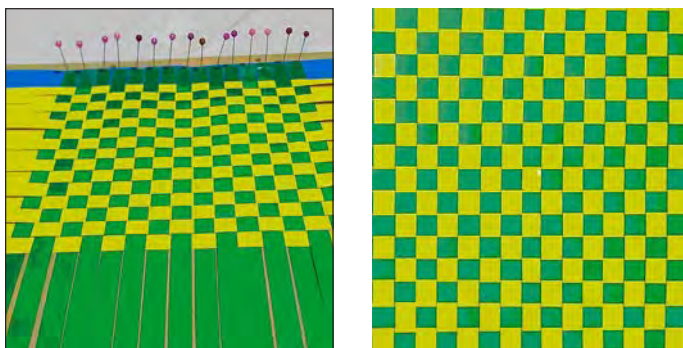
پارچه سطحی است که از رشته‌های نخ با الیاف طبیعی یا مصنوعی تشکیل شده است. نوع نخ‌ها، خواص (ویژگی) و نحوه قرارگیری آنها در کنار یکدیگر، پارچه و خصوصیات فیزیکی آن را به وجود می‌آورد.

### تجربه کنید:

◆ دو رول روبان با رنگ‌های متفاوت آماده کنید (به عنوان مثال زرد و سبز). از یک رنگ دیگر (آبی) حدوداً ۲۰ سانتی‌متر بریده و آن را روی مقوایی با ابعاد ۲۰ در ۳۰ (تقریباً به اندازه ورق A۴)، در قسمت بالا با سنجاق ته‌گرد یا چسب بچسبانید.



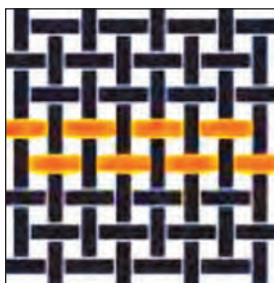
◆ حال ده تا دوازده عدد روبان ۳۰ سانتی‌متری از رول (سبز) را آماده کرده و به وسیله سنجاق روی روبان آبی متصل کنید. این روبان‌ها را تار پارچه در نظر بگیرید. با رنگ دوم (زرد) به عنوان پود پارچه از زیر و روی روبان‌های تار به صورت یک درمیان عبور دهید. روبان‌ها را به صورت زیر و رو از بین هم عبور دهید.



◆ شما اولین پارچه تار پودی خود (تافته) را بافته‌اید.



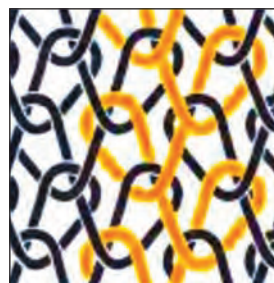
ساده‌ترین شیوه بافت پارچه بافت تارۍ - پودی است که با آن آشنا شدید. پارچه‌ها با استفاده از روش‌های مختلف بافت تارۍ - پودی، بافت حلقوی (کش‌بافی یا قلاب‌بافی) و روش بی‌بافت (نمد) تولید می‌شوند.



تارۍ - پودی



حلقوی - پودی



حلقوی - تارۍ

مقایسه سه ساختار بافت  
تارۍ - پودی،  
حلقوی - پودی و  
حلقوی - تارۍ



پارچه‌ای که در تصویر مشاهده می‌کنید یکی از قدیمی‌ترین نمونه پارچه‌های به‌دست آمده در ایران متعلق به شهر سوخته در استان سیستان و بلوچستان است که متعلق به ۵ هزار سال پیش است.

چوقالبافی یکی از شیوه‌های بافت ساده (تافته) منسوجات به‌وسیله دار است.



چوقالباس مردان ایل بختیاری

## خودارزیابی:

♦ با استفاده از روبان‌هایی در رنگ‌های متفاوت، مدل‌های رنگی مختلف پارچه را بافته و عکس بگیرید و در مورد آن با دوستانتان صحبت کنید.







## طراحی و بافت پارچه‌های تاری - پودی

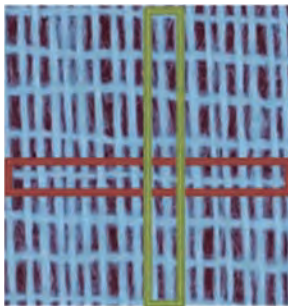
### درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ با شناخت ابزار و وسایل بافت دستی (مثل دار و...) بتوانید چله‌کشی کنید؛
- ♦ با آشنایی با مفاهیم و اصطلاحات بافت (از جمله تار، پود و...) تفاوت آنها را در هنگام استفاده و انجام بافت بشناسید؛
- ♦ با شناخت انواع بافت‌های تاری - پودی، در بافت دستی این نوع از پارچه‌ها مهارت لازم را کسب کرده باشید.

### فکر کنید:

به لباس‌های خود دقت کنید، از نظر جنس و نوع پارچه چه تفاوت‌هایی با یکدیگر دارند؟ به نظر شما این تفاوت‌ها ناشی از نوع و جنس الیاف آن است یا ناشی از شیوه بافت آن؟



تار

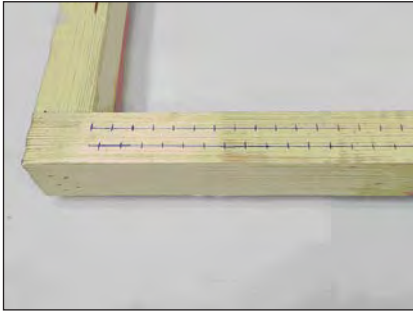
نخ‌های پارچه می‌توانند از نظر جنس، ضخامت و رنگ با یکدیگر متفاوت باشند. نخ‌های استفاده شده در طول پارچه را تار و نخ‌های استفاده شده در عرض پارچه را پود می‌گویند.

از نحوه قرار گرفتن نخ‌های تار و پود در کنار یکدیگر و انواع متفاوت زیر و رو رفتن آنها پارچه‌های متفاوتی شکل می‌گیرد. با یکی از انواع ساده آنها یعنی بافت ساده در درس گذشته آشنا شدید.

جنس متفاوت نخ‌ها، پارچه‌هایی با خصوصیات متفاوت به وجود می‌آورد. چیت یا متقال، پارچه‌ای بافته شده به روش ساده و با نخ پنبه است که چیت‌بافی یا متقال‌بافی گفته می‌شود. شعر نوع ساده بافت پارچه با استفاده از نخ ابریشم است که به آن شعربافی گویند. عبا نیز پارچه‌ای با بافت ساده و با استفاده از نخ کرک شتر است که به آن عبا‌بافی گفته می‌شود. پارچه‌های تاری - پودی به سه شیوه بافته می‌شوند؛ بافت ساده یا تافته، بافت سرژده (کج راه) و بافت ساتین (اطلسی).

## تجربه کنید:

♦ دار بافندگی خود را آماده کنید. این دار می تواند قاب عکس، کلاف بوم نقاشی و یا چهارچوب چوبی یا فلزی باشد که به اندازه ای دلخواه سفارش می دهید. پس از آماده شدن دار بافندگی بر روی بالا و پایین چهارچوب در دو ردیف با فاصله یک سانتی متر از یکدیگر علامت گذاری می کنیم به طوری که علامت های ردیف دوم مابین علامت های ردیف اول باشد.



شکل نهایی چهارچوب بعد از تقسیم بندی



تقسیم بندی چهارچوب



چهارچوب



با استفاده از چکش بر روی هریک از علامت ها میخ می زنیم؛ به طوری که حداقل یک سانتی متر از آن خارج از چوب بماند.



سر کلاف نخ را به اولین میخ دار بسته، سپس به طور منظم و یک نواخت نخ را از میخ های پایین دار به بالای دار وصل می کنیم. این کار تا انتهای دار ادامه پیدا می کند (مطابق تصویر روبه رو).

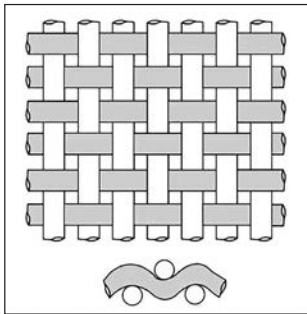




▲  
گره زدن بود به تار



ابتدا یک نوار مقوایی به اندازه دو سانتی متر برش بزنید، سپس مقوا را به صورت زیر و رو از بین تارها رد کنید.



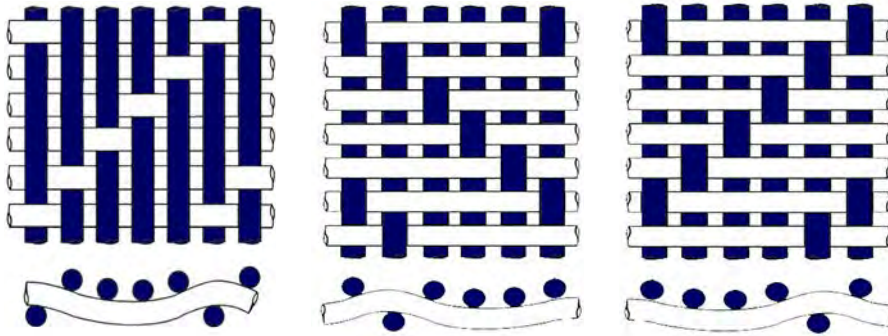
▲  
نقشه بافت ساده (تافته)

حال اگر بخواهیم نوع ساده بافت یا تافته را داشته باشیم، نخ‌های بود را به طور یک در میان زیر و روی نخ‌های تار قرار می‌دهیم.

برای بافت سرژده یا کج راه نخ بود باید از روی حداقل دو و حداکثر چهار نخ تار عبور کند. خطوط مورب (مایل) در پارچه از راست به چپ یا از چپ به راست دیده می‌شود که به این حالت بافت همان طور که گفته شد، سرژده یا کج راه می‌گویند.

اگر نخ‌های تار بر روی پارچه بیشتر دیده شود و هر نخ بود از زیر حداقل چهار و حداکثر هشت نخ تار عبور کند و در هر تکرار بافت فقط یک نخ تار زیر و رو شود بافتی به نام اطلسی (ساتین) ایجاد می‌شود.

حال با استفاده از ابزار مورد نیاز (دار - ماکو - قیچی - خط‌کش - سوزن بزرگ چوبی یا پلاستیکی - شانه چوبی یا چنگال و چند مدل نخ ضخیم یا کاموا) و روش‌های مختلف مطرح شده، پارچه مورد نظر خود را ببافید.



▲  
نقش اطلسی با عبور از زیر چهار نخ تار

دارایی بافی یکی از انواع بافت تاری - پودی به شیوه اطلسی است که در آن به وسیله تارهای رنگی نقش ایجاد می کنند. یکی از اساتید بنام بافت این نوع از پارچه، مرحوم استاد رمضان رضایی است که پیچیده ترین نقوش را روی پارچه دارایی اجرا می کرد.



لباس از جنس پارچه دارایی، متعلق به دوره قاجار ▲



مرحوم استاد رمضان رضایی، دارایی باف ▲

### خودارزیابی:

♦ تفاوت بافت ها را بیان کنید و بگویید هر تکنیک چه قابلیت هایی دارد. از راهنمایی معلم خود استفاده کنید.







## درس سوم

## بافت مرکب

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ با شناخت انواع بافت مرکب، مهارت اجرای انواع شیوه‌های این نوع از بافت را داشته باشید؛
- ◆ انواع دستگاه بافت مرکب را بشناسید و تفاوت‌های آنها را بیان کنید؛
- ◆ نمونه‌هایی از انواع بافت مرکب را در میراث فرهنگی – هنری خود بازشناسی کنید.

### فکر کنید:

به تصاویر زیر که دو نمونه از پارچه‌های قدیمی را نشان می‌دهد توجه کنید، آیا از شیوه یکسانی برای بافت آنها استفاده شده است؟ چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین این دو مشاهده می‌کنید؟ کدام یک از شیوه‌های بافتی که تا به حال یاد گرفته‌اید در بافت این پارچه‌ها استفاده شده است؟ آیا می‌دانید نقش اندازی در پارچه‌ها به چه شکل اتفاق می‌افتد؟



▲ پارچه دارایی



▲ پارچه زربفت دوره صفوی، موزه ملی ایران

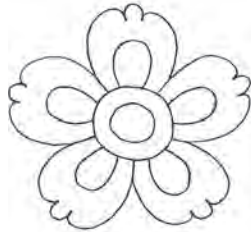


▲ مخمل هفت رنگ دوره صفوی



▲ پارچه زربفت طرح محرابی دوره صفوی، موزه ملی

بافت مرکب از ترکیب انواع تکنیک‌های بافت (مثل تافته - سرژه و اطلسی) شکل می‌گیرد؛ به طوری که می‌توان در بافت یک پارچه از چند تکنیک به شکل هم‌زمان استفاده کرد.



### تجربه کنید:

◆ بر روی دار خود چله‌کشی کرده، سپس نقشی را به دلخواه انتخاب کرده و برای انتقال نقش در زیر نخ‌های دار قرار دهید.

◆ خطوط نقش را به وسیله خودکار یا ماژیک بر روی چله‌ها ترسیم کنید.

◆ حالا با استفاده از نخ‌های رنگی و تکنیک‌های مختلف بافت، شروع به بافتن کنید. برای زمینه از بافت تافته استفاده کنید و برای هر کادر نقش یک رنگ در نظر بگیرید و تکنیک‌های سرژه و اطلسی را در آنها بیافید.





نمونه‌هایی از بافت مرکب یا ترکیبی



نقش‌اندازی در پارچه به وسیله دستگاه‌های مرکب انجام می‌شود که با این روش می‌توان پارچه‌هایی با نقشه‌های متفاوت و پیچیده بافت، مثل زربفت، ترمه، مخمل گل برجسته و ...



دستگاه مرکب (دستوری)

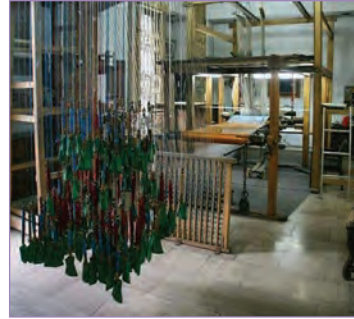


دستگاه ساده بافی (دارایی بافی)

مخمل بافی یکی از پیچیده‌ترین شیوه‌های بافت منسوجات می‌باشد، چرا که علاوه بر تار و پود دارای پرز است. قدمت بافت مخمل هفت رنگ به دوره صفوی برمی‌گردد ولی متأسفانه این هنر در سده‌های گذشته فراموش شده بود که خوشبختانه با تلاش پژوهشگران این هنر مجدداً احیا گردید.



دستگاه مخمل بافی سنتی



مخمل هفت رنگ

یکی از اساتید بنام بافت مرکب، مرحوم استاد ماشاالله عنایتی آخرین بازمانده از نسل مخمل بافان قدیم بودند که بافت مخمل دو رنگ را بعد از قریب به پنج دهه دوباره احیا کردند.



لباس مخمل دوره صفوی، موزه آرمیتاژ، روسیه



ماشالله عنایتی کاشانی، استاد زری بافی و مخمل بافی

### خود ارزیابی:

- ♦ به بافته‌های خود دقت کنید؛ آیا می‌توانید پشت و روی پارچه را تشخیص دهید؟
- ♦ شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها را با هم کلاسی‌های خود در میان بگذارید.







تکه پارچه ساده چاپ شده با طلا، موزه کلیو، آمریکا





## چاپ با مواد طبیعی و دردسترس

## درس اول

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ به طبیعت و محیط پیرامون خود به دقت توجه کرده و قدرت مشاهده خود را تقویت کنید؛
- ◆ با تاریخچه چاپ آشنا شده و نمونه‌هایی از انواع چاپ‌های قدیمی را بشناسید؛
- ◆ انواع چاپ دستی را بشناسید و با استفاده از مواد در دسترس و دورریختنی‌ها نقش مورد نظر خود را ایجاد کنید.

### فکر کنید:

به اشیای محیط پیرامون خود دقت کنید. چه نقش‌هایی بر روی آنها می‌بینید؟ آیا تاکنون به نقش لباس خود دقت کرده‌اید؟ آیا هرگز فکر کرده‌اید اولین آثار چاپی به چه شکلی به وجود آمده‌اند؟

اشیا و مواد موجود در طبیعت مثل انواع برگ‌ها، میوه‌ها، سنگ، چوب، استخوان حیوانات و... از اولین ابزارهای ایجاد نقش بر روی سطوح مختلف بوده‌اند.

### تجربه کنید:

- ◆ به طبیعت اطراف خود نگاه کرده و با دقت به برگ‌های درختان و گیاهان و رگ‌های آنها توجه کنید. آیا تاکنون اثر آنها را بر روی اشیای مختلف دیده‌اید؟





از محیط اطراف برگ‌های مختلف را انتخاب کنید. مقداری رنگ گواش را با قلم‌مو بر پشت برگ بزنید. برگ را بر روی مقوا بگذارید. با فشار دست یا غلتک رنگ را روی مقوا منتقل کنید. به آهستگی برگ را از روی مقوا بردارید.



نقش دست، دره دار ساوات، سیستان و بلوچستان

حک کردن اثر دست بر روی صخره‌ها، درختان و... اولین نوع اثرگذاری به حساب می‌آید. به نظر می‌رسد انسان‌های اولیه با استفاده از نقش‌های حک شده بر روی سطوح مختلف، محدوده زندگی خود را مشخص و ثبت می‌کردند.



اثر مهر هزاره چهارم ق.م

انسان‌ها پس از کشف آتش و پخت گل از مهرهای کنده کاری شده برای ثبت وقایع، دادوستد و دیگر اهداف خود استفاده می‌کردند. کنده کاری، نخستین اثر هنری انسان بدوی و پیش از اختراع خط است. تاریخ اولین مهرها به حدود ۵ هزار سال پیش بر می‌گردد.

چاپ، نقش‌اندازی روی دیوار، کاغذ، پارچه، شیشه، سفال و... توسط هر وسیله اثرگذار است. حال دوباره به اشیای محیط پیرامون خود نگاه کنید، چه نمونه‌های چاپی را مشاهده می‌کنید؟ آیا برای نقش‌اندازی از انواع چاپ دستی استفاده شده است؟ به جز چاپ با مواد طبیعی در دسترس و دورریختنی‌ها، چاپ دستی انواع گوناگونی دارد





همچون چاپ کلاغه‌ای، چاپ قلمکار، چاپ استنسیل، چاپ سیلک و پیچمان (گره و رنگ) و... که از انواع تکنیک‌های رنگ‌آمیزی و اثرگذاری هستند.



چاپ با قالب روی ابریشم، مؤسسه هنری دیترویت؛ سده ۶ و ۷ هـ دوره سلجوقی، هنر اسلامی ▲



چاپ قلمکار ▲



چاپ استنسیل ▲

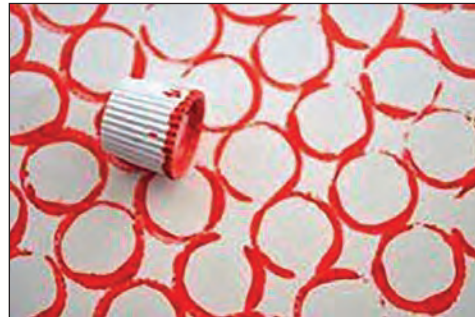


پارچه چاپ شده با طلا، دوره سلجوقی، هنر اسلامی ▲

آیا می‌دانید قدیمی‌ترین نمونه چاپی ایران در کجا نگهداری می‌شود؟  
 قطعه‌هایی از اولین نمونه چاپی که تاکنون شناسایی شده متعلق به دوره سلجوقی است که در موزه متروپلیتن و موزه کلیولند نگهداری می‌شود.

## خودارزیابی:

♦ با استفاده از مواد در دسترس و دورریختنی های محیط پیرامون خود بر روی مقوا یا پارچه چاپ بزنید. چه تفاوتی بین چاپ با مواد طبیعی و این مواد وجود دارد؟ در مورد تجربیات خود با دوستان و هم کلاسی هایتان صحبت کنید.



## بیشتر بدانید:



پدر چاپ ایران مرحوم استاد حسین کلاقی گنجینه



پارچه کلاغه‌ای، اثر مرحوم استاد حسین کلاقی گنجینه

حسین کلاقی گنجینه در سال ۱۲۹۶ در شهر گنجه (جمهوری آذربایجان) متولد شد. پدر او حاج علی اکبر اهل تبریز و مادرش از اهالی اسکو بود. حاج علی اکبر با نام تقی زاده مدتی در گنجه کارخانه‌ای برای رنگرزی و چاپ پارچه داشت و زمانی که حسین ۴ ساله بود به تبریز بازگشت و نام فامیلش را از تقی زاده به کلاقی گنجینه تغییر داد.

حسین گنجینه در ۱۲ سالگی چاپ «باتیک» را در سال ۱۳۰۸ در تبریز پایه‌گذاری کرد و از سال ۱۳۱۰ تا ۱۳۲۴ مسئولیت کارخانه چاپ کلاغه‌ای را در این شهر به عهده داشت. وی در ۳۱ فروردین ۱۳۹۰ در سن ۹۴ سالگی چشم از جهان فرو بست.





## پیچمان (گره و رنگ)

## درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ ابزار و وسایل لازم برای چاپ انواع گره را بشناسید و بتوانید به درستی از آن استفاده کنید؛
- ◆ انواع گره را بشناسید و در درست کردن آن مهارت لازم را داشته باشید؛
- ◆ با قدیمی‌ترین پارچه‌هایی که به این شیوه رنگ شده‌اند آشنا شوید و بتوانید آنها را بازشناسی کنید.

### فکر کنید:

به تصاویر زیر نگاه کنید، چه تفاوتی در نقش‌های ایجاد شده مشاهده می‌کنید؟ آیا می‌دانید آسان‌ترین راه برای نقش‌اندازی بر روی پارچه و لباس کدام است؟



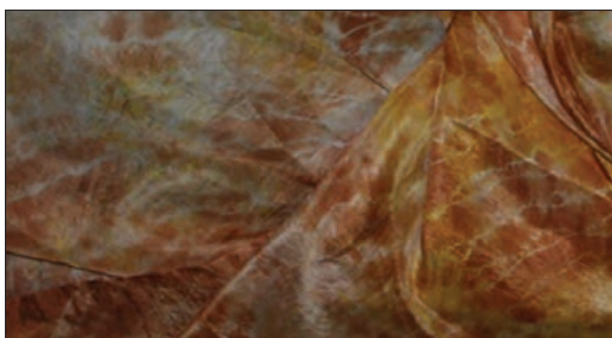
نقش ایجاد شده با استفاده از روش گره و رنگریزی ▲

یکی از شیوه‌های نقش‌اندازی بر روی پارچه استفاده از گره و رنگ است. با اجرای فعالیت صفحه بعد، شما به شیوه عملی با این روش آشنا خواهید شد.

## تجربه کنید:



◆ ابتدا پارچه مورد نظر خود را که حتی الامکان ساده و بدون نقش و رنگ است، به هر مدل که دوست دارید گره بزنید یا با نخ محکم ببندید (با توجه به سخت بودن باز کردن گره‌ها پس از رنگریزی به شما توصیه می‌شود با استفاده از نخ پارچه مورد نظر خود را محکم ببندید، شبیه نمونه‌های بالا).



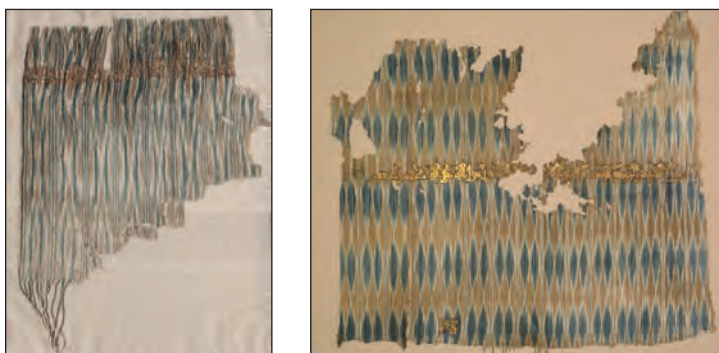
◆ سپس مقداری از پوست پیاز قرمز را در توری ریخته و داخل ظرف آب، همراه با پارچه به مدت ۴۵ دقیقه بجوشانید. دقت نمایید که گره یا نخ محکم بسته شده باشد. پس از خنک شدن پارچه، گره یا نخ‌ها را باز کنید. چه اتفاقی روی پارچه افتاده است؟

آیا می‌دانید پارچه‌هایی که با این شیوه رنگریزی می‌شوند چه کاربردهایی دارند؟





♦ آیا می‌دانید قدیمی‌ترین نمونه پارچه‌ای که به این شیوه کار شده در کجا نگهداری می‌شود؟



▶ پارچه ایکات، موزه کلیولند، آمریکا، مربوط به اوایل دوران اسلامی

♦ در پارچه ایکات نخ و تارهای پارچه قبل از بافت گره و رنگ‌رزی می‌شوند.

## خودارزیابی:

♦ پارچه را به شیوه‌های مختلف ببندید و رنگ بزنید. از مراحل بستن و رنگ زدن آنها و تفاوت‌هایی که در نقوش ایجاد شده در پارچه وجود دارد، عکاسی کنید و درباره آن با یکدیگر گفت‌وگو کنید.



▶ دامن و شال، تکنیک گره و رنگ





## چاپ استنسیل

## درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ با آشنایی با ابزار چاپ استنسیل، بتوانید به درستی از آن استفاده کنید؛
- ♦ با شناخت انواع شابلون استنسیل، بتوانید به درستی آن را بسازید.

### فکر کنید:

آیا به طرح‌ها و نقش‌های روی لباس‌های خود و یا دوستان و اعضای خانواده‌تان دقت کرده‌اید؟ آیا می‌دانید این طرح‌ها چگونه به وجود آمده‌اند؟



با استفاده از روش‌های مختلف چاپ دستی مثل چاپ سیلک و چاپ استنسیل می‌توان چنین نقش‌هایی ایجاد کرد. در این درس از آموزش چاپ سیلک به دلیل نیازمندی به ابزار و وسایل خاص و شرایط و امکانات ویژه، خودداری و به آموزش چاپ استنسیل توجه شده است.



## تجربه کنید:

◆ ابتدا طرح و نقش موردنظر خود را با استفاده از قیچی و... بر روی مواد در دسترس و دوریختنی همچون فیلم رادیولوژی، طلق، مقوای جعبه شیرینی و... ایجاد کنید. سپس شیء موردنظر خود را برای رنگ آمیزی انتخاب کرده، زیر طرح ایجاد شده قرار دهید و با استفاده از مسواک، اسفنج، قلم موی زبر گرد و یا اسپری رنگی، قسمت های خالی شده را رنگ آمیزی و چاپ کنید. سعی کنید طرح های مختلف خود را با استفاده از ابزار و مواد گوناگون چاپ کرده، آنها را با یکدیگر و با کار دوستان خود مقایسه کنید و تفاوت و شباهت های آن را بیان کنید.



چاپ با قلم موی سرگرد زبر



چاپ با اسفنج



چاپ با افشانه (اسپری)

## خودارزیابی:

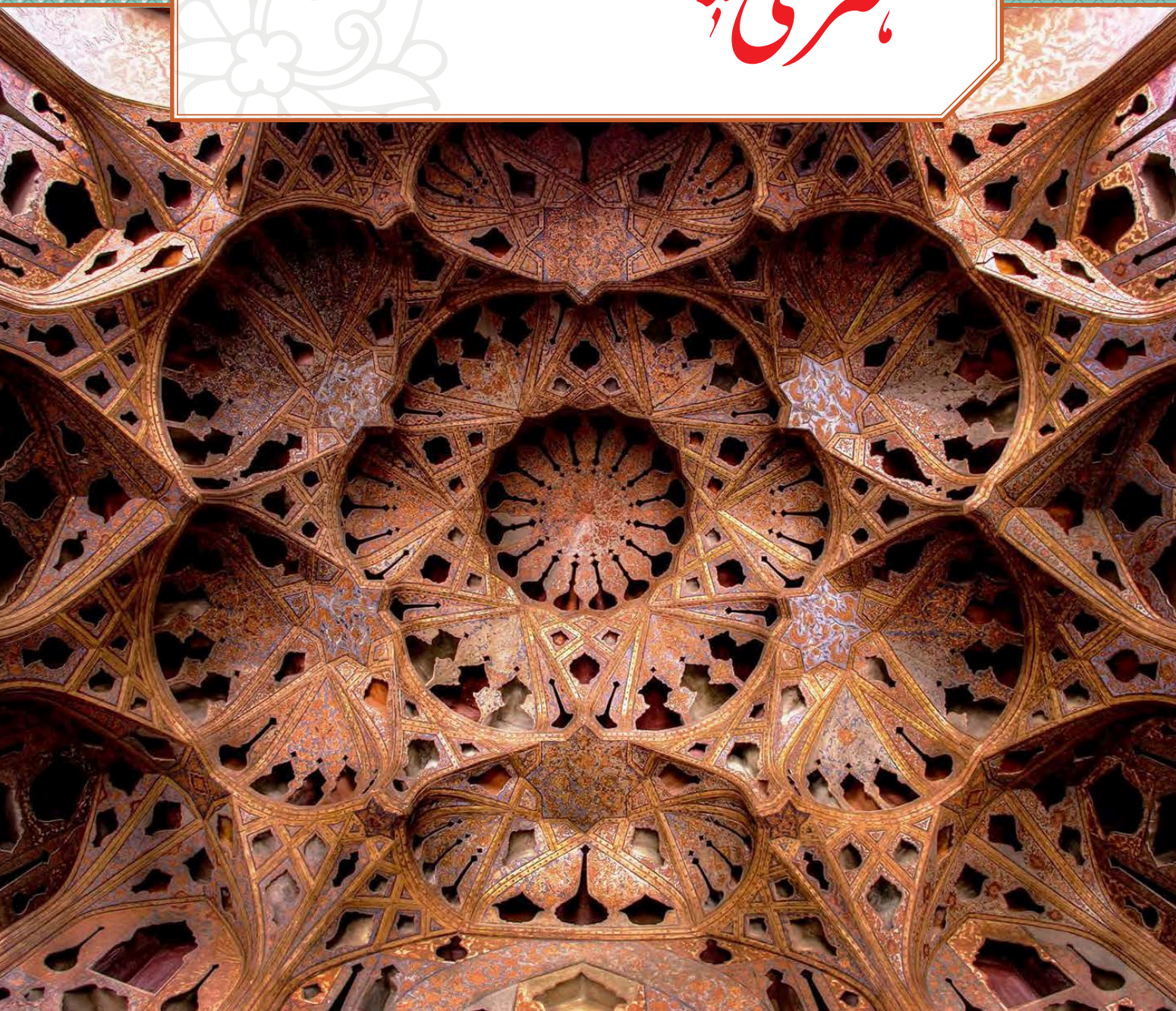
◆ به مناسبت تولد، اعیاد و جشن های مختلف محلی و ملی با استفاده از روش چاپ استنسیل، کارت و پاکت هدیه تهیه کنید.





بخش چهارم

# هنرمندی پایه‌آرامی







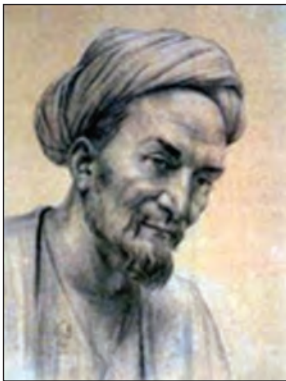
## درس اول

## وزن (ریتم)

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ هجاهای کوتاه و بلند را در تقسیم‌بندی ضرب‌ها تشخیص دهید؛
- ◆ با نوشتار وزن در آواهای قدیم ایران آشنا شوید؛
- ◆ نوشتار وزن در آواها را بشناسید؛
- ◆ سرعت ضرب آهنگ را درک کنید.

### فکر کنید:



آیا اشعاری را که در کتاب سال هفتم فرهنگ و هنر خواندید به یاد می‌آورید؟  
 ای ساربان آهسته ران، کارام جانم می‌رود  
 وان دل که با خود داشتم، با دلستانم می‌رود  
 آیا الگوی وزنی مشخصی در این شعر وجود دارد؟

همان‌گونه که قبلاً آموخته‌اید با هر هجای شعر یک ضربه به پای خود یا روی میز بزنید :

ای ساربان آهسته‌اران کارام جانم می‌ازاود

خوب گوش کنید، آیا فاصلهٔ زمانی ضربه‌هایی که بر میز یا پای خود می‌زنید برابرند یا سرعت ضربه‌ها کم و زیاد می‌شود؟  
 اگر دقت کنید متوجه خواهید شد سرعت ضربه‌ها متناسب با هجاهای شعر تغییر می‌کند و بعضی از آنها سریع‌تر از بقیه نواخته می‌شوند. با هم کلاسی‌هایتان هجاهای شعرها را مقایسه کنید. در مورد اینکه کدام یک از آنها سریع‌تر و کدام یک آهسته‌تر از بی‌هم می‌آیند، گفت‌وگو کنید.

نام هجاهایی که سریع تر نواخته می شود را کوتاه و آنهایی که کمی با کشش بیشتر نواخته می شود را بلند بگذارید، اگر به این ترتیب عمل کنید ترتیب چیده شدن هجاها به این صورت خواهد بود.

ابان	ارا	اسا	ایا
بلند	کوتاه	بلند	بلند

### تجربه کنید:

◆ کلمه بعدی از شعر صفحه قبل را هجاگذاری کنید. بالای هر خانه از جدول یک هجا بنویسید و داخل جدول بنویسید که کوتاه است یا بلند.

### آهسته ران

--	--	--	--

◆ آیا الگوی کوتاه و بلندی این دو کلمه به هم شبیه اند؟ به نظر شما ترتیب قرار گرفتن هجاهای کوتاه و بلند در بقیه مصراع چگونه خواهد بود؟ بیایید امتحان کنیم:

### کارام جانم می رود

--	--	--	--	--	--	--	--

◆ در هنرهای آوایی این هجاهای کوتاه و بلند با شیوه نگارشی خاصی نوشته می شود؛ یعنی برای هجاها یا ضربات بلند و کوتاه علائمی طراحی شده، اما پیش از آنکه با این رسم الخط آشنا شوید خوب است روش پیشینیان ما در این سرزمین را برای نوشتن این کار بشناسید.

در گذشته در ایران برای هجاهای بلند کلمه «تَنْ» یا «نَنْ» و برای هجاهای کوتاه حرف «ت» در نظر می گرفتند و به این صورت الگوهای موزون یا ضربی را تعریف می کردند.

بلند، بلند تَنْ، تَنْ

بلند، بلند، کوتاه، بلند تَنْ، تَنْ، تَنْ

بلند، کوتاه، بلند، بلند تَنْ، تَنْ، تَنْ



بر این اساس شعر فوق به این صورت نوشته می‌شده :

### ای ساربان

تَن تَن تَنَن

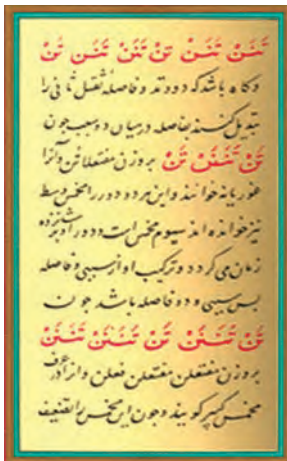
بلند	کوتاه	بلند	بلند
------	-------	------	------

### آهسته ران

تَن تَن تَنَن

### کارام جانم می‌رود

تَن تَن تَنَن تَن تَن تَنَن

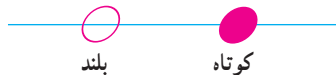


کتاب علی بن محمد المعمار (مشهور به بنایی)، تألیف سال ۸۸۸ هجری قمری از محدود کتاب‌هایی است که به زبان فارسی در علم آوایی نوشته شده است. نویسنده آن، علاوه بر تسلط به علوم زمان خود، از جمله ریاضی و معماری و ادبیات، در هنرهای آوایی و خوشنویسی نیز دست داشت.

نمونه‌ای از کتاب فوق که در آن به نوشتار ضربی یا موزون اشاره شده است.

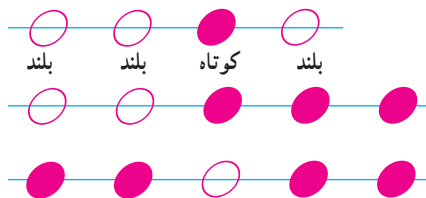
امروزه این روش قدیمی برای نوشتن ارزش‌های ضربی، ناکارآمدی‌هایی دارد چرا که پیچیدگی‌های فراوان این هنر، نیازمند راه‌های متفاوتی برای نوشتن ریتم است.

بر این اساس می‌توان علائم دیگری را نیز برای مشخص کردن فواصل کوتاه یا بلند در مفهوم وزن یا ریتم طراحی کرد؛ برای مثال، می‌توان برای طول زمان بلندتر، یک بیضی توخالی و برای طول زمان کوتاه‌تر، یک بیضی توپر را در نظر گرفت و آنها را روی یک خط نوشت.



### تجربه کنید:

برای تجربه بیشتر می‌توانید نمونه‌های زیر را با ضربه روی پا و یا میز اجرا کنید.





سرعت نواختن الگوهای ضربی می‌تواند در ایجاد آواها و کاربرد آن نقش مهمی ایفا کند؛ برای مثال، در آواهای آیین‌های مختلف در نواحی میهن عزیزمان می‌توانیم این موضوع را به روشنی دریابیم. آواهای سواربازی در لرستان را با آواهای عزا در همان ناحیه مقایسه کنید. چه تفاوتی بین آنها وجود دارد؟ چقدر این عامل می‌تواند در ایجاد احساس هیجان یا آندوه نقش داشته باشد؟ برای درک این موضوع، کافی است به ضرباتی که نوازندگان دهل بر ساز خود می‌زنند توجه کنید تا به آن پی ببرید. در هر دو نمونه، از دهل و سرنا استفاده می‌شود.

شناخت درست از عامل ریتم و ضرب می‌تواند در تربیت شنوایی و گوش کردن آگاهانه به ما کمک شایانی کند.

همان‌طور که پیش از این گفته شد، الگوهای ضربی در اشکال مختلف خود را نمایان می‌سازند، گاهی این اشکال بسیار پیچیده و گاه بسیار ساده هستند. شاید برایتان جالب باشد بدانید در آواهای جنوب میهن عزیزمان نیز ضرب‌های بسیار پیچیده و جذابی وجود دارد که آواهای این منطقه را بسیار منحصر به فرد و زیبا می‌کند.

گاهی این پرسش پیش می‌آید که آیا هرچه یک اثر آوایی از نظر وزنی پیچیده‌تر باشد با ارزش‌تر است یا خیر؟ البته این موضوع را می‌توان در کلاس مورد بحث و بررسی قرار داد، اما پاسخ به آن را می‌توان با مقایسه آثار بزرگ ایران و جهان با انواع آواهای روزمره و سبک‌تر به بحث گذاشت.

دقت کنید که بحث در مورد ریتم نمی‌تواند بدون در نظر گرفتن موضوع مهم و کلیدی ضرب مطرح شود. از سال گذشته دانستیم که الگوهای ضربی در فاصله میان ضرب‌هاست که نمود می‌یابند. در مبحث ضرب دو عامل مهم نقش دارند، اول سرعت آن و دوم نظم و یکنواختی ضرب‌ها که گاهی می‌توانند از نظر فاصله زمانی شنیده شدن، با هم برابر باشند و گاهی هم نابرابر.

## خودارزیابی:

♦ هجاهای بلند و کوتاه را در دو شعر زیر بنویسید.

هر دست که دادند از آن دست گرفتند	هر نکته که گفتند همان نکته شنیدند
هنگام که گریه می‌دهد ساز	این دود سرشت ابر بر پشت
هنگام که نیل چشم دریا	از خشم به روی می‌زند مشت

♦ حالا مقایسه کنید: آیا می‌توان در هر دو نمونه الگوهای تکراری پیدا کرد؟







## ملودی یا لحن

## درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ لحن‌های مختلف (اندوهگین، حماسی و ...) را بشناسید و تفاوت آنها را از یکدیگر تشخیص دهید؛
- ◆ با مفهوم مقام به عنوان عامل مهم تعیین کننده احساس یک لحن آشنا شوید و آن را در نمونه‌های صوتی بشناسید؛
- ◆ تفاوت‌های فرهنگ آوایی را براساس نوع لحن‌ها (ملودی‌ها) درک کنید؛
- ◆ تفاوت لحن‌ها و مقام‌ها را در قرائت قرآن تشخیص دهید.

### فکر کنید:

آیا به خاطر دارید طرح اصلی یک نوا چیست؟ آواها چه احساساتی را در شما برمی‌انگیزند؟



در کتاب هنر سال هفتم اشاره کردیم که ملودی مانند خطوط و طرح کلی یک نقاشی است که تنها با دیدن آن می‌توانیم بی‌به‌ماهیت نقاشی ببریم. برای مثال، نمونه روبه‌رو با اینکه طرح کامل یک اسب را نشان نمی‌دهد، اما با دیدن آن متوجه می‌شویم که منظور نقاش چیست. در هنرهای آوایی نیز لحن همین نقش را تا حدودی ایفا می‌کند؛ یعنی با شنیدن لحن می‌توانیم کلیت یک آوا را بشناسیم. در مدرسه می‌توانید نمونه‌هایی را بشنوید که لحن سرود بدون کلام پخش می‌شود، با شنیدن این لحن‌ها می‌توانید حدس بزنید که آن سرود چیست و نیز چه احساسی را در ما برمی‌انگیزد.

### گوش کنید:

به نمونه صوتی گوش کنید و در جدول زیر، فهرستی از لحن‌هایی که شنیده‌اید را بنویسید و در مقابل هر یک کلمه‌ای بنویسید که نشان‌دهنده احساس شما هنگام شنیدن آنهاست.

لحنی که شنیده‌ام	احساسی که در من ایجاد کرده است



لحن یا ملودی، بخشی از یک آواست که می‌توان آن را زمزمه کرد و به متن یا شعر خاصی هم نیازی ندارد. با کمی دقت پی می‌برید که لحن‌ها، شخصیت‌های احساسی متفاوتی دارند.

برخی لحن‌ها در ما حس اندوه ایجاد می‌کند و برخی دیگر از آنها می‌توانند احساس شادی و یا حتی احساس هیجان را به وجود آورند. حتی گاهی اوقات که اندوهگین هستیم خواه ناخواه لحن‌های اندوهگینی زیر لب زمزمه می‌کنیم.

فکر می‌کنید چه عاملی در لحن‌ها وجود دارد که باعث می‌شود حس‌های مختلفی ایجاد کنند؟

سرعت ضرب‌های لحن؟ بلند یا آهسته خواندن آنها؟

موارد زیادی باعث می‌شوند یک لحن در ما ایجاد حسی خاص کند، اما از میان موارد بالا می‌توان سرعت ضرب‌ها را جزء موارد مهم در ایجاد حس یک لحن دانست. اما اینکه یک لحن بلند خوانده شود یا نه، خیلی تفاوتی در ایجاد حس خاصی نمی‌کند.

به نمونه‌های صوتی گوش کنید و ببینید چگونه سرعت ضرب‌های ملودی در ایجاد احساسات متفاوت نقش دارد. خواندیم که ممکن است ملودی‌هایی باشند که سرعت ضرب‌های نسبتاً مشابهی داشته باشند، ولی احساسات مختلفی ایجاد کنند؛ پس تفاوت در چیست؟

تفاوت مهم میان دو نوا یا ملودی از نظر احساسی، ریشه در مفهوم دیگری دارد که به آن مقام یا مُد<sup>۱</sup> می‌گویند. لحن‌ها در مقام‌های مختلف، احساسات مختلفی ایجاد می‌کنند.

خوب است بدانید هر تمدنی به شکل سنتی و تاریخی، مقام‌های آوایی خاص دارد که به آن کشور یا منطقه هویت می‌دهد.

به نمونه‌های صوتی گوش کنید و به سوالات زیر پاسخ دهید.

کدام نغمه شما را به یاد آواهای ایران می‌اندازد؟

کدام نغمه شما را به یاد آواهای کشورهای شرق دور (چین و ژاپن) می‌اندازد؟



آواهای ملی ایران، به عنوان بخشی از میراث فرهنگی ناملموس (معنوی) در دو گونه سنتی (دستگاهی) و محلی (مقامی) در سراسر کشور ایران وجود دارند. به طور معمول آواهای محلی (مقامی) در فرهنگ‌های روستایی و عشایری اقوام و آواهای سنتی (دستگاهی) در مناطق شهری به عنوان آواهای رسمی ملی ایران توسط هنرمندان این رشته از هنرهای ایران اجرا می‌شود.

با توجه به تنوع قومی، زبانی، آیینی و فرهنگی در ایران آواهای محلی نیز براساس جغرافیا، قومیت، زبان و فرهنگ هر منطقه متنوع است مثل آواهای کردی، بلوچی، لری، آذری، بختیاری، قشقایی، گیلکی، خراسانی، ترکمنی، کرمانی و بوشهری. آواهای هر منطقه کاربردهای خاصی در آیین و فرهنگ آن منطقه دارد؛ برای مثال ماهیگیران مناطق خلیج فارس یا دریای خزر هنگام ماهیگیری که به صورت گروهی انجام می‌شود، آوازهایی را در هنگام کار می‌خوانند که در آن آواها، ضمن





▶ میرزا عبدالله از مهم‌ترین هنرمندانی است که در حفظ و انتقال گنجینه‌ای از لحن‌های مهم در مقام‌های مختلف نقش داشته است. این مجموعه تحت عنوان ردیف آواهای ایران شناخته می‌شود.



▶ محمود کریمی، استاد آواز که لحن‌های ردیف آواهای ایران را ضبط و ثبت کرده است.



ایجاد هماهنگی برای انجام کار، به ذکر خداوند متعال و ائمه اطهار و معصومین (ع) می‌پردازند و با شکرگزاری و طلب روزی بیشتر در قالب آواها، حمد و ثنای پروردگار متعال را به جا می‌آورند. از دیگر نغمه‌های بومی به آواهای قالی‌بافی، نمدمالی، کشت و زرع، مَنقَبَت خوانی در مدح حضرت رسول اکرم (ص) و چاوشی خوانی اشاره می‌شود.

آواهای سنتی (دستگاهی) در قالب هفت دستگاه به نام‌های شور، سه‌گانه، چهارگانه، راست پنج‌گانه، همایون، نوا، ماهور و پنج‌آواز با اسامی دشتی، بیات ترک، افشاری، ابوعطا و بیات اصفهان شناخته و اجرا می‌شود. هر دستگاه یا آواز از تعدادی لحن نسبتاً مشخص به نام «گوشه» تشکیل می‌شود. گوشه‌ها در طی قرون متمادی توسط استادان این هنر نغمه‌پردازی شده و به صورت شفاهی (سینه‌به‌سینه) به نسل بعد منتقل شده‌اند. اولین کسی که نسبت به جمع‌آوری گوشه‌ها و ثبت و حفظ آنها اهتمام گماشت هنرمند عهد قاجار، میرزا عبدالله بود. اطلاق ردیف میرزا عبدالله به دلیل حفظ و ردیف نمودن گوشه‌ها، پشت سر هم می‌باشد. پس از او هنرمندانی مثل ابوالحسن صبا، غلامحسین درویش، علی اکبر شهنازی، عبدالله دوامی و آقا حسینقلی به جمع‌آوری و ثبت این گوشه‌های پراکنده اهتمام گماردند.

اسامی گوشه‌ها براساس نام اماکن، شهرها، اشخاص، قالب‌های شعری و برخی اسامی اختصاصی نام‌گذاری شده‌اند؛ مانند گوشه‌های حجاز، عراق، اصفهان، حسینی، جوادخانی، چهارپاره، مثنوی، سلمک، اوج، حصار و... دستگاه‌های هنرآوایی ایران و مقام‌ها در کشورهای عربی مبنای تلاوت قرآن کریم هستند. انتخاب هر آوا در تلاوت آیه یا سوره براساس آگاهی قاری از احساس هر دستگاه یا مقام و مضمون آیه یا سوره صورت می‌گیرد. به نمونه‌هایی از آواهای دستگاهی ایران گوش کنید، چه احساساتی را در شما برمی‌انگیزند؟ در تلاوت قرآن کریم نیز مقام‌های خاصی به کار می‌رود و قاریان خوب قرآن به دلیل آشنایی با مقام‌های مختلف و حسی که می‌توانند ایجاد کنند، برای سوره‌های مختلف مقام‌های مناسب انتخاب می‌کنند. به نمونه‌های مختلف قرائت قرآن گوش کنید و ببینید چگونه قاری قرآن برای سوره مورد نظر مقام خاصی را انتخاب کرده است.

## خودارزیابی:

- ♦ به این نغمه‌ها گوش کنید کدام لحن، حماسی است؟ کدام لحن، غم‌انگیز است؟
- ♦ به نغمه‌های سنتی ایرانی (نمونه‌های صوتی) گوش کنید و بگویید در کدام دستگاه هستند.
- ♦ تلاوت‌های مختلفی از قرآن را گوش کنید و بگویید پیوند میان معنی آیات و لحن آن چگونه برقرار شده است.





## رنگ

## درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ◆ عوامل مؤثر در به وجود آمدن رنگ در صداها را بشناسید؛
- ◆ عوامل تولید رنگ‌ها را تقسیم‌بندی کنید؛
- ◆ با استفاده از وسایل و روش‌های مختلف رنگ‌های صوتی متفاوتی ایجاد کنید؛
- ◆ ترکیب رنگ‌های صوتی گوناگون را در آواهای مختلف تشخیص دهید.

### فکر کنید:

سال گذشته دانستیم آنچه موجب می‌شود شما صدای یک نفر را از نفر دیگر تشخیص دهید عاملی است تحت عنوان رنگ صدا. حالا کمی فکر کنید به نظر شما کدام یک از عوامل زیر موجب می‌شود رنگ صدای دو نفر یا دو وسیله موسیقایی با هم متفاوت باشد؟

شدت صدا

زیر و بمی صدا

منبع تولید صدا

پاسخ دقیق این پرسش را پس از انجام تجربه زیر بهتر می‌توانید درک کنید.

### تجربه کنید:

◆ به اطراف خود نگاه کنید، وسایلی که با آن می‌توانید صدا را تولید کنید پیدا و به وسیله آنها اصواتی ایجاد کنید؛ برای مثال، دست روی میز بکشید، سوت بزنید، خط‌کش را بر لبه میز به ارتعاش درآورید و ...

کدام یک از روش‌های زیر در تولید اصوات شما به کار رفته است؟ با معلم و هم‌کلاسی‌های خود درباره آن صحبت کنید.

لرزش یک شیء، کوبش، ساییده شدن، برخورد هوا با لبه شیء

از مهم‌ترین عواملی که در تولید رنگ خاص صوتی نقش دارد عامل و روش تولید صداست. اینکه صدا به وسیله لرزش تار تولید شود یا به وسیله برخورد هوا با لبه شیء و یا اینکه ضربه‌ای بر شیء نواخته شود تعیین‌کننده رنگ صدا خواهد بود.

با توجه به این حقیقت، به نظر می‌آید که رنگ‌های صوتی بسیار محدود می‌شوند، اما در عمل این طور نیست. شنیده‌شدن رنگ‌های صوتی مختلف در کنار هم و یا هم‌زمان با هم رنگ‌های جدیدتری می‌سازند. مانند رنگ‌ها در هنرهای تجسمی که یک نقاش می‌تواند رنگ‌ها را یا در کنار هم به کار بگیرد یا آنها را ترکیب کند و رنگ‌های جدیدتری بسازد. بر این اساس، بی‌نهایت رنگ نیز می‌توان در جهان اصوات ایجاد کرد.

برای مثال، دقت کنید هنگامی که چند نفر با هم آواز می‌خوانند این همخوانی تنها موجب افزایش شدت صدا نمی‌شود و شما می‌توانید به راحتی تشخیص دهید که این صدا مربوط به یک نفر نیست. هرچند ممکن است این چند نفر با صدایی آهسته‌تر از صدای یک نفر که به تنهایی می‌خواند، بخوانند. پس می‌بینید که با ترکیب رنگ صوتی چند نفر یک رنگ صوتی جدید به دست می‌آید.

به این نمونه صوتی اسماء الهی گوش دهید: در این نیایش پیش از افطار که گروهی از مردان اسماء الهی را می‌خوانند، آیا می‌توانید صدای تیزتر یکی از خواننده‌ها را بشنوید که از دیگر صداها متمایزتر است؟ حال تجربه دیگری انجام دهید که می‌تواند شما را وارد تنوع بی‌نهایت رنگ‌های صوتی کند. در حالی که در حال حرف زدن هستید لوله‌ای مقابل دهانتان بگیرید و ببینید چگونه هنگامی که صدای شما از درون لوله عبور می‌کند رنگ متفاوتی می‌گیرد.

اگر این لوله مقوایی یا فلزی باشد باز هم خواهید دید که رنگ صدای تولید شده، تفاوت می‌کند. بنابراین، جنس عامل تولید و تقویت صدا، در تولید رنگ‌های مختلف نقش مؤثری دارد. عموماً این عوامل از جنس چوب یا فلزند.

در هنرهای آوایی تقسیم‌بندی عوامل تولید صدا که منجر به تولید رنگ‌های متنوع می‌شود معمولاً به شکل زیر صورت می‌گیرد:



- ◆ ارتعاش هوا
- ◆ تارهای صوتی
- ◆ کوبش

حالا بیایید برای درک این مفاهیم، فعالیت‌های زیر را انجام دهیم.

۱ با دهان خود سوت بزنید؛

۲ آواز بخوانید (تار صوتی)؛

۳ با دست بر روی میز ضربه بزنید.

به نمونه‌های صوتی ارائه شده در کلاس گوش دهید، سعی کنید هر یک از اصواتی را که می‌شنوید در طبقه‌بندی ارائه شده در بالا بگنجانید.

## خودارزیابی:

- ◆ به اصواتی که در اطراف خود می‌شنوید گوش کنید. بگویید آن صوت مربوط به چیست و عامل تولید آن کدام یک از موارد فوق است؟
- ◆ راه‌های متفاوتی برای تولید اصوات با رنگ‌های مختلف پیشنهاد کنید و بگویید هر یک در کدام طبقه‌بندی است.







## درس چهارم

## بافت

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ با انواع بافت آشنا شده و در ایجاد و گسترش آن مهارت داشته باشید؛
- ♦ تفاوت بین انواع بافت‌ها را تشخیص دهید و بتوانید با توجه به اهداف خود نمونه‌هایی از آن را خلق کنید؛
- ♦ بافت‌های مختلف را در آوای‌های سنتی و مناطق ایران تشخیص دهید.

### فکر کنید:

آیا می‌توانید حدس بزنید وقتی هم‌زمان در حال شنیدن چند صدا هستید، چگونه یک صدا بیشتر به گوش می‌آید؟  
به صدا‌های پیرامون خود با دقت گوش کنید. چه صدا‌هایی می‌شنوید؟ کدام صدا بر دیگر صداها غالب است؟



در درس ملودی با میزان تفاوت زیر و بمی صدا که در هنرهای آوایی به آن «فاصله» می‌گویند آشنا شدید. همان‌طور که می‌دانید اگر در حال شنیدن مجموعه یا توده‌ای از صدا‌های بم مثل صدای مردان هستید تقریباً صدای هیچ فردی از میان آن توده بیرون نمی‌آید. فکر می‌کنید چه عاملی می‌تواند کمک کند تا یک صدا به ناگهان از آن توده صدا بیرون بیاید؟ بلندی صدا، بم‌تر بودن یک صدا نسبت به دیگر اصوات، زیرتر بودن یک صدا نسبت به دیگر اصوات و یا صدایی که رنگی متفاوت از اصوات دیگر دارد؟

## تجربه کنید:

♦ با هم کلاسی هایتان با صدای معمولی چیزی زمزمه کنید؛ برای مثال بدون هیچ نظمی از روی یک متن روخوانی کنید تا ایجاد مهممه شود. هم زمان به ترتیب کارهای زیر را با همکاری یکدیگر انجام دهید:

۱ یکی از دانش آموزان با صدای بلند یک جمله بگوید برای مثال این شعر از سهراب سپهری: من صدای نفس باغچه را می شنوم. آیا صدای هم کلاسی خود را از میان این مهممه می شنوید؟

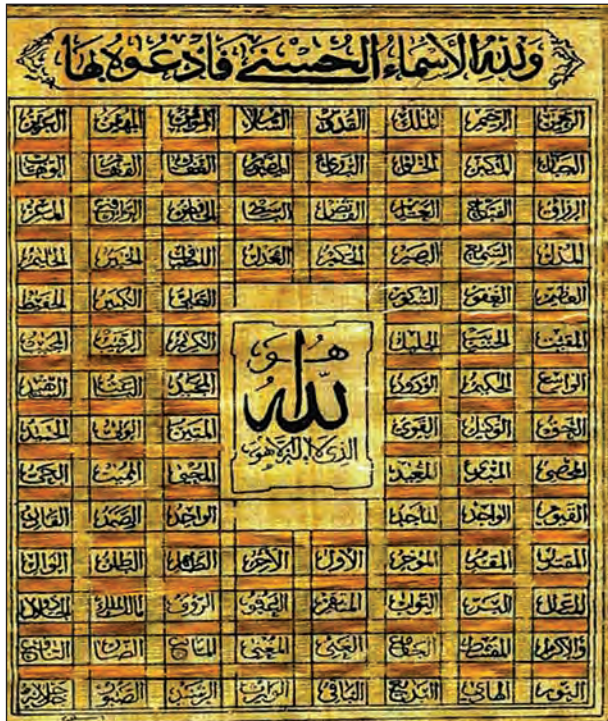
۲ همین کار را دوباره انجام دهید و یکی از دانش آموزان یا معلمان که صدای بهم تری دارد بدون آنکه صدایش را بلندتر کند جمله ای بگوید برای مثال: طرف ما شب نیست، صدا با سکوت آشتی نمی کند. آیا صدای معلم یا هم کلاسی خود را به وضوح می شنوید؟

۳ مهممه را تکرار کنید و یک نفر از هم کلاسی ها با صدایی بسیار زیر جمله ای بگوید برای مثال: سلامت را نمی خواهند پاسخ گفت سرها در گریبان است.

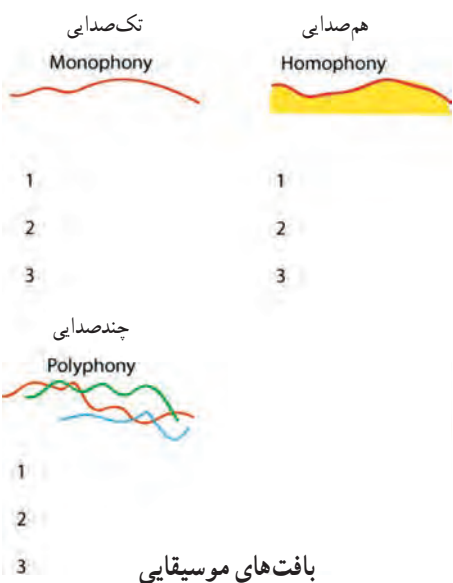
۴ در حالی که مهممه تولید می شود یک نفر سوت بزند، یا دست بزند و یا حتی با دست به آرامی روی یک شیء بکوبد.

در کدام موقعیت صداهای تولید شده هم زمان با مهممه، بیشتر از بقیه خود را نشان می دهند؟ رنگ متفاوت از رنگ های موجود صدا، بلندی صدا و زیری آن از مهم ترین عللی است که یک صدا نسبت به صداهای دیگر، بارزتر و مسلط تر به نظر می رسد.

در هنرهای آوایی نیز اگر در حال شنیدن توده ای از صدا هستیم که رنگی مشخص دارد شنیده شدن صدای زیرتر، بلندتر یا با رنگ متفاوت، می تواند جلوه بیشتری داشته باشد. برای مثال در نیایش پیش از افطار که اسماء الهی به وسیله گروه مردان خوانده می شود، ورود صدایی نوجوان و کمی کودکانه بر روی همه صداهای خود را عیان می کند.



(اسماء الهی)



چنین بافتی در آواهای چند صدایی که در آن با وجود شنیده شدن صداهای متنوع، در آن واحد تنها یک صدا است که بیشتر خودنمایی می کند و شنیده می شود بافت هم صدایی یا هوموفونیک نامیده می شود.

هرچه تعداد صداهای یک بافت چند صدایی بیشتر باشد و فاصله صوتی آنها (فاصله به معنی فاصله ملودیک است) کمتر باشد اصوات، بیشتر درهم تنیده می شوند، بافت پرت و تیره تری را پدید می آورند و صدایی که در این میان فاصله بیشتری با اصوات دیگر دارد یا دارای رنگی متفاوت است بیشتر خودنمایی می کند.

### تجربه کنید:

♦ برای اجرای یک تواشیح یا یک سرود، شکلی از بافت هوموفونیک (هم صدایی) طراحی کنید که در حالی که گروه در حال خواندن و اجراست صدای یک نفر تک خوان شنیده می شود. در فعالیت مشابه همین فعالیت را به جای یک تک خوان با صدای دو یا سه نفر اجرا کنید.

♦ در آواهای نواحی سنتی کشورمان هرچند ممکن است بافت های پر و تیره وجود نداشته باشند اما نمونه های فراوانی از بافت هوموفونیک مشاهده می شوند؛ برای مثال به این نمونه های صوتی گوش کنید.



### خود ارزیابی:

♦ به نمونه های صوتی گوش کنید و بافت تک صدایی، چند صدایی و هم صدایی را در این نمونه ها تشخیص دهید. به نظر شما کدام بافت برای خوانش دعاها مناسب تر است؟







فرم

درس پنجم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود:

- ♦ با انواع فرم آشنا شده و آنها را در نمونه‌های صوتی بازشناسی کنید؛
- ♦ تفاوت بین انواع فرم را تشخیص دهید و بتوانید با توجه به اهداف خود نمونه‌هایی از آن را خلق کنید؛
- ♦ فرم‌های مختلف را در آوای‌های سنتی و مناطق ایران تشخیص دهید.

### فکر کنید:

همان‌طور که از سال گذشته به یاد دارید هر نغمه دارای شکل است و آنچه به یک نغمه شکل می‌دهد، تکرار است.

به نظر شما برای آنکه بتوانیم تکرار یک بخش از نغمه‌ای را تشخیص بدهیم، کدام خصوصیت از خصوصیات زیر لازمه آن است؟

آن بخش از نغمه یا ملودی کوتاه باشد؟ یا نه بهتر است آن بخش از نغمه طولانی باشد؟



در صورتی که نغمه بلند یا پیچیده باشد، حافظه ما امکان یادآوری و به خاطر سپردن آن را به سادگی ندارد. برای همین در آثار، سعی می‌شود ملودی‌ها دارای برش‌ها یا جملاتی باشند که حافظه انسان امکان به خاطر سپردن و جذب آن را داشته باشد. در آوای بدون کلام نیز ارتباطات صداها و جملات درون هر اثر است که باید ادراک شوند و در صورتی که در چیدمان جملات در کنار هم تکرار وجود نداشته باشد، با توده‌ای از اصوات روبه‌رو می‌شویم که به دلیل بی‌نظمی و تعدد آنها، نمی‌توانیم اثر را درک کنیم.

بشر در طول تاریخ خود به فرمول‌ها و الگوهای استاندارد برای چیدمان این اصوات و نوع ارتباطات آنها با یکدیگر رسیده است. این الگوها به شکل‌های ساده و پیچیده است. ما در اینجا تنها با شکل‌های ساده آن آشنا خواهیم شد.

### تجربه کنید:

- ◆ به نمونه‌های صوتی فوق گوش کنید. در نمونه‌ها جملات را مشخص کنید. جملات موجود در ملودی‌ها را دوباره گوش کنید، کدام بلندتر و کدام کوتاه‌تر است؟ کدام جملات به شما بیشتر «حس پایان» می‌دهند؟
- ◆ دشواری پیش رو این است که برای اینکه مشخص کنید کدام جمله چه خصیلتی از نظر دارا بودن حس پایان دارد نیاز دارید برای آن نام‌گذاری کنید.
- ◆ به یاد داشته باشید مهم‌ترین راه برای درک شکل یک نغمه یا ملودی یافتن جملات موجود در آن است. همان‌طور که در سال گذشته خواندیم یک ملودی دارای دو خصوصیت مهم است: ۱- از اصوات موسیقایی درست شده است، ۲- در طول شنیده شدن دارای سکوت‌ها یا مکث‌هایی است که نشان می‌دهد جمله به پایان رسیده است.

در هنرهای آوایی این امکان وجود دارد که در برخی از آثار ساده برای جملات نام در نظر گرفته شود. برای درک بهتر این مطلب بیایید تجربه‌ای داشته باشیم:

به این نغمه (ملودی) گوش کنید: (ملودی با دو جمله متفاوت)

در طول گوش دادن دقت کنید چند جمله می‌شنوید؟ آیا جملات شبیه هم هستند؟

حالا به این ملودی گوش کنید: (ملودی با دو جمله شبیه)

چند جمله می‌شنوید؟ آیا جملات شبیه هم هستند؟

در شکل ساده می‌توانید از نشانه‌هایی هم برای بازشناسی جملات استفاده کنید؛ برای مثال جمله اول \* و جمله دوم #.



برای گذاشتن نشانه‌ها از سمت چپ به راست حرکت می‌کنیم.

دقت کنید که در شکل قراردادی در هنرهای آوایی، نوشتار از چپ به راست است.

حالا به نمونه‌های دیگر گوش کنید و برای هر جمله یک نشانه از نشانه‌های زیر یا هر نشانه‌ای که دوست دارید، بگذارید \* # + (نمونه‌ها دارای دو یا سه جمله متفاوت باشند).

نمونه :

--	--	--	--	--

نمونه :

--	--	--	--	--

نمونه :

--	--	--	--	--

آیا در نشانه‌هایی که گذاشته‌اید نشانه‌ای که تکرار شود می‌بینید؟  
حالا به این نمونه‌ها گوش کنید : برای هر جمله یک نشانه بکشید. شکل‌ها را با نمونه‌های فوق مقایسه کنید. چه تفاوتی دارند؟  
با یک مقایسه ساده می‌بینیم در نمونه‌های سری دوم جملات تکراری داریم و در نتیجه شکل چیده شده جملات کنار هم، دارای فرم خاصی است. در نگاه اول ممکن است این امر خیلی مهم یا جدی به نظر نیاید اما این موضوع وقتی اهمیت می‌یابد که در حال شنیدن اثری طولانی باشیم.  
برای اینکه در یک اثر جمله‌ای به موقع تکرار شود نیاز به خلاقیت و تفکر دارد؛ چراکه تکرار زیاد یکنواختی به وجود می‌آورد و از سویی دیگر تکرار کم سبب سردرگمی می‌شود. بنابراین حفظ توجه شنونده به یک اثر بستگی زیادی به این دارد که جملات چگونه و با چه فواصل زمانی در طول یک اثر تکرار شوند.  
اگر به قرائت اساتید بزرگ گوش بسپارید تکرار و فرم را در آنها خواهید یافت. یکی از نکات مهمی که قاریان قرآن به آن توجه می‌کنند، دقت در هماهنگی طول آیات و برش‌های ملودیک آنهاست به شکلی که هم مفهوم ادا شود و هم قواعد صرف و نحو خوانش قرآن رعایت شود (نمونه صوتی).

### روش نام‌گذاری جملات

در عرف جهانی برای نام‌گذاری جملات مختلف از حروف لاتین بزرگ و کوچک استفاده می‌شود. ما می‌توانیم از حروف زبان خودمان نیز برای شناخت جملات استفاده کنیم. بر همین اساس در ساده‌ترین شکل‌ها می‌توان به فرم‌های AB یا دوتایی و فرم ABA یا فرم سه‌تایی اشاره کرد. در آواهای محلی بسیار دیده می‌شود که یک جمله بارها و بارها پشت سر هم تکرار می‌شود و تنها متن آن تغییر می‌کند. به این شکل، فرم همخوان با کلام یا استروفیک می‌گویند. در صورتی که اصوات به شکلی از پی هم بیایند که امکان تشخیص تکرارها یا بخش‌ها وجود نداشته باشد اصطلاحاً گفته می‌شود اثر فرم آزاد دارد.

### خودارزیابی:

- ♦ به نمونه‌های صوتی گوش کنید و در مقابل هر فرم نام اثر را بنویسید :
- ♦ فرم همخوان با کلام یا استروفیک :
- ♦ فرم آزاد :





بخش پنجم

# هفت‌مردی پادشاهی





## بازی و بازیگری

## درس اول

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ♦ با مفهوم بازی آشنا شده و بعضی از بازی‌ها را انجام دهید؛
- ♦ ارتباط بین بازی و هنر بازیگری را درک کرده و بازی‌های نمایشی را بشناسید؛
- ♦ با توجه به اهداف و نیازهای خود و گروه، بازی‌های نمایشی را اجرا کنید.

### فکر کنید:

یادتان می‌آید آخرین باری که به جای کسی دیگر بازی کرده‌اید مربوط به چه زمانی است؟ ماه پیش؟ هفته گذشته؟ دیروز یا همین چند ساعت پیش؟ آیا اصلاً چنین تجربه‌ای داشته‌اید؟ چرا باید گاهی به جای کس دیگری بازی کنیم؟

اگر کمی فکر کنید، شاید به یاد بیاورید که گاهی حتی به جای اشیا و موجودات محیط اطراف خود حرف زده‌اید؛ به جای میز، صندلی، اتو، قاشق، چنگال و... حتی میوه‌ها و حیوانات.



عکاس : هیوا امینی

یکی از فیلسوفان مشهور جهان به نام ارسطو، بیش از دو هزار و پانصد سال پیش، تقلید کردن را یکی از ویژگی‌های مهم و اصلی انسان‌ها نامید و بازی کردن در نقش دیگران را وسیله‌ای برای تغییر و اصلاح رفتار آدم‌ها نامید. فیلسوفان و حکیمان ایرانی هم به تأثیر تقلید و بازی کردن در تربیت پرداخته‌اند. از جمله در این بیت از مولوی، شاعر معروف ایرانی :

چون که با کودک سرو کارت فتاد      پس زبان کودکی باید گشاد



## تجربه کنید:

- ◆ اگر دختر هستید به مادر و اگر پسر هستید به پدر خود پیشنهاد کنید که در شرایطی فرضی، جای شما با او عوض شود و شما نقش پدر یا مادر خود و پدر و مادر نقش شما را بازی کنند.
- ◆ پس از این تجربه سعی کنید درباره احساسات خود در نقشی که به عهده داشته‌اید با پدر و یا مادر خود صحبت کنید. آیا پس از این بازی و ایفای نقش، احساسات شما با قبل از آن تفاوت کرده است؟ همین سؤال را از والدین خود نیز پرسید.



بازی مفهوم وسیعی دارد و به خیلی از رفتارهای ما آدم‌ها اطلاق می‌شود؛ چه در محیط خانه و یا بیرون از خانه، در طبیعت و فضای دیگر و به‌طور کلی در هر جایی می‌شود بازی کرد. بازی بیشتر مربوط به اوقات فراغت آدم‌هاست، اما آنچه در این درس منظور ماست بازی‌هایی است که در آن نقش‌هایی را به عهده می‌گیریم. در گذشته‌ای نه‌چندان دور و زمانی که هنوز پای رایانه و بازی‌های رایانه‌ای به خانه‌ها باز نشده بود، بازی‌های گوناگونی انجام می‌شد که در این بازی‌ها کودکان نقش‌های مختلف اجتماعی مانند پدر، مادر، مهندس، دکتر، خاله، عمو و غیره را برعهده می‌گرفتند و مانند نمایش‌هایی که امروز به صحنه می‌رود یا در تلویزیون و سینما می‌بینیم، هر کدام اصطلاحاً در نقشی فرو رفته و یک زندگی نمایشی را می‌ساختند.

اگر سراغ بازی را در دوران تاریخی بگیریم، به زمان‌هایی می‌رسیم که انسان‌ها می‌خواستند برای انتقال وقایع، مشاهدات و حوادث پیرامون خود از زبان بدن استفاده کرده و با حرکات و اصوات، مشاهدات خود را برای دیگران شرح و به اجرا درآورند. برای مثال آدم‌هایی که برای شکار به جاهای دور می‌رفتند حیوانی را شکار می‌کردند و پس از بازگشت، شرح شکار خود را با بازی برای دیگران اجرا می‌کردند. این همان مفهومی است که به بازی

اطلاق می‌شود، همان مفهومی که ما در نظر داریم. حداقل ۲۵ قرن پیش یا ۲۵۰۰ سال پیش، هنری به نام نمایش ایجاد شد. زمانی که آدم‌ها برای انتقال مفاهیم و مشاهدات زندگی قصه یا ماجرای را می‌نگاشتند و عده‌ای آن را برای تماشاگران اجرا می‌کردند. شاید بتوان گفت اولین مفهوم یا اولین اصطلاح در هنر نمایش، بازیگر بود. بازیگران با ماسک‌ها و لباس‌های مختلف، نقش‌هایی که برایشان نوشته شده بود را حفظ کرده و در برابر جمع زیادی از تماشاگران به اجرا در می‌آوردند، بنابراین بازیگری ریشه بسیار کهنی در تاریخ دارد و اساساً با مفهوم تقلید، آمیخته است.

با نگاهی به تاریخ پرفراز و نشیب سرزمینمان می‌توان سابقه بازیگری را در نمایش‌های آیینی - مذهبی ایران از جمله نقالی، پرده‌خوانی



عکاس: هیوا امینی



و شبیه خوانی جستجو کرد. بازیگران نمایش های ایرانی با بهره گیری از قصه های تاریخی - مذهبی و با اتکا به بیان گرم و تأثیرگذار و همچنین حرکات بدنی معنادار، مخاطبان و تماشاگران خود را جذب مفاهیم ارزشمند و اخلاقی می کردند، مفاهیمی درباره دین، میهن، خانواده و روابط اجتماعی. بازیگران نمایش های ایرانی سال ها تلاش و کوشش می کردند تا بتوانند تجربه بازی در برابر مخاطب را به دست بیاورند، مثلاً در نمایش های ایرانی همچون نقالی، یک بازیگر شاید حدود ۱۳ الی ۱۵ سال تلاش و کوشش می کرد و با بهره گیری از نظرات استادان این هنر و حرفه، گام به گام به آموزش خود می پرداخت و در کنار اساتید، تجربه کسب می کرد تا در نهایت به عنوان یک بازیگر کامل بتواند در برابر مخاطبان هنرنمایی کند، همچنین در نمایش شبیه خوانی یا تعزیه بازیگری تقریباً یک حرفه موروثی بود؛ یعنی یک بازیگر از همان سال های کودکی از سنین ۷ الی ۸ سالگی با شرکت در نمایش های اجرا شده توسط خانواده خود، آرام آرام در مسیر رشد و پیشرفت بازیگری قرار می گرفت.

### تجربه کنید:

◆ جمله ای ساده و کوتاه انتخاب کنید، از این دست:

می خواهم به جنگل بروم.

خانه چقدر گرم است.

تو کلید مرا برداشتی؟

◆ حالا در یک مکان تمرین، هر کدام از این جملات را که انتخاب کردید، با حس های مختلف و صداهای کوتاه و بلند بیان کنید.

خوشحالی، خشم، بی تفاوتی، سوءظن و...

طلبکارانه، با مهربانی، با سرزنش و...

◆ هنگام بیان جملات، صدای خود را ضبط کنید و بشنوید و دوباره و دوباره این تجربه را تکرار کنید.

◆ از والدین، برادر، خواهر یا دوست و هم کلاس خود بخواهید که درباره هریک از انواع بیان احساساتان نظر بدهند.

### بازی در نمایش:

همان طور که پیش تر گفتیم، انسان، برای پیشبرد امور زندگی خود به تقلید روی آورده است و این پدیده به ویژه در هنر نمایش یا تئاتر بیشترین کاربرد را دارد. یکی از ارکان مهم تئاتر همان طور که گفتیم بازیگری است. بازیگران نمایش برای اینکه بتوانند شخصیتی را در صحنه خلق کنند، باید خود را آماده سازند و تمرین های مختلف و مستمر انجام دهند. بازیگران برای تقویت بیان، بدن و احساس خود برنامه های متنوعی را انجام می دهند.

### خود ارزیابی:

◆ تصور کنید شما از جنگلی سراسیمه به سمت دوستان خود رفته و می خواهید به آنها هشدار دهید که حیوانی عظیم الجثه دارد به آنها نزدیک می شود. این کار را فقط باید با صداهای فاقد کلمات و رفتار بدن نشان دهید. کار خود را با هم کلاسی هایتان مقایسه و درباره نحوه اجرا با یکدیگر صحبت کنید.



## عناصر بازیگری

## درس دوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ با مفهوم بازیگری آشنا شده و توانایی اجرای بعضی از نقش‌ها را داشته باشید؛
- ◆ عناصر و ارکان بازیگری را شناخته و به اهمیت آن در فن بازیگری پی ببرید.

### فکر کنید:

آیا تاکنون تجربه بازیگری در برابر عده‌ای از تماشاگران را داشته‌اید؟ آیا با تعدادی از دوستان خود نمایشنامه‌ای را خوانده و آن را برای دیگران به نمایش گذاشته‌اید؟ چند بار تجربه دیدن نمایش را داشته‌اید؟ به نظر شما بازیگران برای اجرای نمایش به چه مهارت‌هایی نیاز دارند؟

بازیگری مانند هر هنر دیگری نیازمند کسب مهارت و تجربه است، هنگامی که کسی قدم در مسیر بازیگری می‌گذارد باید بداند که یک بازیگر باید مهارت‌های ویژه‌ای را در بیان، بدن، حرکت و احساس به دست آورد.



عکاس: هیوا امینی

## تجربه کنید:

◆ سال گذشته دربارهٔ نمایشنامه نکاتی را آموختید، اکنون یک نمایشنامه را انتخاب کنید، بخشی از آن را برگزینید و با اعضای خانواده آن را دورخوانی کنید، حالا تلاش کنید تا نقش‌های خوانده شده را بازی کنید. در این تجربه سعی کنید، هم خودتان و هم نقش مقابل، در شرایط همان شخصیت‌ها قرار بگیرید، با همان شیوه از سخن گفتن، احساسات و حرکات بدنی.

◆ سه عنصر یا رکن اصلی برای بازیگری در صحنه نمایش عبارت است از: بیان، بدن و احساس، یک بازیگر با تمرین‌های طولانی مدت و به تدریج می‌آموزد که چگونه در صحنه گفت‌وگو کند و به اصطلاح دیالوگ‌های یک نمایشنامه را به درستی بیان کند. او یاد می‌گیرد چگونه از حرکات سر، دست، راه رفتن و در واقع جزء جزء بدن خود در جهت القای احساس و مفاهیم مورد نظر خود سود ببرد.

◆ همچنین یک بازیگر یاد می‌گیرد که هر احساسی در چه موقعیتی و برای القای چه ابعادی از شخصیت باید بروز پیدا کند. دستیابی به چنین مهارت‌هایی همان‌گونه که پیش‌تر گفتیم نیازمند تمرین‌های مستمر و کسب دانش در محضر افراد متخصص است.



## خودارزیابی:

◆ به شکل بدن اشخاص در سه وضعیت خشم، آرامش و اضطراب نگاه کنید و سعی کنید زبان بدن آنها را درک کرده و توضیح دهید. حال خود را در هر سه وضعیت قرار داده و آن را بازسازی کنید. نتایج را با هم کلاسی خود در میان بگذارید. چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین نتایج کار شما با دوستانتان وجود دارد؟







## بدن و حرکت

## درس سوم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ با درک صحیح از هنر بازیگری، عناصر اصلی آن را شناخته و بیان کنید؛
- ◆ با شناخت صحیح بدن خود، نقش آن را در هنر بازیگری درک کنید؛
- ◆ با انجام تمرینات صحیح بتوانید به درستی از بدن خود در هنر بازیگری استفاده کنید؛
- ◆ در ایفای نقش‌های مختلف با استفاده از بدن خود مهارت لازم را داشته باشید.

### فکر کنید:

به نظر شما آیا بازیگری هنر است یا دارای تعاریف و معیارهای علمی نیز است؟ به نظر شما بدن بازیگر به عنوان یک سازمان منظم پر از جزئیات و پیچیدگی چه نقشی در زندگی حرفه‌ای او دارد؟ آیا نحوه نفس کشیدن و یا شیوه بیان حروف و کلمات توسط بازیگران، تابع قواعد خاصی است؟



عکاس: هیوا امینی

یک بازیگر تنفس خود را برای بیان بهتر حروف و کلمات تربیت می‌کند و همچنین صحبت کردنش هنگام تمرین و بازی در صحنه، با فعالیت‌های بدنی مستمر و تمرین‌های متنوع، تقویت می‌شود. یک بازیگر ضمن تمرین‌های تنفسی و حرکتی، تمامی حواس پنجگانه خود را هم فعال نگه می‌دارد، بنابراین فقط یک بخش از بازیگری استعداد و علاقه شخصی و بروز احساسات فردی روی صحنه است و بخش مهم‌تر آن کسب مهارت و دانش و فنون و شگردهای گوناگون، برای استمرار این هنر به عنوان یک حرفه یا شغل است. شعار هنرمندان بازیگری این است: تمرین، تمرین، تمرین؛ کار، کار، کار.

بازیگران همچنین، می‌بایست با مبانی و اصول روان‌شناسی هم آشنا باشند، زیرا یکی از مهم‌ترین اقدامات آنها قرار گرفتن به جای اشخاص با خلق و خوها و رفتارهای متفاوت است. خلق و خوها و رفتارهایی که قطعاً بسیاری از آنها با رفتارهای زندگی طبیعی بازیگران تفاوت دارد، زیرا که بازیگران گاهی به جای اشخاص نیک و گاهی به جای اشخاص شر قرار می‌گیرند و با تمرین‌هایی که در این زمینه انجام می‌دهند، تلاش می‌کنند تا هریک از این اشخاص را، به بهترین نحو روی صحنه زنده کنند تا تماشاگران آنها را باور کنند. لذا وقتی نقشی را بازی می‌کنیم یعنی به جای شخص دیگری نفس می‌کشیم، تصمیم می‌گیریم و انتخاب می‌کنیم و در یک کلام زندگی می‌کنیم.

### تجربه کنید:

◆ چند شخصیت محیط زندگی خود را به خاطر بیاورید. قوه خیالتان را فعال کنید و دقایقی خود را جای این اشخاص بگذارید. سعی کنید مثل آنها فکر کنید، رفتار کنید و لحن کلام آنها را با عباراتی مشابه تکرار کنید. در ادامه همین تمرین را، در برابر آینه انجام دهید. حالا یک بار به جای شخصیت و سپس جای خودتان قرار بگیرید و با شخصیتی که ساخته‌اید، در مورد یک موضوع، گفت‌وگوی نمایشی انجام دهید، با او وارد بحث و چالش شوید و سعی کنید هر کدام دیگری را اقناع کند.

◆ همان‌گونه که متوجه شدید، داشتن قدرت تخیل قوی برای بازیگران بسیار مهم و اساسی است. به همین دلیل آنها سعی می‌کنند با تمرین‌های مختلف آن را تقویت کنند. قوه خیال باعث می‌شود تا شما در هر لحظه در مکان‌های متعدد باشید و نقش‌های متعددی را به عهده بگیرید. قوه خیال باعث ترکیب عناصر بدن و حرکت، گفتار و حس‌های پنجگانه می‌شود تا احساسات نقش را به وجود آورد.

### خودارزیابی:

◆ تصور کنید شما یک قهرمان تنیس هستید. راکت فرضی را به دست بگیرید و با استفاده از قوه تخیل خود همچون یک تنیسور واقعی به توپ خیالی ضربه بزنید. به خاطر داشته باشید که حریف دقیقاً توپ را به جایی که شما هستید نخواهد فرستاد. یادتان باشد که شما بسیار مهارت دارید. قسمت مهم مهارت کنترل عمل است، نباید آسیب ببینید. از دوستانتان بخواهید بازی نمایشی شما را با یک تنیس‌باز واقعی مقایسه و درباره آن صحبت کنند.



## احساس و تخیل

## درس چهارم

در پایان این درس از شما انتظار می‌رود :

- ◆ حواس پنجگانه خود را بشناسید و بتوانید به درستی از آنها استفاده کنید؛
- ◆ با به کارگیری و تقویت قوه تخیل خود، خود را در موقعیت‌های گوناگون تصور کنید و احساسات خود را به یاد آورید؛
- ◆ با شناخت صحیح احساسات و عواطف خود آنها را بیان و سپس در موقعیت‌های نمایشی بازسازی کنید.

### فکر کنید:

آیا به یاد دارید آخرین بار، چه زمانی عصبانی شده‌اید؟ رفتار تان چگونه بود؟ رفتار طرف مقابل شما چگونه بود؟



عکاس: هیوا امینی

خشم را بارها و بارها تجربه کرده‌اید. گاهی به هنگام عصبانیت سکوت کرده و اصطلاحاً عصبانیت را در خود می‌ریزید. گاهی پس از اینکه عصبانی شدید فریاد می‌کشید و با بیان کلمات و جملات، احساسات خود را نشان می‌دهید.

در طول زندگی خود علاوه بر خشم، احساسات دیگر همچون خوشحالی، تأسف، غم و... را به دفعات تجربه کرده‌اید. تجربه بازیگری نیز از تجربه‌های حسی در زندگی واقعی جدا نیست و بازیگران برای ایفای نقش و زنده کردن شخصیت مورد نظر در صحنه نمایش از این تجربیات استفاده می‌کنند. هر نمایشنامه، نمایش‌دهنده بخشی از زندگی است. بنابراین در هر نمایشنامه، شخصیت یا شخصیت‌های مختلف مانند زندگی واقعی، احساسات خود را بروز می‌دهند، عصبانی می‌شوند، خوشحال می‌شوند، می‌خندند، ناراحت می‌شوند و... در اینجا تجربه‌های واقعی زندگی به کمک بازیگران می‌آید با این تفاوت که این بار بازیگران باید آن احساس را بازی کنند؛ به این منظور از تخیل خود کمک می‌گیرند.



## تجربه کنید:

♦ تجربیات خود را در زندگی روزمره‌تان در خانه، خیابان، مترو، اتوبوس و یا گشت و گذارهای دوستانه‌تان در طبیعت بررسی کنید، چگونه از حواس پنجگانه در این مکان‌ها استفاده می‌کنید؟ دیدن، شنیدن، بوییدن، چشیدن و لمس کردن. هر یک از این حواس در جایی به کار آمده‌اند و گاه مجموعه‌ای از آنها در یک موقعیت به کار آمده است؛ مثلاً بوی زمین باران خورده و یا عطر شکوفه‌های درخت نارنج و یا بادهای موسمی محیط پیرامون. تجربه‌های احساسی خود را با دیگران و دوستان در کلاس به اشتراک بگذارید، تلاش کنید این تجربیات را بازسازی کرده و تمرین‌هایی بر مبنای این تجربه‌ها انجام دهید. در این تمرین‌ها ذکر جزئیات از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. به خاطر آوردن‌ها و دوباره بازسازی کردن‌ها ریشه در تخیل دارد.

## تخیل



عکاس: هیوا امینی

در یک نمایشنامه می‌تواند صحنه‌هایی وجود داشته باشد که شما قبلاً آن را تجربه کرده باشید؛ برای مثال بازی در نقش فرزندی، دانش‌آموزی، خواهری، برادری و... برای بیشتر ما که در این زمینه تجربه داریم ساده به نظر می‌رسد. تنها کافی است با استفاده از قدرت تخیل خود، آن تجربیات را به یاد آورده و تکرار کنیم. گاهی اوقات در یک نمایشنامه صحنه‌ای وجود دارد که در طول زندگی، نمونه آن را مشاهده یا تجربه نکرده‌اید؛ مثلاً شاید هیچ‌گاه سوار کشتی جنگی نشده‌اید در اینجا نیاز به استفاده از تخیل خود دارید. در واقع با تجربیاتی که از احساسات خود دارید، مثلاً از چیزی ترسیده و یا شگفت‌زده شده باشید، احساس خود را در زمان ترس و یا تعجب به یاد آورده و با استفاده از قدرت تخیل خود آن را بازسازی کرده و خود را سوار بر کشتی جنگی با همان احساسات، تصور می‌کنید.

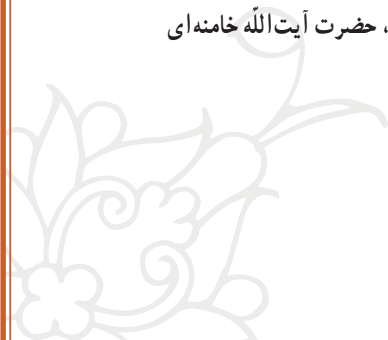
## خودارزیابی:

♦ با دوستان و هم‌کلاسی‌های خود درباره موقعیت‌هایی صحبت کنید که هیچ‌گاه آنها را تجربه نکرده‌اید. با کمک قوه تخیل خود آنها را بازسازی کنید. به‌عنوان نمونه می‌توان به موقعیت‌های زیر اشاره کرد: ورزشکار برگزیده یک رشته ورزشی شده‌اید و برای حضور در مسابقات المپیک انتخاب شده‌اید؛ در قرعه‌کشی بانک برنده یک اتومبیل گران‌قیمت شده‌اید؛ برای سفری یک ماهه به جزیره‌ای خارج از کشور، انتخاب شده‌اید و می‌توانید خانواده خود را نیز همراهتان ببرید؛ و... سعی کنید موقعیت‌های دیگری را با کمک دوستان خود خلق کنید.



من مطلبی را، به گمانم، از قول «رومن رولان» خواندم که گفته بود در یک کار هنری، یک درصد هنر، نود و نه درصد اخلاق، یا احتیاطاً این گونه بگوییم: ده درصد هنر، نود درصد اخلاق. به نظرم رسید که این حرف، حرف دقیقی نیست. اگر از من سؤال کنند، من می‌گویم صد در صد هنر و صد درصد اخلاق. اینها با هم منافات ندارند. باید صد درصد کار با خلاقیت هنری ارائه داد و صد درصد آن را از مضمون عالی و تعالی بخش و بیش‌برنده و فضیلت‌ساز پُر کرد و انباشت. به نظر من، در کار شما دو چیز اساسی وجود دارد: یکی مایه کار، یکی هم جهت‌گیری کار است.

از سخنان مقام معظم رهبری، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای



معادل مصوب فرهنگستان	معادل در کتاب	واژه بیگانه	ردیف
وبگاه	وبسایت	Web site, site	۱
نگاشتارگر	طراح گرافیک	graphist	۲
قاب بندی	کادر بندی	framing	۳
اندیشه، فکر، آرمان، نظر، عقیده (بنا به مورد می تواند یکی از این گزینه ها را در بافت به کار ببرند)	ایده	idea	۴
نمونک	ماکت	maquette	۵
(در اینجا) چسبانه کاری	تکه چسبانی	collage	۶
پاره چین سازی	موزاییک کاری	mosaicking	۷
گچ رنگ	پاستل	pastel	۸
رقمی	دیجیتال	digital	۹
جُنگ	آلبوم	album	۱۰
قاب تصویر، قاب	کادر	frame	۱۱
(در اینجا) مهار، تنظیم	کنترل	control	۱۲
شکل	فُرم	form	۱۳

